

Grey Scale #13

Part Code ST1316

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

14

10/24

23

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

JAWNE
PODNE

Egz. nr 1

Płk doc. dr Wacław IZYDOREK

METODYKA
OPRACOWANIA PRAC DYPLOMOWYCH
W AKADEMII SZTABU GENERALNEGO WP

Poradnik

12680

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/3319

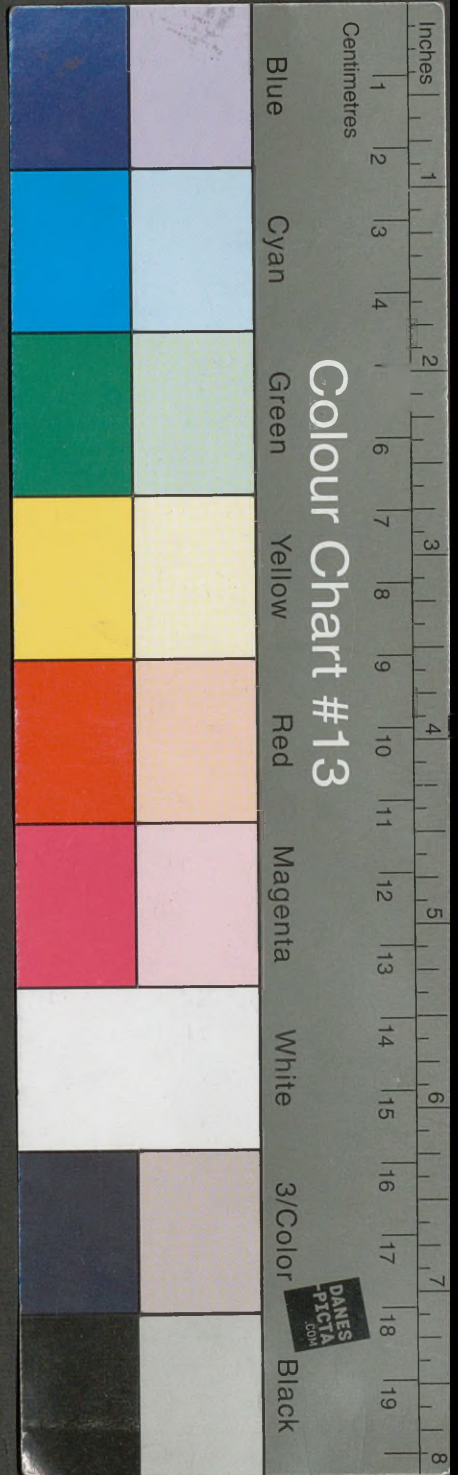
05-003319-001-0

WARSZAWA

1986

12680

155/26

124

23
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

JAWNE

PODANE

Egz. nr 1

Płk doc. dr Wacław IZYDOREK

**METODYKA
OPRACOWANIA PRAC DYPLOMOWYCH
W AKADEMII SZTABU GENERALNEGO WP**

Poradnik

12680

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/3319

05-003319-001-0

WARSZAWA

1986

12680

15526

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

JAWNE

Egz.nr.....

1

Plk doc.dr Wacław IZYDOREK

METODYKA OPRACOWANIA PRAC DYPLOMOWYCH
W AKADEMII SZTABU GENERALNEGO WP

Poradnik

WARSZAWA

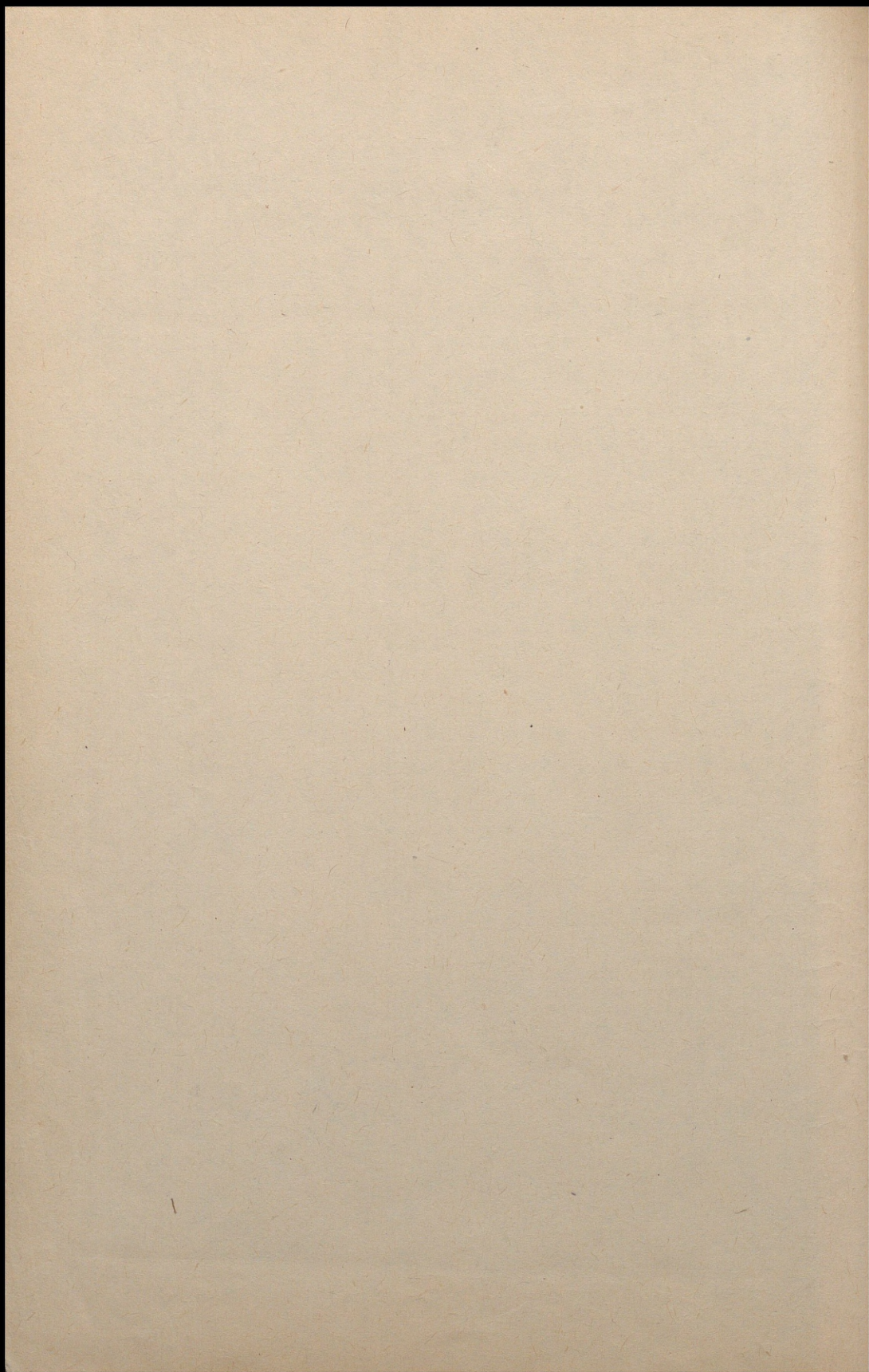
1986

JAWAL

SPIS TREŚCI

	str.
OD AUTORA	5
1. OGÓLNE ZAŁOŻENIA OPRACOWANIA PRAC DYPLOMOWYCH	7
1.1. Cel, charakter i formy prac dyplomowych	7
1.2. Temat pracy dyplomowej	10
1.2.1. Rodzaje tematów prac dyplomowych	10
1.2.2. Dobór tematu pracy dyplomowej	12
1.3. Studiowanie i wykorzystanie literatury przedmiotu i innych źródeł	15
1.3.1. Studiowanie literatury przedmiotu	15
1.3.2. Wykorzystanie literatury i innych źródeł	19
1.4. Język i styl pisarski pracy dyplomowej	22
1.5. Plan opracowania pracy dyplomowej	26
1.6. Kierowanie pracą dyplomanta	28
1.6.1. Wyznaczenie kierowników i konsultantów prac dyplomowych	28
1.6.2. Obowiązki i zakres działalności kierownika i konsultanta pracy dyplomowej	29
1.6.3. Prowadzenie seminariów dyplomowych	32
1.7. Strona techniczna opracowania, wydania i przechowy- wania pracy dyplomowej	34
1.8. Ocena pracy dyplomowej	35
1.8.1. Opinia kierownika pracy dyplomowej	35
1.8.2. Recenzja pracy dyplomowej	37
1.8.3. Obrona pracy dyplomowej	38
2. OPRACOWANIE PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE REFERATU	43
2.1. Ogólna charakterystyka pracy dyplomowej	43
w formie referatu	46
2.2. Konstrukcja pracy dyplomowej w formie referatu	46
2.3. Proces pisania pracy dyplomowej w formie referatu	50
2.4. Najczęściej spotykane błędy w pracach dyplomowych w formie referatu	52
3. OPRACOWANIE PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE ĆWICZENIA	56
3.1. Ogólna charakterystyka pracy dyplomowej w formie ćwiczenia	56
3.2. Konstrukcja pracy dyplomowej w formie ćwiczenia	57
3.2.1. Opracowanie uzasadnień metodyczno-merytorycznych	58
3.2.2. Opracowanie wybranych dokumentów pracy dyplomowej	60

ZATWIERDZAM
DOWÓDCA POW
stopień, imię i nazwisko
(data)

PLAN PRZEPROWADZENIA JEDNOSTRONNEJ GRY WOJEN

Na temat: PRZEŁAMANIE OBRONY NIEPRZYJACIELA W GŁĘBI PRZEZ DYWIZJĘ DRUGĄ

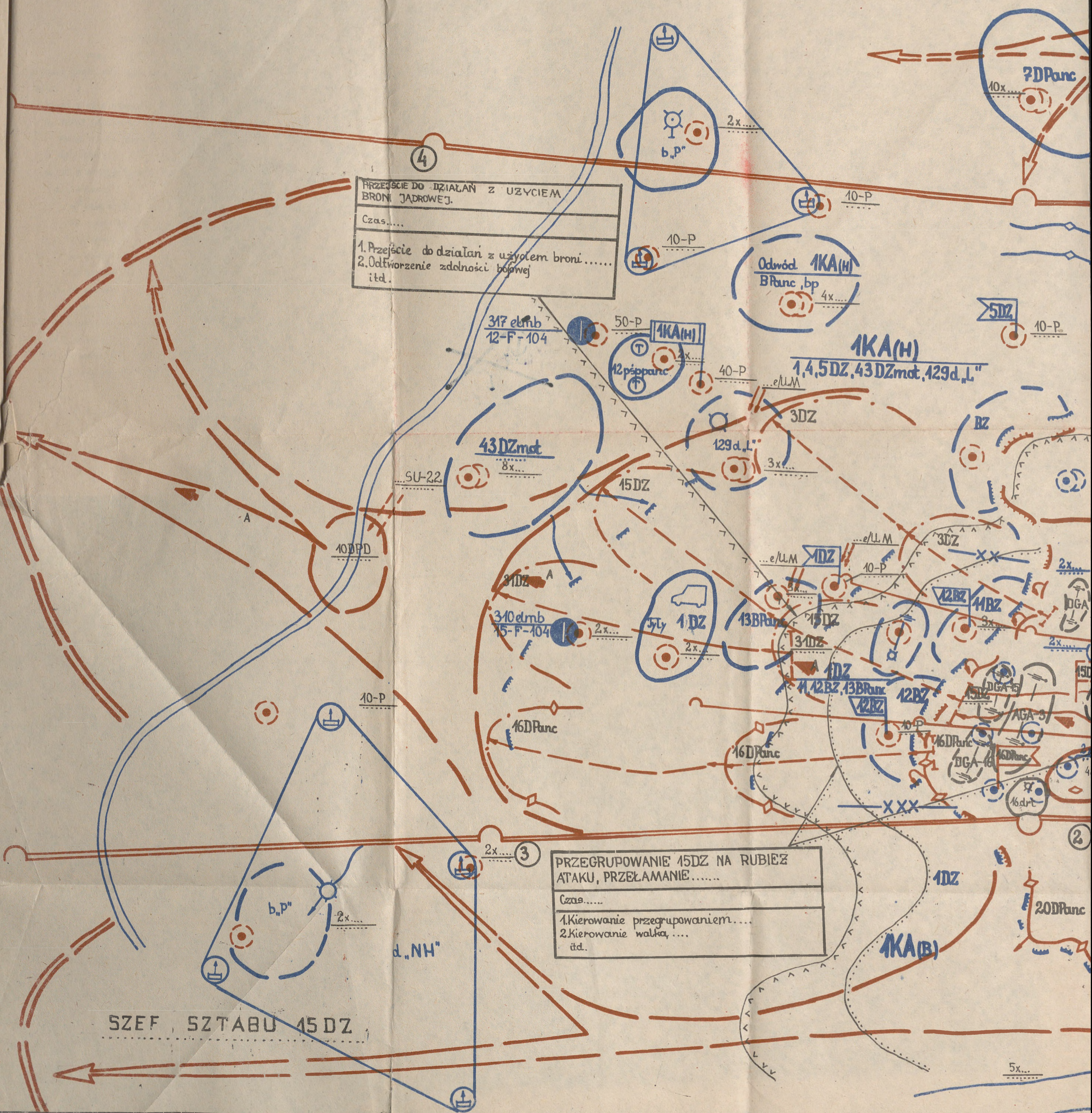
PRZEJŚCIE DO DZIAŁAŃ Z UŻYCIEM
BRONI JĄDROWEJ.

Czas.....
1. Przejście do działań z użyciem broni.....
2. Odfworzenie zdolności bojowej itd.

PRZEGRUPOWANIE 15DZ NA RUBIEŻ
ATAKU, PRZEŁAMANIE.....

Czas.....
1. Kierowanie przegrupowaniem.....
2. Kierowanie walką.....
itd.

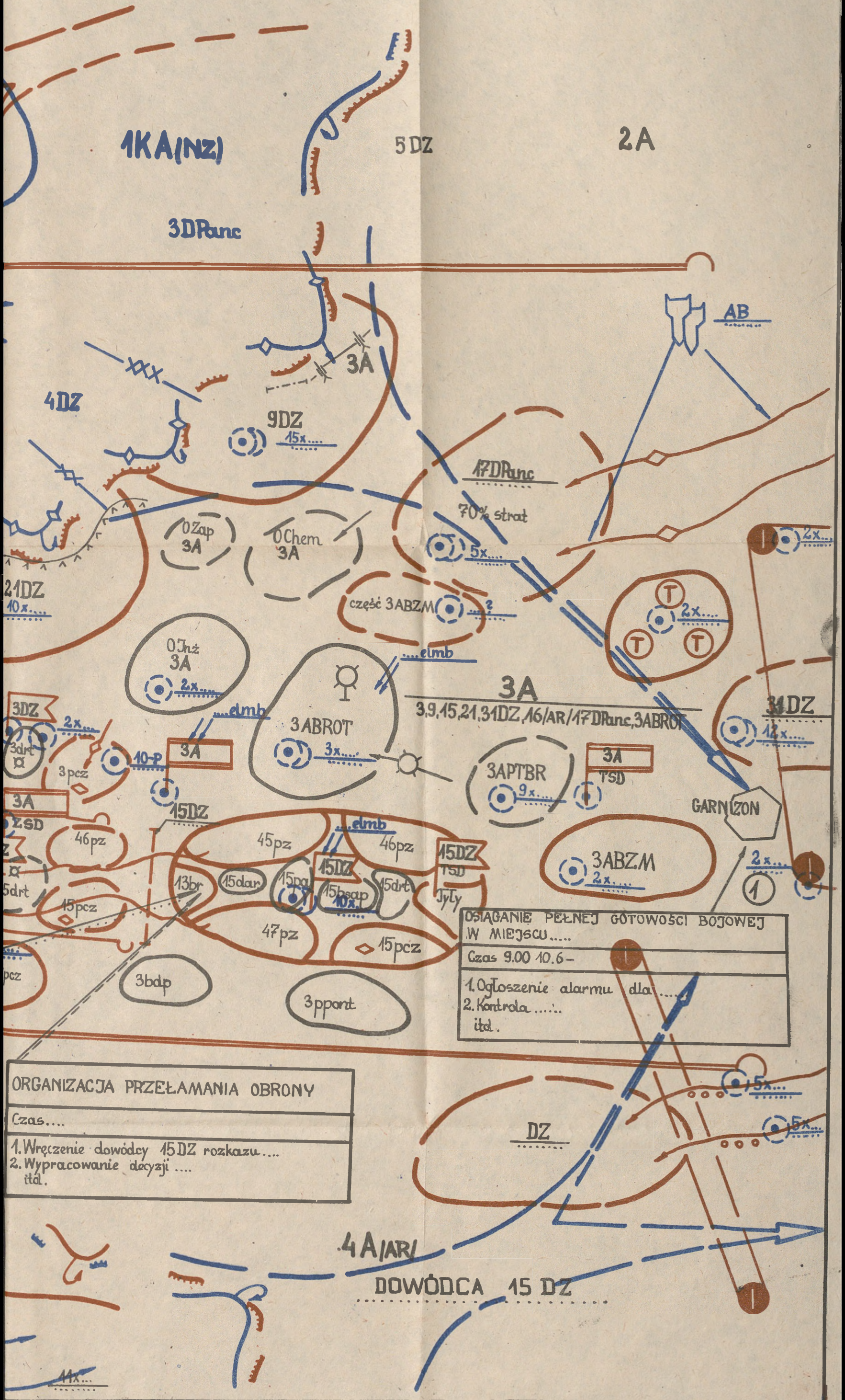
SZEF SZTABU 15DZ

NEJ ZE SZTABEM 15 DZ (schemat)

RZUTU OPERACYJNEGO ARMII

POUFNE
egz. nr
wniejsza 1 do poz. pf 1364/mw

OSIAGANIE PEŁNEJ GÓTOWOŚCI BOJOWEJ
W MIEJSCU.....
Czas 9.00 10.6-
1. Ogłoszenie alarmu dla.....
2. Kontrola.....
itd.

ORGANIZACJA PRZEŁAMANIA OBRONY
Czas....
1. Wręczenie dowódcy 15 DZ rozkazu....
2. Wypracowanie decyzji....
itd.

4A/ARI
DOWÓDCA 15 DZ

"ZATWIERDZAM"
DOWÓDCA
POMORSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO

Załącznik nr 9

Klauzula tajności

.....
/stop, imię i nazwisko/

Data ..... 1981 r.

P L A N

PRZEPROWADZENIA ĆWICZENIA z 15 DZ

Mapy 1 : 200 000

Mapy 1 : 100 000

/Wpisać godła map wykorzystanych do opracowania dokumentów ćwiczenia/.

I. TEMAT I CELE SZKOLENIOWE:

A. TEMAT ĆWICZENIA:

"PRZEŁAMANIE OBRONY NIEPRZYJACIELA PRZEZ DZ W OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII".

B. CELE SZKOLENIOWE ĆWICZENIA

1. Zgrywać:

a/ dowództwo i sztab dywizji.....

b/ sztab dywizji .....

2. Doskonalić:

a/ dowództwo i sztab dywizji .....

b/ szefów rodzajów wojsk i służb .....

3. Sprawdzić:

- gotowość alarmową i umiejętności .....

- stopień gotowości sztabu do wykonywania .....

4. Zbadać:

- możliwości skrócenia czasu .....

- efektywność wykorzystania .....

Załącznik nr 12

WZÓR

okładki pracy dyplomowej w formie referatu

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO W.P.

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

P O U F N E

Egz. nr.....

kpt. Jan KOWALSKI

P R A C A   D Y P L O M O W A

ORGANIZACJA I PROWADZENIE ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH
Z WOJSKAMI

R e f e r a t

WARSZAWA

1985

Załącznik nr 13

WZÓR

okładki pracy dyplomowej w formie ćwiczenia

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

T A J N E

Egz.nr.....

Kpt.inż. Bolesław BARANOWSKI

P R A C A   D Y P L O M O W A

ORGANIZACJA I PRZEŁAMANIE OBRONY NIEPRZYJACIELA PRZEZ
DYWIZJĘ ZMECHANIZOWANĄ Z MARSZU W NOCY

Ćwiczenie dowódczo-sztabowe

WARSZAWA

1984

Załącznik nr 14

WZÓR

nadruku na teczce załączników do pracy dyplomowej w formie ćwiczenia

AKADEMIA

SZTABU

GENERALNEGO

WP

T A J N E

Egz.nr .....

Kpt. Stanisław KOWALSKI

Z A Ł Ą C Z N I K I

do pracy dyplomowej

WARSZAWA

1936 R.

OPIS ZAWARTOŚCI TECZKI

1. Plan przeprowadzenia ćwiczenia - część graficzna.

Mapa 1: 200 000 na 20 arkuszach

2. Położenie wyjściowe stron. Mapa 1: 100 000 na 24 arkuszach.

3. Położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu o 7.00
18.6. Mapa 1: 100 000 na 12 arkuszach.

4. Położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu o 12.30
18.6. Kalka.

5. Decyzja dowódcy 1DZ do natarcia /dokument kontrolny/.

Mapa 1: 100 000 na 24 arkuszach.

Wydrukowano w 100 egz.

Egz. nr 1 - 100 Bibl. Nauk. DZS

wyk. płk Izydorek

Druk ASG WP nr pf 1364/ww

w formie ćwiczenia	60
3.2.2.1. Plan przeprowadzenia ćwiczenia	60
3.2.2.2. Założenie taktyczne	69
3.2.2.3. Dokument kontrolny	71
3.3. Proces opracowania pracy dyplomowej w formie ćwiczenia...	72
3.4. Najczęściej występujące usterki w pracach dyplomowych wykonywanych w formie ćwiczenia	76
4. PODSTAWOWE WYMAGANIA FORMALNE WOBEC PRACY DYPLMOWEJ	78
4.1. Podział tekstu pracy dyplomowej na części	78
4.2. Tytułaria stosowane w pracy dyplomowej	78
4.3. Wyliczenia stosowane w pracy dyplomowej	80
4.4. Stosowanie odnośników i przypisów	82
4.5. Skróty i symbole	89
4.6. Ilustracje i podpisy pod ilustracjami	90
4.7. Wyróżnienia w tekście pracy dyplomowej	91
4.8. Bibliografia, strona tytułowa i okładka pracy dyplomowej.	92
5. BIBLIOGRAFIA	94
6. ZAŁĄCZNIKI	
- nr 1: Wytyczne do opracowania pracy dyplomowej w formie referatu	97
- nr 2: Wytyczne do opracowania pracy dyplomowej w formie ćwiczenia	99
- nr 3: Plan opracowania pracy dyplomowej /forma tabelaryczna/	102
- nr 4: Plan opracowania pracy dyplomowej /forma graficzna/..	104
- nr 5: Opinia pracy dyplomowej w formie ćwiczenia	105
- nr 6: Przykładowy spis treści pracy dyplomowej w formie referatu	107
- nr 7: Przykładowy spis treści pracy dyplomowej w formie ćwiczenia	109
- nr 8: Plan przeprowadzenia ćwiczenia /część graficzna/..... wklejka 1 po str.....	110
- nr 9: Plan przeprowadzenia ćwiczenia /część opisowa/.....	111
- nr 10: Wzór strony tytułowej pracy dyplomowej w formie referatu	116
- nr 11: Wzór strony tytułowej pracy dyplomowej w formie ćwiczenia	117
- nr 12: Wzór okładki pracy dyplomowej w formie referatu	118
- nr 13: Wzór okładki pracy dyplomowej w formie ćwiczenia ...	119
- nr 14: Wzór nadruku na teczce załączników do pracy dyplo- mowej w formie ćwiczenia	120

OD AUTORA

Celem poradnika jest udzielenie pomocy dyplomantom w przygotowaniu i obronie pracy dyplomowej. Wieloletnia bowiem praktyka dowodzi, że napisanie pracy dyplomowej stwarza słuchaczom znaczne trudności metodyczne i merytoryczne, co jest zupełnie zrozumiałe, zważywszy, że stanowi ona zazwyczaj pierwsze ich obszerniejsze i samodzielne opracowanie.

Poradnik pomagając słuchaczom głównie od strony metod pracy, powinien ułatwić także zadania nauczycieli akademickich sprawujących opiekę nad pracami dyplomowymi. Uwalniając kierowników prac dyplomowych w znacznej mierze od wskazań i wyjaśnień metodycznych, umożliwi im skoncentrowanie się przede wszystkim na pomocy merytorycznej słuchaczom.

Został on napisany z myślą zastąpienia lub uzupełnienia dotychczasowych wydawnictw dotyczących metodyki opracowania prac dyplomowych w ASG WP, które są zbyt wąskie lub przestarzałe. Zawiera on wiele konkretnych ustaleń, wymagań formalnych, wskazań, rad oraz reguł postępowania, dotyczących kompleksu przedsięwzięć związanych z pisaniem, kierowaniem i obroną prac dyplomowych.

Opracowany został na podstawie obowiązujących w naszej uczelni dokumentów normatywnych o opracowaniu i obronie prac dyplomowych oraz stosowanej w siłach zbrojnych metodyki opracowania i prowadzenia ćwiczeń. Nawiązuje on również do literatury traktującej o pracach magisterskich opracowywanych w uczelniach cywilnych. Uwzględniła także bogate doświadczenia Instytutu Dydaktyki Wojskowej w zakresie opracowania i obrony prac dyplomowych.

Konstrukcja poradnika pozwala czytelnikowi łatwo odnaleźć w tekście interesujące go zagadnienia. Opracowane załączniki stanowią

swego rodzaju wzorce, które pozwolą na nadanie pracom dyplomowym jednolitej formy.

Jednakże zaleceń i rad zawartych w tym opracowaniu nie należy traktować zbyt rygorystycznie, poradnik nie może bowiem hamować inicjatywy i pomysłowości dyplomantów i kierowników prac dyplomowych, którzy wysunąć mogą trafniejsze i skuteczniejsze rozwiązania, zwłaszcza dotyczące procesu pisania pracy, aniżeli podane w tym opracowaniu.

1. OGÓLNE ZAŁOŻENIA OPRACOWANIA PRAC DYPLOMOWYCH

1.1. Cel, charakter i formy prac dyplomowych

Praca dyplomowa stanowi integralną część trzyletnich studiów stacjonarnych słuchaczy kończących studia w ASG WP. Jej opracowanie i obrona wraz ze złożeniem egzaminu końcowego stanowią o pełnym wykonaniu programu i warunkują otrzymanie dyplomu ukończenia Akademii.

Praca dyplomowa jest pewnego rodzaju ukoronowaniem studiów, systematyzuje całokształt nabytych przez słuchacza wiadomości i wykazuje umiejętności samodzielnego ich stosowania. Powinna ona dać odpowiedź, na ile słuchacz potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności do samodzielnego opracowania problemu taktycznego, odpowiadającego tym zagadnieniom, z którymi oficer dyplomowany będzie się stykać w pracy zawodowej. Dlatego też głównym celem pracy dyplomowej jest:

- sprawdzić znajomość założeń teoretycznych z zakresu tematu pracy dyplomowej;
- sprawdzić umiejętność zastosowania posiadanej wiedzy przy rozwiązywaniu teoretycznych lub praktycznych zagadnień, stanowiących treść pracy.

Praca dyplomowa oprócz celów sprawdzających umożliwia realizowanie szeregu celów doskonalących. Słuchacz przygotowujący pracę doskonali się w organizacji warsztatu pracy, wyrażaniu swoich myśli w formie pisemnej lub graficznie itp. Są to cele istotne, ale drugorzędne w stosunku do celu głównego. Cel główny dla każdego dyplomanta określa w wytycznych kierownik pracy dyplomowej.^{1/}

Aby praca dyplomowa korespondowała z jej celami, musi spełniać określone warunki, które jednocześnie stanowią dla kierownika pracy,

1/ Przykładowe wytyczne do opracowania pracy dyplomowej w formie referatu i ćwiczenia przedstawia załącznik nr 1 i 2.

recenzentów i komisji egzaminacyjnej jej kryteria oceny. W ASG WP przyjmuje się, że praca dyplomowa powinna charakteryzować się: użytecznością teoretyczną lub praktyczną, zgodnością z założeniami doktryny i obowiązującymi ustaleniami regulaminowymi oraz odpowiadać możliwościom i potrzebom wojsk. Ponadto powinna w określonym, przynajmniej propedeutycznym stopniu nosić znamiona oryginalności.

Przez użyteczność pracy dyplomowej rozumie się możliwości jej wykorzystania w wojskach, sztabach i uczelniach przy praktycznym rozwiązywaniu określonych problemów sztuki wojennej: sztuki operacyjnej, taktyki, gotowości bojowej, dowodzenia, pracy partyjno-politycznej, szkolenia i wychowania. Prace teoretyczne opracowane w postaci referatów uznaje się za użyteczne, jeżeli uogólniają one doświadczenia praktyki, przedstawiają propozycje usunięcia jej niedomagań, ujawniają nieznaną lub mało znane fakty z dziedziny nauki i sztuki wojennej lub je porządkują oraz wykrywają nowe zależności między nimi.

Natomiast o walorach użytecznych pracy dyplomowej opracowanej w formie ćwiczenia będzie w szczególności świadczyć pozytywna ocena co do możliwości wykorzystania danego ćwiczenia w szkoleniu wojsk lub w procesie nauczania słuchaczy.^{2/}

Zgodność pracy dyplomowej z założeniami doktryny oznacza, że powinna być opracowana z pełnym przestrzeganiem obowiązujących założeń operacyjno-taktycznych i ustaleń regulaminowych, przyjętych normatywów i danych taktyczno-technicznych. Referaty i ćwiczenia opracowane na zapotrzebowanie jednostek wojskowych /dowództw, sztabów/ powinny ponadto uwzględniać konkretne uwarunkowania istniejące w danej jednostce wojskowej lub sztabie oraz być zgodne z ich możliwościami i perspektywami rozwojowymi.^{3/}

2/ J. Zakrzewski, Założenia metodyki opracowania pracy dyplomowej w ASG WP. Warszawa ASG WP 1980, s.5.

3/ Tamże.

Samodzielność i oryginalność ma także istotne znaczenie w ocenie wartości pracy dyplomowej. Słuchacz, przestrzegając obowiązujących zasad regulaminowych, założeń sztuki operacyjnej i taktyki, ma jednocześnie prawo i obowiązek wyrażania w pracy dyplomowej własnych poglądów i przedstawiania odmiennych od obowiązujących ustaleń czy normatywów. Dobra praca dyplomowa to taka praca, która przedstawia poszczególne problemy w sposób nowy i oryginalny z punktu widzenia jej autora. Własne nowe i oryginalne rozwiązania, poglądy i spostrzeżenia powinny jednak być uzasadnione i wynikać z logicznej analizy aktualnej sytuacji oraz perspektyw rozwojowych.

Z analizy celów i charakteru pracy dyplomowej wynika, że z jednej strony ma ona kończyć proces kształcenia słuchaczy i być sprawdzianem stopnia opanowania wiedzy, z drugiej zaś strony powinna ich przygotowywać do przyszłej pracy zawodowej poprzez wdrożenia do posługiwania się w praktyce nabytą wiedzą z zastosowaniem metody naukowej. Praca dyplomowa ma więc charakter nie tylko dydaktyczny, ale i naukowy. Z uwagi na braki w przygotowaniu naukowym słuchacza wyznacza się mu do pomocy doświadczonych nauczycieli akademickich, kierownika pracy dyplomowej, który kieruje tokiem jej przygotowania od strony metodologicznej i jest jego doradcą w sprawach merytorycznych. Niezależnie od tego dyplomant ponosi pełną odpowiedzialność za poziom pracy dyplomowej. Dlatego też w toku opracowania pracy dyplomowej powinien on przejawiać szczególną sumienność oraz wykazać maksymalną inwencję i samodzielność.^{4/}

W ASG WP rozróżnia się prace dyplomowe przygotowywane w formie referatu /teoretycznego opracowania/ i ćwiczenia taktycznego. Dopuszcza się możliwość opracowywania przez słuchaczy prac dyplomowych zarówno indywidualnych, jak i o charakterze zespołowym. Prace zespołowe

4/ Tamże, s.6.

mogą być opracowane w formie referatu lub ćwiczenia albo jednocześnie w formie referatu i ćwiczenia. Prace zespołowe w porównaniu z pracami przygotowywanymi indywidualnie posiadają takie zalety, jak: możliwość doskonalenia słuchaczy w zespołowym wykonywaniu zadań i możliwość kompleksowego rozwiązania opracowywanego problemu. Słabą ich stroną jest trudność równoległego wykonywania poszczególnych części pracy przez wszystkich słuchaczy, co jest szczególnie niebezpieczne w wypadku opóźniania się słuchacza piszącego część wiodącą. Powoduje to naruszenie rytmu opracowania i grozi przerodzeniem się pracy zespołowej w słabo ze sobą powiązane prace indywidualne. Wskazane jest, aby zespół przygotowujący zespołową pracę dyplomową liczył nie więcej niż 3-4 oficerów. Powinni oni ściśle ze sobą współpracować, a zwłaszcza ściśle przestrzegać terminów wykonania poszczególnych przedsięwzięć.

1.2. Temat pracy dyplomowej

1.2.1. Rodzaje tematów prac dyplomowych

Tematy prac dyplomowych opracowywanych w naszej uczelni w formie referatów, można - podobnie jak w innych wyższych uczelniach - podzielić na trzy kategorie. Do pierwszej należą tematy monograficzne zawierające opis i krytyczną analizę zasad rozwiązywania określonego problemu taktycznego lub operacyjnego. Prace monograficzne opierają się zazwyczaj na analizie literatury, dokumentacji i obserwacjach autora. Tematy o charakterze monograficznym występują dość często. Do grupy tej należą tematy typu: "Organizacja i prowadzenie natarcia przez DPanc z rejonu wyjściowego położonego w głębi" albo "Inżynierskie zabezpieczenie natarcia DZ w nocy" lub "Zabezpieczenie tyłowe DZ w obronie".

Do drugiej grupy można zaliczyć tematy, które wymagają z b a - d a n i a określonych zjawisk i procesów. Prowadzą one zazwyczaj do wykrycia istniejącej prawidłowości drogą obserwacji, wywiadów i ankiet prowadzonych przez słuchacza. Studiowanie literatury odgrywa przy

133
3

takich tematach także bardzo istotną rolę, ponieważ dostarcza słuchaczowi wzorców prowadzenia samodzielnych badań i organizowania warsztatu pracy badawczej. Tematy o charakterze badawczym zwykle są okazjonalnymi tematami prac naukowo-badawczych opracowywanych w katedrach. Np. jeśli katedra prowadzi badania w zakresie "manewru w operacji i walce", to prace dyplomowe mogą być opracowywane na tematy: "Znaczenie manewru we współczesnej walce" lub "Rodzaje manewru na współczesnym polu walki" albo "Manewr w celu wykorzystania skutków uderzeń jądrowych" itp.

Wreszcie do trzeciej grupy należą tematy konceptyjne, przy których słuchacz stawia sobie ambitne zadanie przedstawienia pewnej własnej idei wyrażonej w formie dość szczegółowego opracowania nowatorskiego. Przy tych tematach główna rola przypada doświadczeniu i wiedzy autora. Tematy te są odzwierciedleniem pomysłów noszonych w głowie przez dłuższy czas, odpowiednio wzbogaconych i rozwiniętych.

Przedstawiony podział na tematy monograficzne, badawcze i koncepcyjne ma charakter umowny. W gruncie rzeczy w każdej bowiem pracy dyplomowej odnajdujemy elementy opisowe, badawcze i koncepcyjne. O zaliczeniu tematu pracy do jednej z trzech grup decyduje przewaga tych elementów, które daną grupę najpełniej charakteryzują.

W ASG WP występują przeważnie prace monograficzne. Prace badawcze są wykonywane znacznie rzadziej, zwykle opracowują je słuchacze, których temat pracy dyplomowej jest kontynuacją prac indywidualnych lub kursowych opracowywanych na pierwszym i drugim roku studiów. Prace koncepcyjne przeważnie wymagają nie tylko dużej wiedzy, ale i doświadczenia. Wydaje się, że mogą one być głównie podejmowane przez niektórych słuchaczy posiadających szczególne uzdolnienia.

Powyższa klasyfikacja odnosi się do referatów. Natomiast nie może być stosowana w odniesieniu do prac dyplomowych, przygotowywanych

w formie ćwiczeń. Ćwiczenia taktyczne bowiem są niejako "jednorodne". Natomiast ich części teoretyczne z reguły posiadają charakter monograficzny.

1.2.2. Dobór tematu pracy dyplomowej

Tematykę prac dyplomowych określają komendanci wydziałów na podstawie propozycji szefów katedr wydziałowych, ogólnoakademickich i instytutów. W umotywowanych przypadkach dopuszcza się możliwość zgłoszenia przez poszczególnych słuchaczy, wykazujących wybitne ukierunkowane uzdolnienia i zainteresowania, własnego tematu zgodnego z kierunkiem studiów. Proponowany temat podlega zaakceptowaniu przez odnośnego szefa katedry lub instytutu i komendanta wydziału.

Tematyka prac dyplomowych odpowiada wymaganiom ustaleń dyrektywnych i szkoleniowych ministra obrony narodowej i aktualnym zadaniom szkolenia operacyjno-taktycznego wojsk oraz potrzebom dydaktycznym i naukowym uczelni. Wynika ona i jest skorelowana z problematyką planów prac naukowo-badawczych ASG WP. Ponadto wśród tematów uwzględnia się potrzeby zgłoszone przez dowództwa rodzajów sił zbrojnych i wojsk, instytucje centralne oraz okręgi wojskowe.

Tematyka pracy dyplomowej jest tak sformułowana, aby stanowiła określony problem, którego rozwiązanie polega w głównej mierze na poszukiwaniu różnych koncepcji rozwiązań oraz analizy uzasadniającej wybór optymalnego wariantu. Ponadto każdy temat tak jest pomyślany, aby słuchacz nie napotykał przy pisaniu na zbędne utrudnienia, a więc nie formułuje się tematów, do opracowania których brak jest literatury, albo którego rozwiązanie wymaga mozolnych poszukiwań lub trudnych i długotrwałych badań empirycznych.

Wykaz prac dyplomowych podaje się do wiadomości słuchaczy przedostatniego roku studiów jeszcze przed zdaniem przez nich egzaminu rocznego. Liczba tematów zawarta w wykazie jest około 50% większa od

stanu osobowego słuchaczy, dla których są one opracowywane. Sama czynność doboru tematu przez poszczególnych słuchaczy ma istotne znaczenie dydaktyczne. W związku z tym jest ona w ramach wydziału i katedr, ujęta w określone ramy organizacyjne. Dąży się w szczególności do przestrzegania zasady zapewnienia każdemu słuchaczowi s w o b o d y wyboru takiego tematu, który odpowiadałby jego indywidualnym zainteresowaniom, kierunkowi uzdolnień, predyspozycjom i potrzebom kwalifikacyjnym, a także stanowiłby logiczne rozwinięcie uprzednio opracowywanych przez niego prac rocznych.

W praktyce jednak zasada swobody wyboru przez słuchaczy nie może być w pełni przestrzegana. Między innymi przyjmuje się, że około 50% każdej grupy powinno sobie dobrać temat pracy dyplomowej w formie referatu i około 50% w formie ćwiczenia. Przydziela się również konkretnym słuchaczom niektóre tematy zgłoszone przez jednostki wojskowe lub instytucje. Niekiedy występuje również potrzeba powołania kilku słuchaczy reprezentujących różne specjalności do opracowania tematu zespołowego o charakterze interdyscyplinarnym.

Pozostałe tematy słuchacze dzielą między sobą, ale i w tym przypadku przy nieporozumieniach między nimi może zachodzić konieczność interwencji ze strony dowódcy kursu lub szefa katedry, którzy ostatecznie określają przydział spornych tematów.

Mimo różnych ograniczeń wybór tematu pracy dyplomowej w dużej mierze zależy od samego słuchacza. Wybierając lub zgłaszając temat słuchacz powinien się kierować między innymi własnymi zainteresowaniami i uzdolnieniami, znajomością problematyki zawartej w temacie i posiadanym w tym względzie doświadczeniem, użytecznością tematu z punktu widzenia potrzeb wojsk lub uczelni. Należy przy tym, zwłaszcza przy zgłaszaniu własnej propozycji, unikać tematu zbyt szerekiego i mało konkretnego. Do tego rodzaju tematów między innymi można zaliczyć:

"maskowanie", "przewagę", "zaskoczenie" itp. Zawierają one zazwyczaj wiele problemów, stanowiących w pełni samodzielne części, których rozwiązanie wymaga czasami oddzielnych studiów. Na przykład "zaskoczenie" można rozpatrywać w minionych wojnach lub we współczesnych warunkach, w operacji zaczepnej lub obronnej, w natarciu lub obronie dywizji, w natarciu pułku itd.

Tematy szerokie są atrakcyjne, ale kryją w sobie dla niedoświadczonych i słabo przygotowanych pod względem naukowym słuchaczy, wiele niebezpieczeństw. Opracowanie tego rodzaju tematów wymaga wielkich syntez, których podbudową jest bardzo szeroka i wielostronna wiedza, a w tym opanowania obszerniej literatury. W rezultacie słuchacze podejmujący tego rodzaju pracę gubią się w ogromie materiału, w wyniku czego praca jest powierzchowna, dyletancka, choćby włożono w nią stosunkowo wiele wysiłku.

Niekiedy zdarzają się tematy, które mogą być różnie interpretowane. Przykładem tego może być temat "Organizacja i wykonanie kontrataku przez DPanc". Przy tak sformułowanym temacie może powstać wątpliwość czy chodzi o dywizję wykonującą kontratak swoim drugim rzutem lub odwodem, czy też o dywizję stanowiącą odwód armii, użytą do kontrataku całością sił. W pierwszym przypadku kontratak jest przedsięwzięciem dywizyjnym, w drugim armijnym, a zatem są to dwa różne problemy. Innym przykładem może być temat "Właściwości prowadzenia armijnej operacji zaczepnej na jutlandzkim kierunku operacyjnym". Przy tak sformułowanym temacie nie wiadomo, czy chodzi o właściwości występujące podczas organizowania i rozwijania operacji zaczepnej, czy tylko o właściwości występujące podczas jej trwania /prowadzenia/. Aby uniknąć nieporozumień, dyplomant powinien wszelkie subtelności związane z tematem wyjaśnić zanim rozpocznie pisanie pracy.

1.3. Studiowanie i wykorzystanie literatury przedmiotu

i innych źródeł

Tworzywem do wykonania pracy dyplomowej między innymi są:

- wiadomości merytoryczne i metodyczne nabyte w czasie studiów;
- doświadczenia uzyskane w czasie pracy zawodowej i praktyki w jednostkach wojskowych, zwłaszcza podczas ćwiczeń taktycznych;
- literatura i inne materiały źródłowe;
- badania prowadzone w ramach pracy dyplomowej;
- konsultacje z kierownikiem pracy dyplomowej, nauczycielami akademickimi uczelni, a w razie potrzeb i oficerami jednostek wojskowych.

Zdobyty w ten sposób materiał słuchacz powinien przetworzyć własną pracą myślową. Im wartościowsze są przy tym własne myśli, tym wyższa będzie jakość pracy dyplomowej.

1.3.1. Studiowanie literatury przedmiotu

Jednym z głównych źródeł informacji niezbędnych do opracowania pracy dyplomowej jest **l i t e r a t u r a**. Od słuchacza piszącego pracę dyplomową wymaga się zawsze, by zapoznał się z podstawowymi publikacjami dotyczącymi danego tematu. Nieznajomość literatury przedmiotu mogłaby doprowadzić do wykrywania prawd już znanych. Literaturę obowiązkową i zalecaną określa w wytycznych kierownik pracy dyplomowej. Jednak jest to niejako literatura wyjściowa, która stanowi podstawę do dalszych poszukiwań.

Literatura przedmiotu dostarcza piszącemu pracę dyplomową niezbędnych wiadomości, poglądów, interpretacji i komentarzy. Umownie można ją podzielić na naukową i pozanaukową.

Literatura naukowa występuje przeważnie w postaciach: monografii naukowych, syntez naukowych, rozpraw, studiów i prac koncepcyjnych, doniesień naukowych i sprawozdań z badań, komunikatów naukowych, referatów i koreferatów, materiałów ze zgromadzeń naukowych, artykułów,

recenzji naukowych itp.^{5/}

Do literatury naukowej można również zaliczyć prace promocyjne /dyplomowe, doktorskie, habilitacyjne/.

Literatura pozanaukowa obejmuje głównie:

- literaturę fachową /zawodową/, cenną ze względu na zasób informacji faktycznej o różnych stronach aktualnie obowiązującej lub obowiązującej w przeszłości doktryny wojennej, a także o uzbrojeniu i bojowym sprzęcie technicznym /są to regulaminy, instrukcje, kompendia, podręczniki dydaktyczne, pomoce szkoleniowe itp./;

- dokumenty i materiały szkolenia taktycznego i operacyjnego /opracowania metodyczne ćwiczeń, omówienia ćwiczeń, wnioski i doświadczenia z ćwiczeń, sprawozdania z ćwiczeń itp./, jest to bardzo wartościowe źródło wiadomości o szkoleniowej rzeczywistości wojskowej, mogące dostarczyć słuchaczowi wiele wartościowego materiału faktycznego;

- szkoleniowe dokumenty kierownicze /dyrektywy, rozkazy, zarządzenia/ istotne zwłaszcza ze względu na to, że wskazują na ważne i aktualne problemy wymagające rozwiązania;

- archiwalne dokumenty bojowe - dzienniki działań bojowych, rozkazy, zarządzenia, plany, sprawozdania itp.; stanowią one najwyższe wartości dla słuchaczy piszących prace historyczne, są dla nich źródłem podstawowym, dla słuchaczy opracowujących prace współczesnej sztuki wojennej stanowić mogą materiał pomocniczy pozwalający lepiej zgłębić rozwiązywany problem w jego rozwoju;

- literatura faktu - pamiętniki, wspomnienia, relacje dowódców /pracowników sztabu/ z okresu minionych wojen /z okresu ich działalności służbowej/ - może stanowić źródło inspiracji badawczej, dostarcza

5/ Szczegółowa charakterystyka literatury naukowej przedstawiona jest w podręczniku "Metodyka wojskowych badań naukowych". Część II. Warszawa ASG WP 1982.

materiału do snucia porównań, analogii i czasem bardzo wartościowych danych faktycznych "wymaga jednak szczególnie krytycznego stosunku z uwagi na nawet niezamierzoną intencyjność i tendencyjność autorów, subiektywizm i brak precyzji w podawaniu faktów i operowaniu nimi".^{6/}

Studiowanie literatury polega na tym, aby wyłowić i ująć w odpowiedni sposób w notatkach te poglądy, spostrzeżenia i informacje, które wiążą się z tematem pracy. Przed przystąpieniem do jej studiowania dyplomant powinien sporządzić spis publikacji, które tematycznie wiążą się z problemami występującymi w pracy dyplomowej. Spis powinien zawierać nie tylko formalne informacje o każdej pozycji, lecz notki o ich treści. Przy opracowywaniu spisu literatury dyplomant powinien korzystać z pomocy wyspecjalizowanego centralnego systemu naukowej informacji wojskowej. Dla słuchaczy ASG WP jednym z najbardziej dostępnych ośrodków tego systemu jest - Ośrodek Naukowej Informacji Wojskowej.

Wskazane jest, aby praca słuchacza nad publikacją /książką, artykułem itp./ przebiegała w trzech etapach. Etap pierwszy obejmuje tak zwane czytanie orientacyjne, które polega na zapoznaniu się z tytułem pozycji, nazwiskiem autora, wydawnictwem, rokiem wydania, kolejnością wydania. Powinien też przejrzeć spis rzeczy, przedmowę i wstęp oraz zakończenie i posłowie /jeżeli one występują/. Już ten etap pozwala w dużej mierze ustalić, na co szczególnie należy zwrócić uwagę, co przejrzeć pobieżnie i z czego zrezygnować.

Etap drugi polega na ogólnym krytycznym przeglądzie książki, w wyniku, którego dyplomant ustala konkretniej zakres jej wykorzystania, tzn. wyróżnia, ocenia i odpowiednio oznacza te partie tekstu, które są dla niego interesujące i powinny być przez niego przeczytane. Można tutaj również ocenić stopień ważności poszczególnych wybranych partii tekstów, a następnie ustalić sposób ich czytania. Dwa pierwsze

6/ Tamże, s.65.

etapy zazwyczaj nazywa się wstępnym zapoznaniem się z literaturą przedmiotu.

Etap trzeci obejmuje właściwe studiowanie, czyli rozumową analizę tekstu i selekcję informacji. Czytać należy uważnie, starając się wychwycić wszelkie nowe pojęcia, tok przedstawienia zagadnienia, jak i związki. Jeśli jest to własna książka, czasopismo itp. to w ich tekście warto wyeksponować niektóre informacje, np. nowe terminy lub definicje stosując ich podkreślenia lub inne znaki. Dla podkreślenia terminów należy przyjąć jeden kolor, np. czerwony, a dla definicji innych kolor, np. zielony. Znaczenie terminów i definicji dla prowadzonych badań można wypuklać za pomocą różnych linii - np. terminy i definicje ocenione jako bardzo ważne podkreślać wężykiem, definicje oceniane jako ważne - linią ciągłą, natomiast pozostałe - linią przerywaną.

Kiedy należy studiować literaturę przedmiotu?

Wydaje się, że w tym przypadku między innymi należy stosować następujące zasady:

- studiowanie literatury rozpoczynać "zaraz" po zapoznaniu się z tematem, nie oczekując na pisemne wytyczne kierownika pracy dyplomowej. W tym celu należy zwłaszcza wykorzystywać okres praktyki i pierwszy miesiąc studiów na III kursie. Nieprzestrzeganie tej zasady grozi spiętrzeniem zadań wynikających z pisania pracy dyplomowej i normalnego toku studiów, zwłaszcza podczas przerabiania operacji zaczepnej i obronnej, a więc w miesiącach grudzień-marzec;

- studiować w miarę uzyskania poszczególnych wydawnictw nie czekając na skompletowanie całości literatury;

- studiowanie literatury nie może kończyć się w momencie przystąpienia do pisarskiego wykonywania pracy. Wykonując pracę dyplomową, trzeba jednocześnie "czytać i pisać, pisać i czytać" - zaleca bardzo

słusznie M.Święcicki^{7/} - czyli łączyć aktywną i pasywną stronę procesu tworzenia w jednolity ciąg;

- zaczynać od pozycji najnowszych, a następnie studiować wydane coraz to wcześniej.

Znajomość literatury nie może ograniczać się tylko do pozycji związanych ściśle z tematem pracy, lecz obejmować o wiele szerszą problematykę z danej dziedziny wiedzy. Na przykład dyplomant wykonujący pracę dyplomową na temat "przełamanie obrony nieprzyjaciela w operacji zaczepnej armii", powinien zapoznać się nie tylko z aktualnie obowiązującymi zasadami przełamania obrony nieprzyjaciela, ale również z zasadami stosowanymi w minionych wojnach a także zasadami; prowadzenia operacji zaczepnej armii, prowadzenia obrony przez potencjalnego przeciwnika, wykorzystania rodzajów wojsk i służb itp.

W wyniku przestudiowania literatury słuchacz powinien uzyskać rzetelną i usystematyzowaną wiedzę stanowiącą podstawę wykonania pracy dyplomowej.

1.3.2. Wykorzystanie literatury i innych źródeł

W czasie pisania pracy dyplomowej istnieje potrzeba korzystania z myśli innych autorów. Należy jednak podkreślić, że nie powinna ona roić się od cudzych twierdzeń, a szczególnie cytatów, wśród których nie można dostrzec własnych dociekań dyplomanta. Przesadne cytowanie cudzych myśli nie jest świadectwem przemawiającym na korzyść autora, bo zamiast dowodzić jego odczytania i erudycji, może wręcz świadczyć o ubóstwie własnych myśli lub o brakach do samodzielnej pracy naukowej.

Niezależnie od rodzaju pracy dyplomowej, czy to opracowanej w formie referatu, czy ćwiczenia, wszelkie zapożyczone w niej c u d z e m y ś l i winny być objaśnione czyją stanowią własność autorską i

7/ M.Święcicki. Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?
Warszawa PWN 1971, s.163.

i skąd pochodzą. Jest to elementarny nakaz etyki i uczciwości obowiązującej każdego słuchacza. Naruszenie tego nakazu, czyli przywłaszczenie sobie cudzych myśli bez wskazania jej autora i przytoczenie jako własnej, jest czynem wysoce nieetycznym i godnym potępienia. Czyn taki, znany powszechnie pod nazwą plagiatu, jest swego rodzaju formą kradzieży cudzego dobra osobistego, za którą słuchacz może być pociągnięty do odpowiedzialności nie tylko służbowej /wynik obrony może być negatywny/, ale nawet do odpowiedzialności sądowej.^{8/}

Jak zatem należy wykorzystywać materiały źródłowe i uniknąć zarzutu popełnienia p l a g i a t u. W tym wypadku zgodnie z przepisami należy:

a/ na końcu pracy dyplomowej zamieścić wykaz wszelkich źródeł - w porządku alfabetycznym lub jakimś innym dostatecznie przejrzystym - które były w jakimś stopniu wykorzystane w pracy. W spisie tym powinny być wykazane prace pisemne /książki, skrypty, artykuły, regulaminy, instrukcje itp./, jak również przemówienia /wykłady, relacje ustne itp./ Jeśli cudze myśli zaczerpnięto z pracy nie wydanej drukiem, np. z wypowiedzi ustnej lub rękopisu, trzeba najpierw uzyskać zgode autora na ich wykorzystanie.

b/ jeśli przy pisaniu pracy dyplomant korzystał z wymiany poglądów, porad lub konsultacji innych osób, należy zamieścić kurtuazyjne podziękowanie z wymienieniem nazwisk tych osób we wstępie do pracy.

c/ każdą przytoczoną cudzą myśl należy zaopatrzyć w przypis objaśniający. Zamieszczenie bowiem samego spisu źródeł /bibliografii/ nie może zastąpić szczegółowego wskazywania myśli zapożyczonych.

Cytaty stosowane w pracy dyplomowej muszą być przytoczone w pełnej zgodności z oryginałem, aby myśl autora nie została zniekształcona.

^{8/} Ustawa o prawie autorskim z dnia 10 lipca 1952 r. przewiduje sankcje karne w postaci kary aresztu i grzywny za przywłaszczenie sobie cudzego autorstwa lub naruszenie w inny sposób prawa autorskiego.

Wszelkie celowe przeinaczenie cudzych myśli jest czynem wysoce nieetycznym. A więc należy zachować znaki przestankowe, akapity, podkreślenia, tłusty lub rozstrzelony druk i inne szczegóły oryginału. Wszelkie własne podkreślenia cytującego powinny być objaśnione w nawiasie na końcu cytatu. Wyrazy lub zdania poboczne, nie mające wpływu na istotę cytatu, można opuścić i w ich miejsce wpisać wielokropki. Jednakże w takich przypadkach istnieje niebezpieczeństwo zniekształcenia myśli autora. Jeżeli cytat powołuje się z kolei na inną literaturę, należy bezwzględnie sprawdzić pierwo-źródło, aby cytując nie powtórzyć cudzego błędu.^{9/}

Przedstawione zasady wykorzystania literatury i innych źródeł wiedzy korespondują przede wszystkim z pracami dyplomowymi wykonywanymi w formie referatów. Powstaje zatem pytanie, czy mają one zastosowanie w pracach wykonywanych w formie ćwiczeń?

Jak wiadomo, praca dyplomowa w formie ćwiczenia zawiera niejako dwie części, tj. uzasadnienia metodyczno-merytoryczne /część teoretyczna/ i "właściwe ćwiczenie". Generalne zasady opracowania uzasadnień są zbliżone do obowiązujących podczas pisania referatów. Stąd też i zasady wykorzystania materiałów źródłowych w jednym i drugim przypadku powinny być takie same.

W ćwiczeniu trzeba widzieć formę i treść. Forma poszczególnych dokumentów opracowywanych w ćwiczeniu jest w zasadzie sformalizowana, tzn. powinny one być wykonane według określonych wzorów obowiązujących w siłach zbrojnych. A zatem słuchacz nie tylko może, ale powinien z nich korzystać. Ponieważ wzory te są powszechnie znane, nie jest w zwy-
czaju powoływania się na nie.

9/ Szerzej zasady wykorzystania literatury w badaniach naukowych przedstawione są w: Kierowanie działalnością naukową w Akademii Sztabu Generalnego WP, /Zb/ pod red. S.Piuro, Warszawa ASG WP 1964.

Natomiast treść powinna być opracowana s a m o d z i e l n i e. W praktyce oznacza to, że słuchacz rozwiązując jakiś problem, np. zamiar stron, nie może wykorzystać zamiaru stron z innego ćwiczenia, np. opracowanego przez innego słuchacza w latach poprzednich. Wprawdzie powołując się na poprzedniego autora nie popełniłby plagiatu, ale nie spełniłby jednego z podstawowych wymagań, jakim jest samodzielność pracy dyplomowej.

1.4. Język i styl pisarski pracy dyplomowej

Duży wpływ na wartość pracy dyplomowej ma język i styl pisania. Właściwy język i styl zapewnia pracy to, że jest ona przekonująca, prosta i dostępna. Także w stylu autora wyraża się jego ogólny poziom wiedzy i znajomości problemu, o którym pisze. Język, jakim jest pisana praca, jest wreszcie środkiem wyrażania pojęć i dowodów wysuniętych twierdzeń, a także wyrazem jasności myśli. Powinien on spełniać określone wymagania, takie jak: dokładność, jasność, obrazowość, zwięzłość. Zaleca się ponadto, aby język był żywy i komunikatywny.^{10/}

Dokładność języka polega na ujmowaniu materiału w taki sposób, aby nie było sprzeczności logicznych oraz na stosowaniu obowiązującej terminologii naukowej i wojskowej. Podczas pisania pracy należy więc wnikać głęboko w sens każdego zdania i przeanalizować każde słowo, które nadaje myśli realną formę, tak aby stała się ona zrozumiała dla czytelnika. Przy doborze słów trzeba wystrzegać się homoniów^{11/} oraz źle użytych skrótów typu "II rzut" zamiast "drugi rzut", "npl" zamiast nieprzyjaciel itp.

10/ P.Kuroczkin. Metodyka wojskowych badań naukowych. Przeł.z ros. A.Demner, E.Perkowicz, W.Popiel, T.Toporowicz, Warszawa MON 1962 /Tyt.orig. Metodyka wojenno-nauczynogo issledowanija/.

11/ Homonimy - wyrazy o jednakowym brzmieniu, lecz o różnych znaczeniach, Słownik wyrazów obcych, Wyd.III, Warszawa 1975.

Jasność języka wynika przede wszystkim z jasności formułowanych myśli. Im jaśniejsza myśl, tym jaśniejszy, prostszy i wnikliwszy jest język. Dyplomant powinien więc unikać niezrozumiałych słów, beztreściowych zwrotów i szablonowych określeń. Należy przy tym unikać słów o b c y c h oraz zwracać uwagę na stosowanie właściwej kolejności wyrazów podczas pisania powszechnie używanych zwrotów np. pisać "kierunek głównego uderzenia", a nie "główny kierunek uderzenia", "drugi rzut operacyjny armii", a nie "drugi rzut armii" itp.

Obrazowość języka przejawia się przede wszystkim w umiejętnym powiązaniu języka polskiego z terminologią wojskową. Obrazowość języka będzie zapewniona wówczas, gdy treść pracy nie będzie zaśmiecana niepotrzebnymi słowami i niepoprawnymi zwrotami. Należy także unikać częstego powtarzania tych samych wyrazów. Wymagany jest więc duży zasób słów i umiejętność posługiwania się nimi. Dużą pomocą dla dyplomanta mogą stać się encyklopedie: powszechna i wojskowa; słownik języka polskiego; słownik wyrazów bliskoznacznych; zasady pisowni polskiej itp. Bez tych pomocy nie obejdzie się nawet najlepszy polonista.

Zwiężłość języka między innymi wiąże się z oszczędnością słowa. W pracy dyplomowej należy wystrzegać się tzw. "wodolejstwa", nadmiaru słów zbędnych i gadulstwa. Nadmierne rozbudowanie poszczególnych fragmentów pracy dyplomowej nuży czytelnika, osłabia raczej, aniżeli wzmacnia siłę argumentacji, zwłaszcza wówczas, gdy autor nie wiele mając do powiedzenia, w sposób sztuczny rozszerza objętość pracy.

Praca dyplomowa powinna zawierać tylko rzeczy najniezbędniejsze i nie powinna być przeciążoną niepotrzebnymi danymi. Należy unikać wszelkich powtórzeń. Dla wielu dyplomantów jest to dość trudne zwłaszcza w sytuacji, gdy dysponują bogatą literaturą. W tych warunkach wydaje się im, że wszystko jest ważne. Uważają bowiem, że nieprzedstawienie jakichś danych lub twierdzeń zubożyłoby pracę. Najtrudniej jednak jest

pisać krótko. Dlatego też, aby zapobiec wielosłowiowi, należy umiejętnie ustalić co faktycznie powinno być napisane, a z czego można zrezygnować.

W pracach dyplomowych wykonywanych w formie ćwiczeń należy szczególnie uwagę zwracać na zwięźłość formułowanych zamiarów stron, zadań bojowych i wytycznych do zabezpieczenia działań bojowych.

Komunikatywność języka osiąga się przez konkretne, logiczne i przekonujące ujęcie treści oraz zręczne zestawienie faktów. Na komunikatywność wpływa też prostota języka. Można to osiągnąć przez stosowanie obrazowych, wyrazistych i sugestywnych środków językowych, przenośni oraz porównań itp.

Ważnym elementem pracy dyplomowej jest s t y l pisarski. Należy podkreślić, że nie istnieją sztywne zasady stylu, a nawet nie należy dążyć do jego ujednoczenia. Każdy dyplomant ma prawo i powinien mieć własny styl pisarski.

To, że nie ma i nie powinno być sztywnych "przepisów na styl" nie oznacza jednak, że nie istnieją pewne kryteria oceny stylu. Jakkolwiek różnym autorom odpowiadają różne style pisarskie, to jednak tworzą się pewne opinie na temat stylów dobrych czy złych.

Do elementów stylu pisarskiego - decyujących o tym, jaki jest ten styl - w pracach dyplomowych należą: długość zdań, częstość występowania zdań złożonych, szyk wyrazów w zdaniu, użycie tych a nie innych czasów, używanie strony biernej, a także pewna "melodia" wyrażań i całych tekstów, wskutek stosowania słów krótkich i długich, powtórzeń, zmian "tempa" itp.

Z powyższego wynika, że elementów stylu pisarskiego jest bardzo wiele. Jednak jednym z najbardziej istotnych jest długość zdań. Niektórzy dyplomanci lubują się w długich, tasiemcowych zdaniach, w których łatwo zatracić odpowiedni szyk wyrazów i naruszyć zasady stosowania własnych form gramatycznych, tworząc w rezultacie zdania - dziwolągi za-

cierające raczej, niż wyjaśniające treść w nich zawartą.

Zdania długie z reguły powodują, że styl pisarski pracy dyplomowej jest ciężki. Nie oznaczają to jednak, że praca jest zła pod względem logicznym. Przykładem tego mogą być fragmenty zaczerpnięte z prac dyplomowych wykonanych w naszej uczelni. "Mobilizacyjne rozwinięcie DZ /DPanc/ - w zależności od stopnia narastania napięcia polityczno-militarnego - może odbywać się etapami w miarę wprowadzenia kolejnych, wyższych stanów gotowości bojowej /podwyższonej gotowości bojowej, gotowości bojowej zagrożenia wojennego i pełnej gotowości bojowej/ lub przez jednoczesną realizację wszystkich związanych z tym czynności mobilizacyjnych w celu osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej z pominięciem stanów pośrednich". Lub "Bezpośrednią koordynację i nadzór nad całokształtem planowania w tym zakresie /materiałowego zabezpieczenia mobilizacji- podkreślenie W.I./ sprawuje szef sztabu ZT; zastępca dowódcy do spraw technicznych czyni to w zakresie uzbrojenia, amunicji i sprzętu czołgowo-samochodowego, a także w odniesieniu do ogniw technicznych rodzajów wojsk; zastępca dowódcy - kwatermistrz zaś w zakresie sprzętu i materiałów służby żywnościowej, mundurowej, materiałów pędnych i smarów, zdrowia i zakwaterowania".

Każde z przytoczonych zdań jest logiczne, jednak ze względu na to, że zawierają one po kilkadziesiąt wyrazów ich styl pisarski jest raczej ciężki. Dlatego też zaleca się stosowanie krótkich zdań, za pomocą których łatwiej sprostać postulatowi jasności, zwięzłości i komunikatywności języka.

Spośród różnych uchybień w stosunku do poprawności językowej - zdarzają się również uchybienia dotyczące ortografii. Wymagania związane z przestrzeganiem ortografii są tak podstawowe, że można im nie poświęcać wiele miejsca. Należy jednak pamiętać, że poprawność ortograficzna obejmuje niełatwe sprawy, jak: pisanie łączne i rozłączne, pisa-

nie nazw własnych, obcych, transkrypcję bądź transliterację tekstów rosyjskich itp.

Aby spełnić wymagania językowe i stylistyczne należy po opracowaniu danego zagadnienia przeczytać uważnie i parokrotnie jego tekst, starając się odpowiedzieć na pytania: czy wyraźnie zostało ukazane sedno zagadnienia, czy jest ono rzeczowe i interesujące, czy styl jest zwięzły, jasny, wolny od frazesów, czy język jest poprawny od strony gramatycznej itp. Odpowiadając na te pytania dyplomant powinien wprowadzić odpowiednie poprawki i uzupełnienia, aby jak najstaranniej pracę skonstruować.

Wśród dyplomantów bywają zwolennicy tzw. głośnego pisania. Polega ono na wymawianiu każdego zdania /dyktowanie sobie/ lub odczytywaniu kilku zdań natychmiast po ich napisaniu. Dzięki temu słyszy się brzmienie każdego zdania. Można wówczas kontrolować sposób wyrażania swoich myśli i stopniowo kształtować treść pracy. Ten sposób pisania wymaga jednak odpowiednich warunków pracy, które nie zawsze istnieją w salach grupowych.

Oczywiście, słabej pod względem metodycznym i merytorycznym pracy dyplomowej nie poprawi się dobrym ujęciem językowym, ale najlepszą pracę można popsuć pisanym złym od strony logiki, gramatyki i stylu.

1.5. Plan opracowania pracy dyplomowej

Z zasad wykonania prac dyplomowych w ASG WP wynika, że słuchacz pisze pracę w okresie od października do kwietnia następnego roku, a więc w ciągu niecałych 7 miesięcy. W praktyce czas ten skraca się do 6 miesięcy, gdyż w końcu października słuchacz otrzymuje wytyczne do opracowania pracy dyplomowej od kierownika pracy.

Od października do końca marca trwa normalny proces studiów, w trakcie którego przerabia się między innymi operację zaczepną i obronną co pochłania wyjątkowo dużo czasu na przygotowanie się do zajęć.

Tylko kwiecień wydzielany jest do dyspozycji słuchaczy dla dokończenia wszystkich czynności związanych z ostateczną redakcją pracy dyplomowej.

Praktyka wskazuje, że dla opracowania pracy dyplomowej o przeciętnym stopniu trudności potrzeba "około 500-600 godzin"^{12/}. Słuchacze powinni więc jak najekonomiczniej wykorzystać czas przeznaczony na jej pisanie i jak najwcześniej rozpoczynać działalność nad pracą dyplomową, nie czekając nawet na oficjalny przydział tematu. Między innymi z myślą o przyszłej pracy dyplomowej powinni na I i II kursie zgłosić tematy prac rocznych, brać aktywny udział w pracach koła naukowego, studiować odpowiednią literaturę itp.

Elementem ułatwiającym systematyczną i rytmiczną pracę jest właściwie opracowany i ściśle przestrzegany plan opracowania pracy dyplomowej. Plan sporządza się w formie tabelarycznej lub graficznej^{13/} na okres od otrzymania wytycznych kierownika pracy dyplomowej do czasu oddania pracy dyplomowej do druku. W dokumencie tym ujmuje się zadania i terminy narzucone przez przełożonych i własne.

Zadania przełożonych słuchacz czerpie z rozkazu komendanta w sprawie przydziału tematów i kierowników prac dyplomowych. Zwykle dotyczą one opracowania rozwinętych tez referatów lub tez /zamiaru/ ćwiczenia, zakończenia opracowania prac dyplomowych, przekazania prac do druku i przekazania wydrukowanych prac do biblioteki. Niektóre zadania i terminy narzuca również słuchaczowi kierownik pracy dyplomowej. Zwykle dotyczą one opracowania planu pracy dyplomowej, omówienia i zatwierdzenia tez lub zamiaru przez zespół katedralny, przedstawienia pracy do wglądu kierownikowi pracy, zatwierdzenia gotowej pracy przez szefa katedry itp.

12/ J. Zakrzewski. Założenia metodyki opracowania pracy dyplomowej. Warszawa 1980, s.10.

13/ Przykładowy wzór planu opracowania pracy dyplomowej w formie tabelarycznej i graficznej przedstawia załącznik nr 3 i 4.

Zadania własne słuchacza głównie dotyczą: studiowania literatury, opracowania poszczególnych rozdziałów referatu lub dokumentów ćwiczenia, prowadzenia badań w tym wyjazdów do jednostek, wprowadzenia poprawek i uzupełnień po przejrzeniu przez kierownika pracy dyplomowej itp.

Ponieważ plan opracowania pracy dyplomowej umożliwia również kierownikowi pracy dokonywanie kontroli wykonania poszczególnych przedsięwzięć przez dyplomanta, należy wykonać go w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika pracy, drugi dla dyplomanta. Terminy realizacji poszczególnych zadań ujęte w harmonogramie powinny być ściśle przestrzegane przez dyplomanta.

1.6. Kierowanie pracą dyplomanta

1.6.1. Wyznaczanie kierowników i konsultantów prac dyplomowych

Prace naukowe w zależności od spełnionych warunków dzielą się na samodzielne i kierowane. Do kierowanych w całej pełni J.Pieter zalicza "ćwiczenia laboratoryjne, zadania proseminaryjne, referaty seminaryjne oraz prace magisterskie. Te ostatnie stanowią najwyższy stopień kierowanych prac i znajdują się na pograniczu samodzielnych".^{14/}

Praca dyplomowa jest odpowiednikiem pracy magisterskiej, a zatem należy do grupy prac k i e r o w a n y c h. Do kierowania tokiem jej przygotowania powołuje się spośród nauczycieli akademickich ASG WP kierownika pracy dyplomowej. Ponadto do pomocy słuchaczom wykonującym prace dyplomowe na zapotrzebowanie wojsk, oprócz kierownika pracy dyplomowej, powołuje się konsultanta wyznaczonego przez dowódcę /szefa/ zainteresowanej jednostki. W szczególnych przypadkach podyktowanych koniecznością uzyskania przez słuchacza uzupełniającej konsultacji specjalistycznej, na konsultanta może być wyznaczany dodatkowo pracownik

-----
14/ J.Pieter. Praca naukowa. Katowice, Wyd."Śląsk" 1960, s.236.

naukowy z akademii lub spoza uczelni - specjalista z odnośnej dziedziny wiedzy. Zmiana kierownika pracy dyplomowej może być dokonana tylko za zezwoleniem komendanta akademii.

W czasie wykonywania pracy dyplomowej słuchacz ma prawo zwracać się z prośbą o udzielenie konsultacji również do innych nauczycieli akademickich w zakresie różnych specjalistycznych problemów będących treścią pracy dyplomowej, po uprzednim uzgodnieniu celowości uzyskania tego rodzaju porady z odnośnym kierownikiem pracy dyplomowej. Na przykład słuchacz piszący w Katedrze Taktyki Ogólnej pracę na temat organizacji i prowadzenia natarcia przez DZ z forsowaniem przeszkody wodnej z marszu, może korzystać z konsultacji nauczycieli akademickich taktyki rodzajów wojsk i służb zarówno Wydziału Wojsk Lądowych, jak i Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK. Ponadto może się on ubiegać, za zgodą kierownika pracy dyplomowej i odnośnej katedry, o uzyskanie specjalistycznych konsultacji u specjalistów spoza akademii.

Do kierowania opracowaniem zespołowej pracy dyplomowej powołuje się głównego kierownika pracy dyplomowej i kierowników prac dyplomowych. Główny kierownik pełni funkcję koordynatora wszystkich czynności kierowników prac dyplomowych i dyplomantów biorących udział w przygotowaniu zespołowej pracy dyplomowej, innymi słowy odpowiada za "całość".

1.6.2. Obowiązki i zakres działalności kierownika i konsultanta pracy dyplomowej

Do podstawowych obowiązków kierownika pracy dyplomowej między innymi należy:

- sporządzenie w porozumieniu z konsultantem, a także w razie potrzeby z zainteresowanym słuchaczem pisemnych wytycznych do opracowania pracy dyplomowej i sprawdzenie ich prawidłowego zrozumienia

przez słuchacza; 15/

- udzielania porad i wskazówek metodologicznych w sprawie analizy tematu, określenia celu pracy, postawienia problemu/ów/, sformułowania hipotezy roboczej oraz układu /konstrukcji/ pracy dyplomowej w formie referatu;

- okazanie pomocy przy opracowywaniu planu opracowania pracy dyplomowej i jego zatwierdzenie;

- sprawdzenie stopnia znajomości podstawowej literatury dotyczącej tematu oraz udzielenie wskazówek w poszukiwaniu dodatkowych pozycji;

- sprawdzenie stopnia teoretycznego /rzeczowego i metodologicznego/ przygotowania słuchaczy w przedmiocie tematu pracy;

- okazywanie słuchaczowi pomocy poprzez okresowe zapoznawanie się z tokiem badań i z treścią pracy oraz sygnalizowanie stwierdzonych błędów;

- regulowanie kontaktów dyplomanta z konsultantem oraz w miarę potrzeby organizowanie uzupełniających konsultacji w innych katedrach;

- okresowe informowanie odpowiednich kierowników grup /oraz meldowanie szefowi katedry/ o przebiegu opracowywania pracy dyplomowej przez słuchacza;

- sprawdzenie gotowej pracy dyplomowej, sporządzenie na piśmie opinii pracy i przedstawienie jej szefowi katedry /instytutu/ wraz z wnioskiem o dopuszczenie lub niedopuszczenie słuchacza do obrony;

- udzielenie słuchaczowi wskazówek do opracowania referatu do obrony pracy dyplomowej.

W przypadku kierowania zespołową pracą dyplomową do obowiązków jednoosobowego, wiodącego kierownika należy ponadto, w porozumieniu z pozostałymi kierownikami, uruchomienie i prowadzenie s e m i n a r i u m

15/ Formularz wytycznych z przykładową treścią przedstawia załącznik nr 1 i 2.

dypłomowego z całym zespołem słuchaczy opracowujących zespołową pracę dypłomową.

Do obowiązków konsultantów należy:

- udzielenie fachowej konsultacji w zakresie opracowywania tematu;
- udostępnienie niezbędnych materiałów i danych wyjściowych;
- załatwienie ewentualnych formalności związanych np. z koniecznością kontaktów słuchacza z dowódcą jednostki, przydziału środków transportu dla prowadzenia rekonesansu lub zappznania się z terenem.

Przy kierowaniu opracowaniem tematu zgłoszonego przez dowództwo rodzaju sił zbrojnych, instytucję centralną lub okręg wojskowy kierownik pracy dypłomowej powinien ponadto:

- nawiązać bezpośredni kontakt z konsultantem z danego dowództwa /instytucji/ w celu ustalenia głównych zagadnień dotyczących strony merytorycznej i technicznej pracy, uwzględniając je w wytycznych do opracowania pracy;

- regulować ilość i terminy kontaktów dypłomanta z konsultantem, a w razie potrzeby brać w nich osobisty udział;

- uzyskać od konsultanta dodatkową opinię co do przydatności pracy w procesie szkolenia wojsk i sztabów /osiągnięcie celu pracy/, a wnioski z opinii konsultanta uwzględniać we własnej opinii pracy dypłomowej. W wypadkach szczególnych powinien zwrócić się do konsultanta o nadesłanie opinii na piśmie.

Praca dypłomowa powinna być napisana przez słuchacza **s a m o - d z i e l n i e**. Pomoc okazywana słuchaczowi przez kierownika i konsultanta pracy dypłomowej nie zdejmuje z niego pełnej **o d p o w i e - d z i a l n o ś c i** za jej jakość i terminowość opracowania.

Ogólne kierownictwo nad opracowaniem i konsultowaniem pracy dypłomowej sprawują szefowie katedr /instytutów/ oraz komendanci wydziałów: Ponoszą oni odpowiedzialność za dobór tematów prac dypłomowych i ich

racjonalny podział wśród słuchaczy oraz wyznaczenie kierowników prac dyplomowych. Czuwają również nad sprawnym przebiegiem opracowania przez słuchaczy przydzielonych tematów, okresowo uzyskują informację od kierowników prac dyplomowych o postępach uzyskiwanych przez słuchaczy w tym względzie. W celu okazania pomocy słuchaczom organizują dla nich punkty konsultacyjne, a także uruchamiają w godzinach dogodnych dla słuchaczy gabinety metodyczne.

Po opracowaniu prac dyplomowych szefowie katedr /instytutów/ zapoznają się z opiniami kierowników tych prac co do ich wartości i podejmują decyzje o dopuszczeniu poszczególnych dyplomantów do obrony.

1.6.3. Prowadzenie seminariów dyplomowych

Seminaria dyplomowe są ważną formą przygotowania słuchaczy do wykonania prac dyplomowych. Prowadzi się je w zespołach dyplomantów, którzy wykonują prace w formie referatów lub ćwiczeń na tematy pokrewne stanowiące swego rodzaju bloki tematyczne obejmujące np. natarcie, obronę, działania desantowe, zabezpieczenie działań bojowych itp. Są one prowadzone 1-2 razy w miesiącu przez szefów katedr /instytutów/ lub ich zastępców albo innych oficerów katedry /instytutu/ o dużym doświadczeniu dydaktycznym i naukowym.

Seminaria dyplomowe mają charakter planowych seminariów problemowych lub dyskusyjno-konsultacyjnych.

Przedmiotem zajęć seminaryjnych o charakterze p r o b l e m o - w y m są najbardziej istotne problemy naukowo-badawcze występujące w danym bloku tematycznym np. w natarciu: przełamanie, walka z odwodami nieprzyjaciela, współdziałanie itp. Celem tego rodzaju zajęć jest pogłębienie znajomości rozpatrywanych problemów, a przy pisaniu prac zespołowych również ujednoczenie poglądów na dany problem. Najczęściej zajęcie obejmuje referat dyplomanta, dyskusję i podsumowanie prowadzącego

zajęcia: Obok tego dość często na zajęciach tych prowadzi się dyskusje na tematy wybrane o charakterze metodologicznym i merytorycznym. W referacie i dyskusji między innymi wykorzystuje się wyniki badań uzyskane przez poszczególnych uczestników seminariów. Dyskusje wprowadzają moment urozmaicenia, udają się jednak głównie wtedy, gdy zadaniem uczestników, jest przestudiowanie przed zajęciami wyznaczonej literatury. Przy tym odrębna literatura może być przydzielona poszczególnym słuchaczom lub grupom słuchaczy.

Seminaria dyskusyjno-konsultacyjne poświęca się na referowanie przez dyplomantów prac dyplomowych w początkowym lub końcowym stadium ich przygotowania oraz na dyskusję pozostałych uczestników seminarium. Celem ich jest krytyczna ocena bądź skonsultowanie - przy uczestnictwie prowadzącego zajęcia - wywołujących się trudności i wątpliwości. Zwykle obejmują referat słuchacza, w którym przedstawia koncepcję pracy lub jej fragmenty /np. jeden z rozdziałów pracy lub zamiar stron albo przebieg ćwiczenia itp./, dyskusję i podsumowanie prowadzącego seminarium.

Zajęcia seminaryjne posiadają szczególne znaczenie przy pisaniu prac zespołowych. W tego rodzaju pracach występują problemy, które przewijają się we wszystkich pracach. Chodzi zwłaszcza o problemy z taktyki ogólnej i sztuki operacyjnej, które rzutują na prace pisane z taktyki rodzajów wojsk i służb. W tym wypadku istnieje konieczność wspólnego rozwiązywania problemów metodologicznych i merytorycznych, gdyż w przeciwnym wypadku mogą występować duże rozbieżności między pracami poszczególnych dyplomantów wchodzących w skład zespołu.

Ogólnie można przyjąć, że seminaria dyplomowe dają wiele korzyści, a w tym stwarzają ich uczestnikom możliwości spojrzenia na swój temat z perspektywy ogólniejszej, wymiany doświadczeń, zwłaszcza z przeprowadzonych badań, a tym samym pogłębienia wiedzy z danej dziedziny.

Angażując dyplomantów w maksymalnym stopniu, uczyć twórczego i samodzielnego myślenia, korzystania z istniejącego dorobku wiedzy, jego krytycznego analizowania i porównywania, kształtować zdolności syntetycznego ujmowania problemów, stawiania hipotez i doboru argumentów, wyrabiając umiejętność dyskusowania i argumentowania.

1.7. Strona techniczna opracowania, wydania i przechowywania pracy dyplomowej

Zaleca się, aby dyplomant tekst pracy dyplomowej opracował w pierwszej redakcji w oddzielnym zeszycie. Powinna być pisana ołówkiem po jednej stronie kartki, drugą przeznaczoną na uzupełnienia dyplomanta i uwagi kierownika pracy.

W czasie pisania pracy o charakterze niejawnym należy przestrzegać zasad postępowania z dokumentami niejawnymi. "O b j ę t o ś ć pracy dyplomowej w formie ćwiczenia nie powinna przekraczać 40 stron maszynopisu, a w formie referatu - 30 stron /bez załączników/; wykonuje się ją w dwóch egzemplarzach /w trzech egzemplarzach/ na tematy zgłoszone przez jednostki i instytucje wojskowe/"^{16/} Załączniki do pracy dyplomowej wykonywane na mapach przewiduje się tylko do pierwszego egzemplarza. Do pozostałych egzemplarzy załączniki mogą być wykonywane na karcie technicznej.

Organizacją pisania pracy dyplomowych w skali całej uczelni zajmuje się Wydział Wydawniczy ASG WP. Dyplomant ma prawo wykonywania maszynopisu pracy dyplomowej osobiście lub przez osoby uprawnione na podstawie indywidualnej umowy.

Korekcie maszynopisu dyplomant wykonuje osobiście i odpowiada za błędy techniczne pracy dyplomowej.

16/ Regulamin studiów w Akademii Sztabu Generalnego WP. Warszawa 1981, s.16.

Załączniki wykonywane na mapach i inne załączniki graficzne dyplomant również powinien wykonać osobiście. Rozliczenie z map, oprawę pracy oraz przesłanie gotowej pracy do Archiwum ASG WP organizuje Wydział Wydawniczy akademii.

Pierwsze egzemplarze prac dyplomowych przechowywane są w Archiwum ASG WP. Mogą one być wykorzystywane do celów dydaktycznych i naukowych w ASG WP. Aby uniknąć ich kopiowania w następnych latach przez kolejnych dyplomantów, prac tych w zasadzie nie udostępnia się słuchaczom.

Drugie egzemplarze prac dyplomowych przesyłane są na życzenie dyplomanta do jednostek wojskowych, w których pełnią oni służbę wojskową po ukończeniu studiów w akademii.

Trzecie egzemplarze prac dyplomowych przesyłane są do jednostek wojskowych, dla potrzeb których były opracowane.

Wysyłanie prac dyplomowych autorom i do jednostek wojskowych organizuje Archiwum ASG WP.

W pracach dyplomowych, na ich ostatnich stronach maszynopisu umieszcza się rozdzielnik podając w nim: ilość wydrukowanych egzemplarzy pracy, adres skierowania, inicjały maszynistki i datę zakończenia druku oraz numer, jaki posiada maszynopis w książce maszynopisów. Wszystkie egzemplarze prac dyplomowych, niezależnie od ich ostatecznego przeznaczenia, kierowane są do Archiwum Działu Zbiorów Szkoleniowych ASG WP. Przykładową treść rozdzielnika przedstawiono poniżej:

Wykonano w 2 egz.
Egz.nr 1-2 Archiwum DZS
Wyk.por.K.Kowalski
Druk: W.Z. dn.10.4.1985r.
Nr ks.masz. Pf-149/IDW

1.8. Ocena prac dyplomowej

1.8.1. Opinia kierownika pracy dyplomowej

Oddanie pracy dyplomowej do druku wymaga a k c e p t a c j i kierownika pracy. Formalną zgodę kierownik wyraża napisanym na stronie

tytułowej oświadczeniem: "Pracę można drukować" wraz z podpisem i datą.

Zanim tego dokona jest zobowiązany jednak dokładnie sprawdzić merytoryczny poziom całości pracy i jej układ oraz przestrzeganie wymagań formalnych. Po stwierdzeniu ewentualnych usterek powinien nakazać słuchaczowi dokonanie poprawek i uzupełnień oraz ponowne zgłoszenie się w odpowiednim terminie do oceny.

Po zaakceptowaniu pracy kierownik pracy sporządza jej pisemną opinię. Powinna ona być wszechstronna i dotyczyć nie tylko wykonania przez dyplomanta zleconych mu zadań, lecz również uwzględniać stopień oryginalności i samodzielności pracy.

Opinia pracy dyplomowej ma na celu:

- ułatwić komisji egzaminacyjnej zapoznanie się z pracą dyplomową, tj. z jej treścią, wartością, usterkami metodologicznymi, logicznymi, merytorycznymi oraz zagadnieniami zasługującymi na szczególne podkreślenie w sensie pozytywnym;

- zwrócić uwagę dyplomanta na mocne i słabe strony jego pracy, pomagając mu w przygotowaniu się do jej obrony.

W opinii pracy dyplomowej należy między innymi scharakteryzować:

- poziom merytoryczny i metodologiczny pracy;
- cechy nowości i oryginalności rozwiązań;
- użyteczność pracy w szkoleniu dowództw, wojsk itp.;
- stopień spełnienia wymagań formalnych;
- inwencję, samodzielność i pomysłowość;
- wysiłek.

Z przedstawianych elementów opinii wynika, że zawiera ona nie tylko ocenę pracy dyplomowej, ale również ocenę osobowości dyplomanta. Kierownik pracy dyplomowej powinien zatem znać dokładnie przebieg jej tworzenia, a zwłaszcza aktywność dyplomanta na seminariach dyplomowych, jego wartości intelektualne oraz stopień jego zainteresowania pracą,

samodzielność i umiejętność pokonywania trudności związanych z opracowaniem tematu. 17/

Pracę dyplomową po wydrukowaniu kierownik pracy przedstawia wraz z opinią szefowi katedry /instytutu/ do zatwierdzenia. Na podstawie opinii kierownika pracy oraz własnej oceny, szef katedry /instytutu/ decyduje o dopuszczeniu pracy do obrony /podpisuje na pierwszej stronie tytułowej/.

1.8.2. Recenzja pracy dyplomowej

Każda praca dyplomowa podlega r e c e n z j i przez recenzenta z ASG WP lub wojsk. Powinien on mieć pełne kwalifikacje fachowe, a także być specjalistą w dziedzinie dyscypliny, której dotyczy dana praca dyplomowa.

Sprawy dotyczące wyznaczania recenzentów, przesyłania prac dyplomowych do recenzentów, a także powiadamianie dyplomantów i kierowników prac o treści recenzji załatwia Oddział Szkolenia ASG WP.

Obowiązkiem recenzenta jest szczegółowe zapoznanie się z treścią pracy dyplomowej; ustalenie jej wartości merytorycznej i metodycznej, a także jej strony użytkowej; sporządzenie na piśmie wnikliwej i obiektywnej recenzji dla komisji egzaminacyjnej.

Układ i zagadnienia, jakie powinna zawierać recenzja, podane są na blankiecie "Recenzji pracy dyplomowej" przesyłanym wraz z pracą recenzentowi. Zagadnienia te obejmują:

- a/ ocenę wartości merytorycznej i metodycznej pracy dyplomowej:
- czy praca została napisana zgodnie z tematem i wytycznymi kierownika pracy dyplomowej;
  - prawidłowość założeń merytorycznych i metodycznych;
-

17/ Przykładową opinię pracy dyplomowej zawiera załącznik nr 5.

- ocena zastosowanych rozwiązań metodycznych i merytorycznych pracy dyplomowej, z wyraźnym podkreśleniem też i rozwiązań nowych /oryginalnych/;

b/ przydatność pracy dyplomowej w procesie szkolenia wojsk, w uczelni itp.;

c/ ogólna ocena wartości pracy dyplomowej /czy cel został osiągnięty, założenia, rozwiązania/ oraz wniosek o dopuszczenie /niedopuszczenie/ do publicznej obrony;

d/ zagadnienia /rozwiązania/, które dyplomant powinien naświetlić /wyjaśnić/ podczas obrony.

Recenzent powinien zwrócić pracę dyplomową do ASG WP wraz z recenzją co najmniej na tydzień przed terminem obrony.

Dyplomant przed obroną pracy dyplomowej powinien zapoznać się z treścią recenzji, a zalecenia recenzenta dotyczące zagadnień /rozwiązań/, które dyplomant powinien naświetlić podczas obrony, uwzględnić w swoim referacie.

W czasie pracy komisji egzaminacyjnej pierwszy egzemplarz każdej pracy dyplomowej wraz z opinią i recenzją znajduje się w sekretariacie komisji. Dyplomantowi recenzji nie wypożycza się, a udostępnia na miejscu w celu zapoznania się i dokonania niezbędnych wypisów. Z pracami dyplomowymi, ich opiniami i recenzjami zapoznaje się również wyznaczona podkomisja egzaminacyjna. Sposób zapoznawania się członków podkomisji ustala przewodniczący podkomisji.

1.8.3. Obrona pracy dyplomowej

Dyplomant broni pracy dyplomowej na otwartym posiedzeniu podkomisji egzaminacyjnej. Obecność na posiedzeniu podkomisji kierownika pracy i recenzenta jest obowiązkowa, a konsultanta pożądana. W obronie pracy dyplomowej mogą uczestniczyć nauczyciele akademicki i słuchacze interesujący się występującą w pracy problematyką. Obrona pracy dyplo-

mowej zwykle obejmuje:

- ustny referat dyplomanta broniącego pracy;
- pytania członków podkomisji i ewentualnie uczestników obrony;
- odpowiedzi dyplomanta na pytania podkomisji;
- wystąpienie recenzenta i kierownika pracy;
- ogłoszenie przez przewodniczącego wyniku obrony.

Po wystąpieniu recenzenta i kierownika pracy może mieć miejsce również dyskusja nad niektórymi problemami występującymi w pracy.

W wypadku obrony zespołowej pracy dyplomowej poszczególne przedsięwzięcia wykonywane są przez zespół kolejno, tzn. najpierw wszyscy oficerowie zespołu przedstawiają referaty, następnie zespół otrzymuje pytania, udziela odpowiedzi na pytania itd.

Kolejność i czas przeznaczony na obronę pracy dyplomowej ujęty jest w planie obrony prac dyplomowych. Na obronę indywidualnej pracy przeznaczają się około 2 godzin, a na obronę pracy zespołowej w zależności od wielkości zespołu 4-6 godzin.

Układ referatu dyplomanta w zasadzie jest dowolny, niemniej jednak treść musi odzwierciedlać charakter pracy dyplomowej, wykazać jej cechy szczególne, główne założenia teoretyczne oraz zawierać odpowiedzi na uwagi krytyczne zawarte w recenzji. Jeśli pracą dyplomową stanowi ćwiczenie, to oprócz powyższych zagadnień w referacie należy omówić problemy organizacji i sposobu przeprowadzenia danego ćwiczenia. Referat powinien uwypuklić oryginalne rozwiązania zagadnień zawartych w pracy. Niektórzy nauczyciele akademicki zalecają, aby referat dyplomanta zawierał następujące zagadnienia:^{18/}

a/ podczas obrony pracy dyplomowej w formie referatu:

- temat i potrzeba jego opracowania;
-

18/ J.Machura, J.Legut, Praca dyplomowa słuchacza kursu wojsk lotniczych ASG WP. Warszawa 1983, s.17-18.

- cel i zakres opracowania tematu /zgodnie z wytycznymi/;
- zadania do zbadania i opracowania;
- metody badawcze i wyniki ich zastosowania;
- układ i treść wyników badań /pracy dyplomowej/;
- zakończenie z wyraźnym podkreśleniem ostatecznych wyników badań i użyteczności pracy.

b/ podczas obrony pracy dyplomowej w formie ćwiczenia:

- temat, jego znaczenie, potrzeba i warunki jego podjęcia /nauczania/;
- cel ćwiczenia i zagadnienia szkoleniowe;
- sytuacja operacyjno-taktyczna /zamiar stron/;
- strona metodyczna ćwiczenia /przebieg ćwiczenia zapewniający osiągnięcie założonych celów/;
- dokumentacja ćwiczenia /pracy dyplomowej/ i jej strona użytkowa.

Referat dyplomanta na obronie powinien być wygłoszony w ciągu 20 minut. Tezy referatu powinny być przedyskutowane z kierownikiem pracy.

Wystąpienie dyplomanta powinno być bogato i l u s t r o w a n e. Do tego celu w czasie obrony pracy dyplomowej w formie referatu wykorzystuje się głównie załączniki graficzne i tabele zamieszczone w pracy. Należy podkreślić, że już w czasie pisania pracy i wykonywania załączników należy mieć na względzie możliwość ich wykorzystania podczas obrony. Jeden z załączników - najlepiej schemat - powinien być dokumentem głównym, umożliwiającym zilustrowanie zasadniczych zagadnień występujących w referacie. Wskazany jest, aby był wykonany na brystolu o odpowiednio dużych wymiarach. Pozostałe schematy, wykresy, tabele itp. mogą być wykonane w postaci przeźroczy lub foliogramów przygotowanych do wyświetlania w czasie obrony.

W czasie obrony pracy dyplomowej w formie ćwiczenia przede wszystkim wykorzystuje się dokumenty graficzne jak plan przeprowadzenia ćwiczenia, plan strzelań amunicją bojową, kolejne położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu, decyzję dowódcy itp. Dokumenty /mapy/ te powinny być odpowiednio podkolorowane a nazwy obiektów terenowych wymienianych w czasie referowania powiększone. Do udokumentowania niektórych rozwiązań mogą być wykonane dodatkowe schematy lub tabele.

Każdy dyplomant po opracowaniu referatu powinien wielokrotnie przećwiczyć jego wygłoszenie. Wskazane jest również przeprowadzenie obrony "próbnej" przed kierownikiem grupy taktycznej i dyplomantami grupy, którzy obronili lub będą bronić prac.

Krytyczne uwagi oficerów biorących udział w obronie "próbnej" przynajmniej się do wyeliminowania niedociągnięć występujących w referacie i zachowaniu się dyplomanta podczas jego wygłaszania. 19/

Po referacie komisja egzaminacyjna i pozostali oficerowie, uczestniczący w obronie pracy dyplomowej, stawiają dyplomantowi pytania wiążące się /w zasadzie/ z opracowanym tematem. Nie należy wykluczać pytań z innych działów studiów mających wpływ na opracowane zagadnienie.

W celu umożliwienia dyplomantowi uporządkowania postawionych pytań i opracowania zasadniczych tez, przewodniczący komisji egzaminacyjnej może zarządzić 20-30-minutową przerwę, w czasie której dyplomant pracuje samodzielnie, przygotowując się do odpowiedzi.

Odpowiedzi dyplomanta na postawione pytania są oceniane według tych samych kryteriów, które są stosowane podczas egzaminów. Szczególną uwagę należy zwrócić na umiejętność wiązania wiadomości teoretycznych z konkretnie opracowanym tematem pracy dyplomowej.

19/Obrona ta posiada również istotne znaczenie psychologiczne. Umożliwia słuchaczom "oswoić się" z salą, audytorium, tekstem referatu, wykorzystywanymi dokumentami, itp. co przyczynia się do zmniejszenia tremy słuchacza w czasie właściwej obrony.

Recenzent powinien w swoim wystąpieniu wyjaśnić w jakim stopniu dyplomant w referacie odpowiedział na zarzuty i zalecenia zawarte w recenzji. Może także ustnie uzupełnić treść swojej recenzji i przedstawić odpowiednie wnioski.

Kierownik pracy dyplomowej może przedstawić podkomisji dodatkowe informacje o dyplomancie, a także ustosunkować się do zarzutów recenzenta.

Wszyscy oficerowie biorący udział w obronie pracy dyplomowej mogą, za zezwoleniem przewodniczącego podkomisji egzaminacyjnej, występować z aprobatą lub krytyką problemów przedstawionych przez dyplomanta.

W końcowym wystąpieniu dyplomant może ustosunkować się do wystąpień recenzenta lub obecnych na sali oficerów. Szczególną uwagę należy zwrócić na sposób polemizowania słuchacza z przedmówcami, umiar i takt w dyskusji, a także umiejętność w uogólnianiu postawionych problemów.

Ocenę obrony pracy dyplomowej komisja egzaminacyjna ustala na posiedzeniu zamkniętym. Przy ustalaniu tej oceny bierze się pod uwagę: ogólną wartość pracy, przygotowanie teoretyczne dyplomanta i umiejętność obrony opracowanej pracy. Ocenę podaje się do wiadomości dyplomanta bezpośrednio po posiedzeniu. Najciekawsze i najlepiej opracowane prace przedstawia się do nagrody ministra obrony narodowej.^{20/}

20/Zasady obrony pracy dyplomowej omówione są szerzej w opracowaniu .
- Metodyka prowadzenia kolokwium, egzaminów i obrony prac dyplomowych w ASG WP. Warszawa ASG WP 1985 r.

2. OPRACOWANIE PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE REFERATU

2.1. Ogólna charakterystyka pracy dyplomowej w formie referatu

Praca dyplomowa w formie referatu ma mieć charakter naukowy, a zatem powinna spełniać dwa podstawowe warunki: po pierwsze - dyplomant powinien choćby w najwęższym wycinku dokonać pracy odkrywczej, a przynajmniej porządkującej i po drugie - powinna być wykonana z pełnym przestrzeganiem warsztatu naukowego. Jej układ i struktura musi być zgodna z założeniami metodologicznymi danej dziedziny wiedzy. W szczególności należy przestrzegać w pracy "ściśłości w odniesieniu do stosowanych pojęć naukowych, dotyczących sztuki wojennej, a także poprawności logicznej tez i wniosków".^{1/} Słuchacz powinien wykazać umiejętność powoływania się na źródła, regulaminy i instrukcje oraz poglądy innych autorów.

Wymaga się również, aby dokonane w pracy analizy i oceny dyplomant nie tylko uzasadnił logicznym wywodem, ale również zilustrował przykładami historycznymi z minionych wojen, zwłaszcza II wojny światowej oraz ostatnich konfliktów wojennych, a także odwołał się w tym względzie do doświadczeń wynikających z ćwiczeń prowadzonych w wojskach lub ćwiczeń akademickich. Aby spełniała powyższe wymagania powinna być opracowana /zestawiona/ na podstawie wyników przeprowadzonych przez dyplomanta badań naukowych.

W procesie badań mogą być wykorzystane metody teoretyczne i metody empiryczne wojskowych badań naukowych. Spośród metod teoretycznych zwykle stosuje się: analizę i syntezę; abstrahowanie /abstrakcję/; porównanie; uogólnianie; analogię; indukcję, dedukcję i redukcję; metody matematyczne i modelowanie matematyczne. Natomiast spośród metod empirycznych stosuje się: obserwację naukową, eksperyment naukowy i metody badań sądów /opinii/.

^{1/} J.Zakrzewski. Założenia metodyki...., s.6.

Najczęściej stosowanymi metodami przez dyplomantów są: analiza, obserwacja naukowa, eksperyment naukowy i badanie sądów.

Analiza może występować pod postacią wyłącznie operacji myślowej /procesu myślowego/, samodzielnie czy też w składzie jakiejś metody /np. obserwacji, eksperymentu/ lub czynności procesu badawczego /np. klasyfikacja i systematyzacja materiału empirycznego/. Może też przybrać bardziej rozwiniętą i swoistą postać złożonej metody badawczej. Wymienić tu można analizę i krytykę źródeł lub analizę i krytykę piśmiennictwa /literatury przedmiotu/, a także np. analizę systemową, analizę wartości /koszt - efekt/ itp. Analiza i krytyka źródeł polega "na szczegółowym przestudiowaniu wybranych publikacji, opracowań naukowych, materiałów z ćwiczeń, sprawozdań i innych opracowań, porównaniu treści tych materiałów i wyciągnięciu wniosków dotyczących stosowanych rozwiązań, oraz w miarę możliwości ustaleniu rozwiązań optymalnych. Na uwagę zasługuje wybór /dobór/ literatury zgodnie z realnymi potrzebami pracy dyplomowej /poszczególnych jej rozdziałów/ oraz odpowiednie jej skatalogowanie i określenie kolejności jej studiowania".^{2/}

Obserwacje naukową, jako metodę badawczą można stosować podczas realizacji zadań badawczych prowadzonych podczas ćwiczeń w wojskach lub ćwiczeń prowadzonych w ASG WP. Polega ona na obserwacji stosowanych przez kogoś metod pracy, rozwiązań itp., ich ocenie i zestawieniu użytecznych wniosków potrzebnych podczas pisania pracy dyplomowej. Wyniki obserwacji celowo jest zestawiać w oddzielnym dokumencie i traktować jako materiał dowodowy.^{3/}

Eksperyment naukowy jest obok obserwacji naukowej drugą podstawową metodą empiryczną. Obserwacja stanowi zawsze nieodłączną część ekspery-

2/ J.Machura, J.Legut. Praca dyplomowa słuchacza kursu Wojsk Lotniczych ASG WP. Warszawa 1983, s.21.

3/ Tamże, s.23.

mentu. Jednakże eksperyment jest metodą bardziej złożoną. Jeżeli obserwacja naukowa dostarcza faktów pozwalających ustalić jak jest, to eksperyment naukowy prowadzi do uzyskania faktów umożliwiających odpowiedź na pytanie: dlaczego lub pod wpływem czego obiekt zachowuje się tak lub inaczej.

Eksperyment polega na przeprowadzeniu badań przede wszystkim podczas ćwiczeń: dowódczo-sztabowych, ćwiczeń z wojskami, ćwiczeń ze strzelaniem amunicją bojową itp. lub innych przedsięwzięć szkoleniowych. Należy zaznaczyć, że badania mogą być prowadzone zarówno podczas ćwiczeń doskonalących, jak eksperymentalnych. Zastosowanie eksperymentu musi wynikać z konkretnych potrzeb pracy dyplomowej i realnych możliwości jego przeprowadzenia. Szczegółowe plany eksperymentów uzgadnia się z konsultantem. Wskazane jest wykorzystanie przez dyplomantów materiałów z eksperymentów prowadzonych przez wojska w innych celach.

Badanie sądów zazwyczaj przeprowadza się metodą ankietową i wywiadu. Tę metodę badań stosuje się w celu uzyskania poglądów jakiegoś środowiska na dane zagadnienia lub propozycje rozwiązania. Podstawą przeprowadzenia takich badań jest opracowana przez dyplomanta ankieta.

Pytania do ankiety oraz środowisko dyplomant uzgadnia z kierownikiem pracy dyplomowej. Badania można przeprowadzić w wojskach, uczelniach i innych instytucjach. Należy dążyć do uzyskania opinii stosunkowo dużych środowisk - z zasady nie mniej niż 20 ankietowanych. Zebrane materiały wymagają dokładnego opracowania /zestawienia odpowiedzi/ i wyciągnięcia obiektywnych wniosków. Wyniki badań opinii mogą służyć do potwierdzenia słuszności /wiarygodności/ założeń lub rozwiązań, a także jako kierunkowskaz do zastosowania określonych rozwiązań itp. Zestawiane wyniki badań opinii należy także traktować jako materiał źródłowy i dowodowy pracy dyplomowej.

Coraz częściej do realizacji zadań badawczych stosowane są metody

matematyczne, umożliwiające wykonanie szeregu obliczeń /możliwości/ bojowych, ilości sił potrzebnych do wykonania zadań, przewidzianych rezultatów działań itp./ potrzebnych do wykonania ocen, analiz i wyboru optymalnych wariantów rozwiązań. Celowe jest także wykorzystanie do obliczeń programów na EMC oraz usług ośrodków obliczeniowych.^{4/}

Praca dyplomowa w formie referatu może stanowić uzupełniający materiał szkoleniowy dla wojsk, np. dowództwa okręgu wojskowego lub słuchaczy wyższej uczelni wojskowej. Może być także traktowana jako część składowa pracy naukowej katedry lub instytutu, a czasami jako samodzielna wycinkowa praca naukowa przeznaczona dla określonego odbiorcy.

2.2. Konstrukcja pracy dyplomowej w formie referatu

Praca dyplomowa przygotowywana w formie referatu ma zazwyczaj budowę t r ó j d z i e l n ą. Pierwszą część stanowi wprowadzenie do pracy czyli rozdział wstępny, drugą - rozwinięcie /osnowa tematu/, trzecią zaś - zakończenie pracy. Pracę uzupełniają najczęściej: spis treści, bibliografia oraz załączniki.

Rozdział wstępny powinien zawierać informację ilustrującą koncepcję autora. W związku z tym składa się zazwyczaj z następujących elementów: objaśnienia tematu; określenia celu i problemu badawczego sformułowanego w postaci pytań; hipotezy roboczej; omówienia metod badawczych; oceny materiału źródłowego; omówienia konstrukcji pracy.

W objaśnieniu tematu dyplomant powinien wyjaśnić jak rozumie sformułowanie tematu pracy oraz podać objaśnienia podstawowych pojęć i

4/ Szersze omówienie metod badawczych, które mogą być stosowane do rozwiązywania problemów badawczych występujących w pracy dyplomowej zawarte jest między innymi w wydawnictwach: *Metodyka wojskowych badań naukowych*. /Zb/. Warszawa ASG WP 1983. i *Metody badań pedagogicznych* M.Łobodzki. PWN, Warszawa 1984.

terminów używanych w pracy. Ponadto powinien określić na czym polega problem do zbadania, o ile temat jest nowy i nieopracowany, jakie są jego pokrewieństwa i styki rzeczowe. Należy również podać związną informację, jaki jest aktualny stan badań w siłach zbrojnych nad zagadnieniami określonymi tematem pracy.

Następnie należy sformułować cel i problem badawczy, wysunąć hipotezę, tj. przypuszczalne wyjaśnienie zjawisk, które dyplomant zamierza w toku pracy badawczej sprawdzić i zweryfikować.

W dalszej części należy wskazać metody badań, którymi dyplomant posłużył się w swej pracy. W opisie aparatu badawczego /analiza źródeł pierwotnych i wtórnych, obserwacja, wywiady, sondaże ankietowe itp. uwzględnić trzeba nie tylko charakterystykę zastosowanych metod, lecz również przedstawić istotne trudności i przeszkody, jakie towarzyszyły badaniom.

KONSTRUKCJA PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE REFERATU
/budowa trójdzielna/

Nazwa części	Z A K R E S /treść/ SPIS TREŚCI	Ilość stron
Wprowadzenie /rozdział wstępny/	1. Objaśnienie tematu 2. Określenie celu badawczego 3. Określenie problemu badawczego sformułowanego w postaci pytań 4. Hipoteza robocza 5. Omówienie metod badawczych 6. Ocena materiału źródłowego 7. Omówienie konstrukcji pracy	3-4
Pozwinięcie /osnowa/	Kilka rozdziałów merytorycznych /2-3 wyjątkowo więcej/ w tym jeden z rozdziałów powinien być głównym. Zawiera analizę zgromadzonego materiału. Występuje tu często przeciwstawienie i krytyczne omówienie różnych poglądów na dane kwestie. Zawiera własne sądy /rozwiązania/.	ok.25

1	2	3
Zakończe nie pracy	Zawiera ono uogólnione rezultaty badań, stanowi syntetyczne podsumowanie całości	ok.2
	Razem	ok.30
	Bibliografia	
	Załączniki	

Po krytycznej ocenie zastosowanych metod badawczych autor powinien przystąpić do równie krytycznej oceny uzyskanych materiałów źródłowych pod kątem ich kompletności i wiarygodności. Oceniając krytycznie a zarazem przekonywająco wiarygodność źródeł dyplomant wystawia sobie świadectwo samodzielnie myślącego badacza. Krytyczna analiza źródeł obejmuje zarówno wykorzystaną literaturę przedmiotu, jak i efekty przeprowadzonych przez autora badań.

W końcowej części rozdziału wstępnego podaje się w ogólnym zarysie konstrukcję pracy. Nie chodzi tu oczywiście o strukturę formalną tzn. podział na rozdziały, gdyż tę przedstawia spis treści. Chodzi tu raczej o zarys treści wywodów. Posiadając uprzednio sporządzony szkic toku wywodów łatwo sporządzić zeń kilkuzdaniowy wyoiąg i podać go na zakończenie części wstępnej. Pozwoli to zaznajomić w przybliżeniu użytkownika z ideą przewodnią rozumowania przedstawionego w pracy.

Tak sformułowana wstępna część pracy dyplomowej powinna zmieścić się na około 3-4 stronach maszynopisu.

Najobszerniejszą częścią pracy dyplomowej jest rozwiniecie, czyli osnowa. Część ta zawiera analizę zgromadzonego materiału i przedstawia poszczególne zagadnienia o różnym ciężarze merytorycznym, uporządkowane jednak w sposób logiczny i przejrzysty. Występuje tu często przeciwstawianie i krytyczne omówienie różnych poglądów na dane kwestie. Przyczynia się to do wyrabiania własnych sądów i własnego stano-

wiska w różnych sprawach. Jest to oczywiście bardzo wysoko cenione, o ile tylko samodzielny punkt widzenia omawianej problematyki jest należycie tzn. racjonalnie i przekonywająco argumentowany.

Wywód dyplomanta powinien być skondensowany, treściwy, bez powtórzeń i bez wielosłowa, tj. bez tzw. "wody". A przy tym musi być uporządkowany w sposób logiczny i zachować proporcje w omawianiu poszczególnych zagadnień.

Struktura rozwinięcia albo innymi słowy głównej części pracy dyplomowej składa się z rozdziałów, które zazwyczaj dzielą się na podrozdziały, a niekiedy i na punkty.^{5/}

Ogólnie można przyjąć, że rozwinięcie powinno zawierać kilka rozdziałów merytorycznych. Przy sformułowaniu rozdziałów między innymi należy zwracać uwagę na to, aby:

- nie formułować zbyt dużej ilości rozdziałów. Sformułowanie rozdziału wymaga wyczerpania problematyki, której rozdział dotyczy. Duża ilość rozdziałów może doprowadzić do powierzchownego naświetlenia treści poszczególnych rozdziałów lub nadmiernego rozbudowania pracy;
- temat rozdziału nie był dosłownym powtórzeniem tematu pracy dyplomowej, po prostu temat pracy powinien być rozczłonkowany na swego rodzaju podtematy umożliwiające dokonanie analizy problemów wynikających z tematu;
- jeden z rozdziałów był główny i dotyczył najważniejszego problemu występującego w pracy.

Pomimo rozbicia materiału na poszczególne części należy zawsze pamiętać, że każda część jest kontynuacją części poprzedniej i wstępną do części następnej. Rozdziały zawierają główne zręby przedstawionego toku wywodów, prezentują podstawowe problemy pracy dyplomowej, a ich

5/ Przykładowy układ pracy dyplomowej w formie referatu zawiera załącznik nr 6.

tytuły powinny orientować czytelnika w zasadniczej treści pracy.

2.3. Proces pisania pracy dyplomowej w formie referatu

Do przedstawienia pracy na piśmie dyplomant powinien przystąpić wówczas gdy ma: - jasną koncepcję pracy; zaakceptowany przez kierownika plan pracy dyplomowej; - zgromadzony materiał w postaci notatek, wypisów, tabel itp.

Proces przedstawienia pracy na piśmie może przebiegać różnie, uzależniony jest bowiem od wielu czynników, a zwłaszcza od rodzaju pracy i cech indywidualnych słuchacza.

Ujęcie pisarskie pracy dyplomowej w formie referatu jest procesem trudnym, szczególnie dla słuchaczy, którzy nie posiadają większego doświadczenia w pisemnym przedstawieniu swoich myśli. Pisanie jest także sprawą indywidualną i dlatego nie można dać jakichś rygorystycznych zaleceń, które powinny być przestrzegane w każdej sytuacji.

Pisanie wymaga od słuchacza skupienia i intensywnego wysiłku umysłowego oraz wytrwałości i cierpliwości, bowiem często wiele fragmentów a nawet całych stron, trzeba przepisywać kilkakrotnie. Zawsze po kilku dniach należy przeczytać to, co zostało uprzednio napisane, wnieść poprawki i uzupełnienia, wykreślić powtórzenia, czy zdania zbędne i znów przepisywać. Nie należy się zrażać, ponieważ dla większości dyplomantów jest to regułą.

Wskazane jest zapisywanie na "gorąco" jak gdyby luźnych myśli, rodzących się u autora w różnych sytuacjach. Aby uchwycić cały potok myśli nie należy zwracać większej uwagi na logiczny układ treści, styl, stykę czy nawet poprawną terminologię, gdyż hamowałoby to twórczą energię. Następnie w spokoju i z rozwagą, myśli te należy dokładnie opracować i uzupełnić.

Zaleca się pisać w sposób możliwie ciągły przeznaczając na ten cel przynajmniej 2-3 godziny dziennie, aż do zakończenia zagadnienia, roz-

działu lub, co jest wskazane, ale z różnych względów mało prawdopodobne, do zakończenia całej pracy w pierwszej redakcji. Występowanie kilku lub kilkunastodniowych przerw nie jest zalecane, gdyż wymaga ponownego "wciągania" się do pisania pracy.

Przystępując do pisania referatu powstaje zwykle pytanie: od czego zacząć? Zazwyczaj nasuwa się koncepcja, aby pisać po kolei, tzn. zacząć od wprowadzenia /wstępu/ i pisać kolejno wszystkie rozdziały, a następnie zamknąć całość zakończeniem. W praktyce nie jest to rozwiązanie najlepsze. Wprowadzenie powinno bowiem zawierać uwagi o celu pracy, konkretnych problemach, metodzie, zamierzeniach itp., co w czasie pisania pracy może ulegać zmianie, a tym samym ulegałoby dezaktualizacji. Dlatego wprowadzenie lepiej jest zredagować dopiero na końcu, później nawet niż zakończenie. Czy wobec tego zaczynać od pierwszego rozdziału? Trudno jest o ogólną regułę. Rozdział pierwszy ma najczęściej charakter ogólny, w którym słuchacz opierając się na podręcznikach, skryptach, regulaminach i innych materiałach ma wykazać znajomość zagadnień ogólnych, w obrębie których mieści się problematyka opracowywanego tematu. Rozdział ten stanowi zatem tylko tło dla wywodów właściwych i zawiera niewiele elementów własnej inwencji słuchacza. Można od niego zacząć, ale należy pamiętać, że nie daje on większych możliwości wykazania się umiejętnościami metodologicznymi słuchacza.

Nie przesądzając o tym, w jakiej kolejności będą pisane poszczególne części pracy, M. Świącicki doradza, aby pisząc pracę magisterską "zacząć od opracowania takiego fragmentu /niekoniecznie całego rozdziału/, który najbardziej wymaga wykazania umiejętności prowadzenia wyvodu naukowego. Powinien to być fragment niewielki, liczący około kilku stron maszynopisu. Pod względem wymagań metodologicznych musi należeć do najtrudniejszych w projektowanym opracowaniu. Powinien natomiast być dobrze wyposażony w materiały - aby kłopoty od tej strony pochodzące nie prze-

szkadzają autorowi w skupieniu się na samym procesie konstruowania i prowadzenia wywodów".^{6/} Fragment ten należy potraktować tak, jakby na nim miała zakończyć się praca i jakby miał od razu pójść do recenzenta. To znaczy, że dyplomant musi nadać mu ostateczną formę. Dzięki temu zaraz na wstępie słuchacz pozna braki metodologiczne, logiczne, stylistyczne i inne. Wówczas pisanie całej pracy będzie łatwiejsze i mniej absorbujące kierownika pracy.

Istotne znaczenie ma wykonanie i l u s t r a c j i /schematów, rysunków, wykresów, tabel itp./. Minimalną ilość załączników określa w wytycznych kierownik pracy dyplomowej. Oprócz tego słuchacz ma prawo wykonać załączniki dodatkowe. Należy jednak pamiętać, że nie jest ważna ich duża ilość lecz jakość, i umieszczać tylko te załączniki, które są faktycznie potrzebne do zrozumienia treści pracy. Niestety zasada ta nie zawsze jest przestrzegana i często ilość ich jest zbyt duża, a jednocześnie są one powieleniem rysunków zawartych w różnego rodzaju opracowaniach.

Po napisaniu rozdziałów merytorycznych, stanowiących osnowę pracy, można napisać najpierw zakończenie, a potem wstęp.

Ilustracje zamieszczane w tekście opracowuje się w trakcie opracowywania tekstu, w którym one występują. Natomiast stanowiące załączniki zwykle wykonuje się po napisaniu całości tekstu pracy.

Pracę wykonaną w pierwszej redakcji dyplomant przedstawia kierownikowi pracy dyplomowej, a następnie na podstawie otrzymanych wskazówek wprowadza do pracy ewentualne zmiany i uzupełnienia.

2.4. Najczęściej spotykane błędy w pracach dyplomowych w formie referatu

Najczęściej spotykane błędy prac dyplomowych w formie referatów są natury konstruktywnej, metodologicznej i językowej.
6/ M.Święcicki. Jak studiować? Jak pisać....., s.196.

Błędy konstrukcyjne polegają na wadliwej proporcji poszczególnych części tekstu. Spotyka się prace, w których omawianie tematyki przyległej, pokrewnej, tzw. tła lub części historycznej /rysu historycznego/, genezy opisywanego stanu, zajmuje nieproporcjonalnie wiele miejsca. Dopiero w końcowych partiach takich prac znajduje się rozdział związany bezpośrednio z tematyką pracy.

Rozdział ten sformułowany jest częstokroć identycznie jak tytuł pracy, co może sugerować, że właściwemu tematowi poświęca się drobną część opracowania, resztę przeznaczając na rozważania luźno z tematem związane. Należy zatem dążyć do zachowania odpowiednich proporcji. Wydaje się, że część wstępna, tło i geneza opisywanego problemu nie powinna przekraczać łącznie 1/6 tekstu pracy. Równocześnie trzeba wystrzegać się nadawania jednemu rozdziałowi tytułu identycznego z tytułem pracy. Tytuł pracy powinien bowiem odgrywać rolę nadrzędną.

Inny częsty błąd konstrukcyjny polega na zupełnym braku lub zdawkowym potraktowaniu zakończenia, zawierającego syntezę pracy i wnioski wynikające z badań. Zakończenie jest niezbędną częścią pracy dyplomowej. Czytelnik, który dokładnie przeczyta wstęp, przejrzy pobieżnie treść i uważnie przeczyta zakończenie, powinien być zorientowany nie tylko w problematyce pracy i zastosowanych metodach badań, lecz również w rezultatach badań i wnioskach z nich wypływających.

Dość często wnioski przedstawione w zakończeniu nie wynikają z treści pracy. Po prostu w treści mówi się o czym innym, a wnioski dotyczą czego innego. Mamy tu do czynienia z brakiem powiązania wniosków z treścią pracy. Innymi słowy rozwiązania przedstawiane we wnioskach, nie są dostatecznie uargumentowane w treści pracy.

Do błędów konstrukcyjnych należy również zlepianie pracy z fragmentów różnych opracowań, nadmiar cytatów, który wynika najczęściej z braku samodzielnych poglądów. Prace tego typu stanowią zlepek wypo-

wiedzi różnych autorów, najczęściej w dodatku nieudolnie ze sobą połączonych, są tzw. kompilacją, brak im siły racjonalnej argumentacji i mocy przekonywania.

Niektóre prace cechuje chaotyczny układ treści, utrudniający wydobycie podstawowego wątku wywodów i prowadzący do powtarzania tych samych myśli w różnych częściach pracy. Chaotyczny, wadliwy układ tekstu utrudnia logiczne powiązanie sąsiadujących ze sobą fragmentów pracy i powoduje zniechęcenie do czytania.

Zdarzają się również prace, w których słuchacze przedstawiają wszystko to, co na dany temat wiedzą, a nie to, co w danym temacie jest istotne. Powoduje to, że objętość tych prac jest znacznie większa od dopuszczalnej.

W niektórych pracach występują również błędy metodologiczne. Mają one rozmaity charakter. Przede wszystkim polegają na słabym czytaniu dyplomantów. Bibliografia podawana w pracach jest niejednokrotnie rażąco skromna. Czasem przy gromadzeniu materiałów pomija się prace o podstawowym znaczeniu dla danej problematyki.

Zbyt szczupły materiał badawczy nie daje niejednokrotnie dostatecznych podstaw do szerszych uogólnień badanych zjawisk. Zaznacza się to szczególnie przy badaniach ankietowych, opartych na liczbach niewystarczających do reprezentowania danego zagadnienia.

Inna grupa błędów metodologicznych występujących w pracach dyplomowych polega na wadliwym wnioskowaniu. Dyplomanci nie wykorzystują w pełni zdobytych danych np. za pomocą ankiet, wywiadów itp. Gromadzą sporo informacji, ale nie potrafią ich do końca wyzyskać. Szwankuje tu zarówno interpretacja danych liczbowych, np. zawartych w przedstawianych tabelach, jak i wypowiedzi uzyskanych w wywiadach czy ankietach. Słuchacze nie wykazują krytycznej postawy wobec informacji zwłaszcza zawartych w opracowaniach innych autorów, nie potrafią wykrywać

związków, stosunków zależności i prawidłowości opisywanych zjawisk i procesów, nie umieją ich generalizować i przedstawiać w uogólnionej formie.

Czasem obserwuje się również bezkrytyczne przyjmowanie informacji uzyskanych w wywiadach lub za pomocą ankiet. Jest to szczególnie niebezpieczne wówczas, gdy respondent wyraża swój stosunek do przemian, jakie w nim samym zachodzą pod wpływem jakiejś działalności.

Niekiedy występuje również zjawisko zamieszczania w pracy załączników, które do jej strony merytorycznej niewiele wnoszą. Dyplomanci większą uwagę przywiązują do ich ilości, aniżeli jakości.

Język prac dyplomowych jest także zbyt często jeszcze daleki od poprawności. Troska o poprawność językową ma istotne znaczenie nie tylko dla czytelnika lecz przede wszystkim dla autora, gdyż poprawny i ścisły język świadczy o poprawności rozumowania i praca nad językiem jest zarazem pracą nad logicznym i poprawnym myśleniem. Dlatego należy zwracać szczególną uwagę na poprawność językową.

Dość często w pracach dyplomowych występują tzw. błędy literowe powstałe w czasie przepisywania pracy na maszynie. Każdy dyplomant jest obowiązany po napisaniu pracy ją przeczytać i poprawić.

3. OPACOWANIE PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE ĆWICZENIA

3.1. Ogólna charakterystyka pracy dyplomowej w formie ćwiczenia

Praca dyplomowa w formie ćwiczenia może mieć postać ćwiczenia grupowego, treningu sztabowego, ćwiczenia dowódczo-sztabowego /gry wojennej lub ćwiczenia szkieletowego/, ćwiczenia taktycznego z wojskami lub ćwiczenia taktycznego połączonego ze strzelaniem amunicją bojową.

Na ogólnowojskowym kierunku studiów podstawowym rodzajem ćwiczeń są jednostronne ćwiczenia dywizyjne. Natomiast na specjalistycznych kierunkach w zależności od tematu pracy jej część ogólnowojskową opracowuje się na szczeblu dywizji lub armii, a specjalistyczną batalionu, pułku lub brygady rodzajów wojsk i służb. Np. w ćwiczeniu na temat działania batalionu saperów w natarciu dywizji część ogólnowojskową opracowuje się na szczeblu DZ lub DPanc, a specjalistyczną na szczeblu batalionu saperów, z kolei do przeprowadzenia ćwiczenia z ABSap w operacji zaczepnej armii, część ogólnowojskową na szczeblu armii, a część specjalistyczną na szczeblu brygady.

Dokumentacja, jaką opracowuje się do poszczególnych rodzajów ćwiczeń, jest zróżnicowana. Najbardziej jest rozbudowana w ćwiczeniach taktycznych połączonych ze strzelaniem amunicją bojową, a najmniej w treningach sztabowych. Aby wysiłek każdego dyplomanta w opracowanie ćwiczenia był jednakowy /zbliżony/, dyplomantom opracowującym ćwiczenia o mniejszej ilości dokumentacji kierownicy prac dyplomowych nakazują opracowanie dokumentów kontrolnych wymagających rozwiązania większej ilości problemów.

Podstawą merytoryczną do opracowania pracy dyplomowej w formie ćwiczenia są obowiązujące ustalenia regulaminowe i normatywne, wiedza operacyjno-taktyczna itp., a w odniesieniu do ćwiczeń wykonywanych dla wojsk także specjalistyczne wymagania jednostki, dla potrzeb której praca jest wykonywana. Wymagania te zmuszają dyplomanta do ścisłego

kontakty z konsultantem oraz jednostką, która ma to ćwiczenie wykorzystywać.

3.2. Konstrukcja pracy dyplomowej w formie ćwiczenia

Praca dyplomowa w formie ćwiczenia zwykle składa się z następujących elementów:

- a/ spisu treści spełniającego rolę układu pracy dyplomowej;^{1/}
- b/ uzasadnień metodyczno-merytorycznych /części teoretycznej/;
- c/ planu przeprowadzenia ćwiczenia /wraz z załącznikami/;
- d/ założeń taktycznego;
- e/ dokumentu kontrolnego;^{2/}
- f/ bibliografii.

Oprócz wymienionych wyżej elementów w zależności od kierunku studiów, tematu i rodzaju ćwiczenia oraz ustaleń kierownika pracy dyplomowej może ona zawierać niektóre z następujących dokumentów:

1. Na ogólnowojskowym kierunku studiów:

- a/ plan przygotowania ćwiczenia;
- b/ rozkaz w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
- c/ rozkaz bojowy lub zarządzenie bojowe;
- d/ dokumenty dotyczące organizacji łączności;
- e/ plan pozorowania przeciwnika;
- f/ plan strzelań amunicją bojową;
- g/ inne dokumenty stosowane do wymagań wynikających z celu

ćwiczenia.^{3/}

1/ Spis treści pracy dyplomowej w formie ćwiczenia zawiera załącznik nr 7.

2/ W ćwiczeniu taktycznym połączonym ze strzelaniem amunicją bojową dokumentu kontrolnego zwykle się nie wykonuje.

3/ Np. w ćwiczeniu grupowym opracowanie metodyczne.

2. Na specjalistycznych kierunkach studiów:

a/ plan zabezpieczenia działań bojowych danego rodzaju wojsk /służb/, np. na kierunku studiów wojsk inżynierskich - plan inżynierskiego zabezpieczenia natarcia;

b/ plan działania oddziału /związku taktycznego/ rodzajów wojsk /służb/, np. na tyłowym kierunku studiów - plan działania ABMZ w operacji zaczepnej armii;

c/ zarządzenie bojowe rodzaju wojsk /służb/, rozkaz tyłowy;

d/ dokumenty wymienione w pkt. 1a, b, f.

3.2.1. Opracowanie uzasadnień metodyczno-merytorycznych

Uzasadnienia metodyczno-merytoryczne mają na celu przedstawienie w formie opracowania teoretycznego teorii problemu, zastosowanych w ćwiczeniu założeń i rozwiązań metodycznych i merytorycznych zapewniających osiągnięcie założonych celów ćwiczenia. Ta część pracy dyplomowej jest zestawiana po opracowaniu ćwiczenia i składa się z trzech części:

1. Ogólno-teoretycznej /teorii problemu/;
2. Uzasadnienia założeń i rozwiązań metodycznych;
3. Uzasadnień głównych rozwiązań merytorycznych.

Materiały do tej części pracy dyplomant powinien gromadzić sukcesywnie podczas opracowania ćwiczenia, a zestawić po jego zakończeniu.

W części ogólno-teoretycznej dyplomant powinien przedstawić znaczenie rodzaju działań bojowych, którego dotyczy praca dla praktyki szkoleniowej wojsk i jego cechy charakterystyczne wyeksponowane w pracy. Wskazane jest nawiązywanie do doświadczeń historycznych, dyrektywy i rozkazu ministra obrony narodowej do szkolenia sił zbrojnych w poszczególnych latach, wniosków z ćwiczeń, badań zwłaszcza prowadzonych przez dyplomanta itp. W części tej dyplomant powinien

wykazać się znajomością założeń teoretycznych oraz literatury i innych źródeł, dotyczących dziedziny wiedzy, z której zakresu wykonuje pracę, wraz z umiejętnością krytycznej analizy i oceny.

W uzasadnieniu założeń i rozwiązań metodycznych dyplomant zazwyczaj wyjaśnia do kogo ćwiczenie jest adresowane, a następnie uzasadnia: praktyczno-użyteczne cele, które zamierza realizować, główne zagadnienia szkoleniowe, jakie chce rozegrać, przyjęty skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu, przyjętą strukturę ćwiczenia, założony czas trwania ćwiczenia i jego etapów, założone warunki rozpoczęcia i prowadzenia ćwiczenia.

W tej części uzasadnień dyplomant powinien wykazać się umiejętnością posługiwania się ogólną i szczegółową wiedzą metodyczną w zakresie organizowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych.

Uzasadnienie głównych rozwiązań merytorycznych zwykle dotyczy przyjętego zamiaru stron lub powziętej decyzji. Uzasadnienie może obejmować całość zamiaru lub decyzji albo ich wybranych elementów, np. kierunku głównego uderzenia, ugrupowania bojowego, rubieży wejścia do walki, czasu rozpoczęcia działań, potrzebnych sił i środków do wykonania zadań bojowych, sposobu wykonania manewru itp. Przeprowadzone uzasadnienia powinny świadczyć o umiejętności zastosowania zdobytej w akademii wiedzy przez słuchacza do rozwiązywania praktycznych zagadnień z zakresu taktyki lub sztuki operacyjnej.

W tym miejscu powstaje pytanie czy w poszczególnych częściach uzasadnienia powinno być przedstawione każde zagadnienie? Należy rozpatrywać przede wszystkim rozwiązania nowe i oryginalne. Objętość poszczególnych części uzasadnienia może być różna. Najczęściej na część ogólnoteoretyczną przeznaczają się około 3 stron, na uzasadnienie metodyczne 2-3 strony i uzasadnienia merytoryczne 4-5 stron. Jeżeli jednak któraś z części zasługuje na wyeksponowanie, to jej objętość może być powiększona kosztem innych, np. jeżeli temat jest

nowy i nie opracowany pod względem teoretycznym, to część ogólnoteoretyczna może być bardziej rozbudowana kosztem uzasadnień metodycznych i merytorycznych. Z kolei jeśli część metodyczna zawiera wiele rozwiązań oryginalnych lub kontrowersyjnych, to może być rozbudowana kosztem dwóch pozostałych. Całość uzasadnień nie powinna przekraczać 10 stron.

3.2.2. Opracowanie wybranych dokumentów pracy dyplomowej w formie ćwiczenia

W pracach dyplomowych w formie ćwiczenia może być wykonywanych wiele różnych dokumentów. Umownie można je podzielić na dwie podstawowe grupy, pierwszą - stanowią dokumenty występujące w każdej pracy, natomiast do drugiej - wykonywane tylko w niektórych pracach.^{4/}

Do grupy pierwszej należą:

- plan przeprowadzenia ćwiczenia;
- założenie taktyczne;
- dokument kontrolny.^{5/}

3.2.1.1. Plan przeprowadzenia ćwiczenia

Najważniejszym i zasadniczym dokumentem opracowywanym przez dyplomanta jest plan przeprowadzenia ćwiczenia. Jest to dokument, który wyraża koncepcję taktyczno-metodyczną ćwiczenia. Stanowi ideę treści planowanego ćwiczenia i służy za podstawę do otwarzania skomplikowanych i pouczających sytuacji taktycznych /operacyjnych/ umożliwiających właściwe rozegranie /przerobienia/ w czasie

^{4/} W poradniku z różnych względów omówiono zasady opracowania dokumentów grupy pierwszej, natomiast szersze omówienie opracowania dokumentów grupy drugiej wraz z przykładowymi rozwiązaniami znajduje się w podręczniku: Metodyka ćwiczeń taktycznych, Warszawa ABG WP, 1981r.

^{5/} Wyjątek może stanowić ćwiczenie taktyczne połączone ze strzelaniem amunicją bojową.

1

ćwiczenia wszystkich ustalonych przedtem zagadnień szkoleniowych, a tym samym osiągnięcie celów szkoleniowych. Określa on też stronę metodyczną i organizacyjną ćwiczenia, a więc na przykład: terminy i sposoby pokonywania przez wojska terenu między poligonami, współdziałanie z terenowymi jednostkami OT, system organizacji łączności kierownictwa ćwiczenia, tryb kierowania samym ćwiczeniem itp. Na planie przeprowadzenia ćwiczenia opiera się ponadto opracowanie wszystkich dokumentów niezbędnych do przeprowadzenia ćwiczenia.

Część graficzna planu przeprowadzenia ćwiczenia obejmuje:

- zamiar operacyjno-taktyczny stron;
- położenie wyjściowe;
- zadania bojowe szczebla nadrzędnego;
- zadania ćwiczących stron do czasu rozpoczęcia ćwiczenia;
- zadania bojowe ćwiczących związków taktycznych /oddziałów/ oraz sąsiadów;
- zarys dynamiki walki ćwiczących stron oraz czas i miejsce wykonywania strzelań amunicją bojową;
- organizację łączności oraz rozmieszczenie i organizację punktów dowodzenia.

Część graficzną planu przeprowadzenia ćwiczenia dywizyjnego opracowuje się na mapie w skali 200 000.

Zamiar operacyjno-taktyczny stron, zawiera decyzję przeciwstawnych stron, szczebla wyższego - zwykle o jeden lub dwa stopnie - od szczebla ćwiczącego. Opracowuje się go graficznie zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami rysowania decyzji. Jego treść zależy przede wszystkim od tematu ćwiczenia. Można tu wyróżnić dwa najbardziej typowe przypadki:

- pierwszy - kiedy z tematu ćwiczenia wynika, że ćwicząca dywizja zadanie wykonuje już w pierwszym dniu operacji. Zwykle są to tematy: "Natarcie DPanc w składzie głównego zgrupowania uderzeniowego armii po

podejściu z głębi" lub "Przełamanie obrony nieprzyjaciela przez DZ w operacji zaczepnej armii" itp.

- drugi - kiedy z tematu ćwiczenia wynika, że ćwicząca dywizja zadanie wykonuje w czasie trwania operacji /poszczególnych dniach operacji/. Mogą to być tematy "Oparcie kontrataku odwodu KA przez DZ", "Forsowanie z marszu szerokiej przeszkody wodnej przez DZ w głębi obrony nieprzyjaciela", "Prowadzenie pościgu przez DPanc w operacji zaczepnej armii" itp.

W pierwszym przypadku w zamiarze stron do ćwiczenia dywizyjnego przedstawia się decyzję dowódcy armii do operacji zaczepnej, a w niej zadania bojowe ugrupowania operacyjnego armii, w tym zadania ćwiczącej dywizji oraz zadania sąsiadów.

Po stronie przeciwnej przedstawia się decyzję dowódcy związku taktycznego /związków taktycznych/ do obrony z uwzględnieniem szczybla, którego możliwości odpowiadają szerokości pasa natarcia armii. W tym wypadku będą to siły co najmniej korpusu armijnego, a jeżeli styk między korpusami będzie znajdował się w pasie natarcia armii, będą to siły główne obydwu korpusów, które znajdują się w tym pasie.

Decyzję dowódcy armii przedstawia się na całą głębokość operacji zaczepnej. Na głębokość zadania bliższego podaje się zadania w poszczególnych dniach operacji, a na głębokość zadania dalszego podaje się tylko kierunek natarcia. Jeżeli nieprzyjaciel zamierza wykorzystać odwody podchodzące z g ł ę b i, a zwłaszcza jeśli ich działanie wywiera wpływ na ćwiczącą dywizję, to ich użycie należy również przedstawić w zamiarze stron.

W drugim przypadku w zamiarze stron przedstawia się decyzję dowódcy armii do kontynuowania operacji zaczepnej, a po stronie nieprzyjaciela do przeciwdziałania jej prowadzeniu. Np. jeżeli z tematu ćwiczenia wynika, że ćwicząca dywizja będzie wykonywała zadanie w piątym dniu

operacji, a więc po wykonaniu zadania bliższego, to decyzję dowódcy armii przedstawia się na głębokość zadania dalszego. Natomiast zadanie bliższe armii uwzględnia się w opracowywanym zamiarze, ale nie rysuje na mapie. Zadania na poszczególne dni operacji przedstawia się do końca operacji /określa się kierunki działań i rejony do opanowania przez dywizje w kolejnych dniach na głębokość zadania dalszego armii/. Pozostałe zasady opracowywania zamiaru są takie same jak w pierwszym przypadku.

Opracowywany przez dyplomanta zamiar stron między innymi powinien:

- stwarzać możliwość zrealizowania tematu ćwiczenia, osiągnięcia celów szkoleniowych i zrealizowania zagadnień szkoleniowych;
- uwzględniać aktualne zasady organizacji i prowadzenia działań bojowych przez nieprzyjaciela i wojska własne;
- zapewniać możliwość stwarzania skomplikowanych i pouczających sytuacji;
- uwzględniać możliwości wojsk własnych i nieprzyjaciela /szerokość pasów działania, głębokość zadań, tempo prowadzenia działań itp/;
- zawierać ideę prowadzenia działań, a zatem nie może być przeciążony drobiazgami.

Wskazane jest, aby w zamiarze stron zwłaszcza do ćwiczeń dowódco-sztabowych były uwzględnione tzw. "nowości". Dotyczy to: sposobów działań wojsk, które nie są jeszcze powszechnie stosowane; perspektywicznych struktur organizacyjnych związków taktycznych; nowego uzbrojenia i wyposażenia, który faktycznie zaczyna dopiero wchodzić lub ma wejść w najbliższych latach itp.

Położenie wyjściowe jest elementem graficznej części planu przeprowadzenia ćwiczenia obrazującym sytuację taktyczną /taktyczno-operacyjną/ w momencie rozpoczęcia ćwiczenia. "Ustawienie" stron w położeniu wyjściowym zależy od tematu ćwiczenia i jego celów szkoleniowych oraz

przyjętej koncepcji co do sytuacji, z której ćwiczący przejdą do działań.

Opracowując położenie wyjściowe szczególną uwagę należy zwrócić na odzwierciedlenie przezeń charakteru współczesnego pola walki. Walczące strony między innymi powinny:

- prowadzić działania na kierunkach, na szerokim froncie i dużej głębokości, tworząc swego rodzaju ogniska walki niekiedy znacznie od siebie oddalone. W ugrupowaniu wojsk powinny się znajdować luki i otwarte skrzydła;

- posiadać nieregularną linię styczności wojsk. Na tyłach wojsk nacierających celowo jest pozostawić okrążone siły broniącego się, które będą wpływały na możliwości stron;

- mieć równe szanse, tzn. jeśli jedna strona prowadzi działania obronne, a druga zaczepne, to obydwie powinny mieć takie siły, które umożliwiłyby im prowadzenie działań w przewidywanym przez dyplomanta czasie i na określonej głębokości;

- wykorzystywać teren do organizowania oporu, wykonywania manewru, obrony przed bronią masowego rażenia, maskowania itp. Planowana rubież przejścia do obrony powinna stwarzać nie tylko dogodne warunki do zorganizowania oporu, a nacierającemu również problemy związane z rozwinięciem wojsk do natarcia.

W położeniu wyjściowym należy przedstawić nie tylko położenie oddziałów /związków taktycznych/ ogólnowojskowych, ale również rodzajów wojsk i służb, a także środki zwłaszcza nieprzyjaciela mające wpływ na decyzje ćwiczących, np. środki walki radioelektronicznej, systemy rozpoznawcze itp.

Położenie wyjściowe przedstawia się w sposób rozszyfrowany. Opracowuje się na planie przeprowadzenia ćwiczenia lub oddzielnej mapie. Niezależnie jednak od sposobu wykonywania dokumentu, stanowić on powi-

nien podstawę do opracowania założenia taktycznego dla ćwiczących oraz położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu jako załącznika do tego założenia.

Zadania bojowe szczebla nadrzędnego zwykle stanowią część składową zamiaru stron. Np. w zamiarze stron do ćwiczenia nt. "Organizacja i prowadzenie natarcia przez DZ" w decyzji dowódcy armii podaje się: kierunek głównego uderzenia armii; jej rubież wejścia do bitwy, odcinek przełamania, zadanie bliższe i zadanie dalsze, sposób użycia broni jądrowej itp. Na korzyść armii niektóre zadania mogą być wykonywane przez front, np. może on niszczyć ważne obiekty nieprzyjaciela bronią jądrową lub lotnictwem. Zadania te powinny być wrysowane na plan przeprowadzenia ćwiczenia. W sumie jednak zadania bojowe szczebla nadrzędnego w stosunku do szczebla ćwiczącego należy traktować jako integralną część zamiaru stron.

Zadania ćwiczących stron do czasu rozpoczęcia ćwiczenia zwykle opracowuje się wówczas, kiedy ćwiczący związek taktyczny /oddział/ w momencie rozpoczęcia ćwiczenia jest w trakcie wykonywania zadania bojowego, tzn. jest w obronie, natarciu itp., a jednocześnie zadania tego nie można wyrazić w położeniu wyjściowym. Innymi słowy ten element graficznej części planu przeprowadzenia najczęściej opracowywany jest wówczas, gdy ćwiczenie rozpoczyna się od dynamiki walki, albo inaczej - kiedy dowódca decyzję o realizacji nowego zadania wypracowuje w toku poprzednio wykonywanego zadania bojowego.

Zadania bojowe ćwiczącego związku taktycznego oraz sąsiadów przedstawia się w zakresie umożliwiającym postawienie zadania bojowego dla ćwiczącego dowódcy. W natarciu dywizji zwykle jest to zadanie na dzień walki i kierunek działania w dniu następnym. W zadaniach sąsiednich dywizji przedstawia się rubież wejścia do walki, kierunki natarcia i rubież do opanowania w pierwszym dniu walki oraz kierunki natarcia w dniu następnym.

Zarys dynamiki walki stanowi element graficznej części planu przeprowadzenia ćwiczenia wyrażający koncepcję rozegrania poszczególnych sytuacji taktycznych w czasie trwania ćwiczenia oraz przedstawiający rozwój działań wojsk własnych i nieprzyjaciela. Opracowuje się go w ten sposób, że na mapę, na której opracowany jest zamiar stron, lub na oddzielną mapę wrysowuje się zarys zasadniczych /głównych/ sytuacji, które mają być rozegrane w ćwiczeniu, opisując obok w tabeli czas oraz zagadnienia szkoleniowe przewidywane do przerobienia w toku rozgrywania tych sytuacji. Na przykład przewidywane przez dyplomanta rozegranie w toku działań odparcia kontrataku przez ćwiczących oznacza się na mapie zarysem położenia, które będzie stanowiło podstawę do podjęcia decyzji przez ćwiczącego dowódcę do odparcia kontrataku.^{6/}

Praca dyplomanta nad ustaleniem dynamiki walki wymaga przemyślenia rozwoju działań w toku ćwiczenia, daje możliwość zaplanowania skomplikowanych sytuacji, a także ułatwia opracowanie pozostałych dokumentów ćwiczenia, zwłaszcza takich, jak: plan pozorowania przeciwnika w ćwiczeniach taktycznych z wojskami lub mapa dynamiki walki w ćwiczeniach grupowych.

Układ i treść części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia zależy przede wszystkim od rodzaju ćwiczenia. Najbardziej jest ona rozbudowana w ćwiczeniach taktycznych ze strzelaniem amunicją bojową.

Część opisowa planu przeprowadzenia ćwiczenia dowódczo-sztabowego zawiera:

1. Temat i cele szkoleniowe ćwiczenia.
2. Rodzaj ćwiczenia.
3. Czas przeprowadzenia ćwiczenia.

6/ Przykładowy plan przeprowadzenia ćwiczenia /część graficzna/ przedstawia załącznik nr 3.

4. Skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu.
5. Rozmach ćwiczenia.
6. Zamiar operacyjno-taktyczny stron.
7. Etapy ćwiczenia.
8. Organizację łączności dowodzenia.

W części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia z wojskami podaje się także limity przebiegu kilometrów dla pojazdów mechanicznych i wozów bojowych oraz użycie środków pozorowania, a w ćwiczeniach taktycznych połączonych ze strzelaniem amunicją bojową - również zużycie amunicji.

W ćwiczeniu grupowym nie opracowuje się etapów ćwiczenia i organizacji łączności dowodzenia, natomiast dodatkowo opracowuje się strukturę ćwiczenia.

Część opisową planu przeprowadzenia ćwiczenia poprzedza tytuł, np.:

PLAN

PRZEPROWADZENIA ĆWICZENIA SZKIELETOWEGO

/część opisowa/

Temat ćwiczenia i cele szkoleniowe ćwiczenia dyplomant przepisuje /dosłownie/ z wytycznych do opracowania pracy dyplomowej.

Rodzaj ćwiczenia - precyzuje dyplomant. W rozkazie komendanta ASG WP zwykle podaje się rodzaj pracy dyplomowej określając, że jest to ćwiczenie dowódczo-sztabowe, trening sztabowy, ćwiczenie taktyczne z wojskami itp. Nie podaje się natomiast ilu stronnie i ilu szczeblowe jest to ćwiczenie. Tego rodzaju dane precyzuje dyplomant w porozumieniu z kierownikiem pracy dyplomowej.

Czas przeprowadzenia ćwiczenia - uwzględniając miesiąc przeprowadzenia ćwiczenia podany w wytycznych do opracowania pracy dyplomowej, dyplomant powinien podać godzinę, dzień i miesiąc rozpoczęcia i zakończenia ćwiczenia.

Skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu - należy podać skład zachodnich i wschodnich występujących w ćwiczeniu. Ponadto podaje się również ukompletowanie w sile żywej i sprzęcie, zwłaszcza jednostek ćwiczących.

Rozmach ćwiczenia - obejmuje: szerokość ugrupowania /pasa działania/, głębokość zadań bojowych, tempo działań, nasycenie sił i środków oraz stosunki sił. W tym punkcie podaje się również warunki organizacji i prowadzenia ćwiczenia.

Zamiar operacyjno-taktyczny - podstawę do opracowania zamiaru pisemnego stanowi zamiar stron wyrażony na mapie w części graficznej planu przeprowadzenia ćwiczenia. Pisemnie dyplomant powinien sformułować zamiar nieprzyjaciela i wojsk własnych o szczebel wyżej od ćwiczącego i szczebla ćwiczącego, a po stronie przeciwnej jego odpowiedników.

Etapy ćwiczenia - stanowią określoną część ćwiczenia poświęconą na nauczanie, doskonalenie lub sprawdzenie wybranego problemu. W etapach ćwiczenia podaje się czas ich trwania /astronomiczny i ewentualnie operacyjny/, zagadnienia szkoleniowe i zasadnicze przedsięwzięcia realizowane przez kierownika ćwiczenia.

Organizacja łączości dowodzenia - podaje się w jaki sposób będzie zapewniona łączność dla kierownika i sztabu kierownictwa ćwiczenia z ćwiczącymi sztabami i jednostkami o dwa szczeble niżej.

Limity przebiegu kilometrów dla pojazdów mechanicznych i wozów bojowych opracowuje się w formie tabelarycznej uwzględniając poszczególne rodzaje pojazdów i wozów bojowych /samochody osobowo-terenowe, czołgi, transportery opancerzone itp./ kierownictwa ćwiczenia, ćwiczących wojsk, pododdziałów pozoracji itp. oraz ilość przydzielonych kilometrów na każdy rodzaj pojazdu.

W

Zużycie amunicji bojowej, ślepej i środków pozoracji przedstawia się w formie tabelarycznej dla ćwiczących pododdziałów i pododdziałów pozoracji.^{7/}

3.2.2.2. Założenie taktyczne

Założenie taktyczne opracowuje się na podstawie planu przeprowadzenia ćwiczenia, a w szczególności na podstawie położenia wyjściowego stron. Treść założenia jest zależna od wielu czynników, takich jak: rodzaj ćwiczenia, temat ćwiczenia, czas wręczenia założenia ćwiczącym w stosunku do czasu postawienia zadania itp. Niemniej jednak jego treść powinna zwykle uwzględniać następujące informacje:

- sytuację ogólną o nieprzyjacielu i położeniu wojsk własnych;
- sytuację szczegółową o nieprzyjacielu, położeniu i działaniu wojsk własnych, sąsiadów oraz ich zadania;
- dane dodatkowe;
- pracę do wykonania.

Wskazane jest większość wymienionych danych przedstawić w założeniu graficznie. W tym celu opracowuje się załączniki.

W sytuacji ogólnej należy przedstawić bardzo krótko dotychczasowy przebieg działań nieprzyjaciela i wojsk własnych oraz aktualne położenie na określonej godzinę. Położenie to zawiera dane o położeniu wojsk o jeden, a niekiedy o dwa szczeble wyżej od szczebla ćwiczącego. Powinno ono stanowić tło, na którym umiejscawia się związek taktyczny /oddział/ szczebla ćwiczącego i na podstawie którego rozwiną się dalsze działania zgodnie z postawionym zadaniem bojowym.

W sytuacji szczegółowej przedstawia się informacje szczegółowe na określony dzień i godzinę, o interesującym ćwiczących nieprzyjacielu i wojskach własnych szczebla ćwiczącego oraz o sąsiadach.

7/ Przykład części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia zawiera załącznik nr 9.

Powinna ona być rozwinięciem sytuacji ogólnej przedstawionej w pierwszej części założenia. Położenie nieprzyjaciela podaje się szczebla równorzędnego do ćwiczącego z dokładnością o dwa szczeble w dół. Dane o nieprzyjacielu zaszyfrowuje się. Znaczna część danych w sytuacji szczegółowej powinna być przedstawiona na szkicu pod nazwą: "położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu o godz....". Szkic ten stanowi załącznik do założenia.

Umiejscowienie zadań bojowych w założeniu taktycznym jest uzależnione od sposobu rozpoczęcia ćwiczenia. Jeżeli ćwiczenie rozpoczyna się od postawienia zadania ćwiczącym, a założenie taktyczne zamierza się wydać kilka godzin lub kilka dni wcześniej, aby ćwiczących wprowadzić w sytuację i zorientować o położeniu, to w założeniu taktycznym nie może być zadań. Gdy jednak nie zamierza się informować ćwiczących wcześniej o położeniu wojsk własnych i nieprzyjaciela, a zamierza się postawić zadanie orientując równocześnie o położeniu wojsk, to wówczas w założeniu ujmuje się zadania bojowe. Charakterystyczne w tym względzie jest ćwiczenie grupowe, rozpoczynające się z reguły od analizy zadania i oceny sytuacji. Szkoleni w tym wypadku muszą z góry otrzymać zadanie bojowe, aby mogli właściwie przygotować się do zajęcia. Dlatego w założeniu taktycznym do ćwiczenia grupowego w zasadzie zawsze podaje się zadanie bojowe.

W danych dodatkowych mogą być zawarte informacje o stopniu napromieniowania stanu osobowego, zniszczeniach w rejonie przewidywanych działań bojowych, stanie ukończenia ludzi i sprzętu bojowego, stanie środków materiałowych oraz inne wiadomości niezbędne do podjęcia decyzji.

Praca do wykonania powinna zawierać wskazówki dotyczące przygotowania szkolonych do ćwiczenia, tzn. co przestudiować, narysować na mapie, co ocenić, do czego być w gotowości itd.

Należy dążyć, aby tekst założenia taktycznego był stosunkowo krótki, precyzyjnie sformułowany, a wymienione obiekty posiadały współrzędne.

Dane o nieprzyjacielu zarówno w treści założenia, jak też na szkicu położenia wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu... powinny być przedstawione w taki sposób, aby ćwiczący musieli sami ocenić skład, ugrupowanie nieprzyjaciela i jego możliwości. Dane te rysowuje się w sposób zaszyfrowany podając np. niektóre tylko elementy ugrupowania bojowego, oznaczenia jeńców lub rannych z numeracją jednostek, niektóre środki ogniowe, wykryte radiostacje, stwierdzony przez lotnictwo ruch wojsk itp. Dane mogą być sprzeczne, co zmusi ćwiczących do wykorzystania różnych źródeł rozpoznania oraz przeprowadzenia wszechstronnej i szczegółowej oceny nieprzyjaciela.

Opracowując położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu.. dyplomant powinien uwzględnić różne źródła, z których ćwiczący dowódca mógłby uzyskać dane o nieprzyjacielu. Kierując się tymi przesłankami rysowuje się stosunkowo najwięcej danych i przedstawia stosunkowo najdokładniej na rubleży styczności wojsk. Im dalej w głąb obrony nieprzyjaciela, tym tych danych powinno być mniej, powinny one być mniej dokładne, a nawet można celowo wprowadzić wiadomości sprzeczne.

Dyplomanci specjalistycznych kierunków studiów w założeniu podają również sytuację danego rodzaju wojsk /służb/.

3.2.2.3. Dokument kontrolny

W ASG WP stosuje się zasadę opracowywania przez słuchaczy wykonujących prace dyplomowe w formie ćwiczenia, dokumentu kontrolnego. Są to dokumenty, które z reguły opracowuje ćwiczący dowódca lub sztab. Może to być między innymi jeden z następujących dokumentów:

- decyzja dowódcy;
- rozkaz bojowy;

- meldunek bojowy;
- plan rekonesansu;
- plan współdziałania;
- plan przegrupowania;
- grafik forsowania i przeprawy;
- plan ogniowego porażenia nieprzyjaciela.

Słuchacze grup specjalistycznych jako dokument kontrolny mogą wykonywać: meldunek szefa rodzaju wojsk /służb/ dla dowódcy, plan bojowego użycia oddziałów /pododdziałów/ rodzaju wojsk, zarządzenie rodzaju zabezpieczenia bojowego itp.

Opracowując dokument kontrolny dyplomant powinien wykazać się umiejętnościami i inwencją samodzielnego opracowania tego rodzaju dokumentu o wyraźnych cechach użytkowych.

3.3. Proces opracowania pracy dyplomowej w formie ćwiczenia

Proces opracowania pracy dyplomowej w formie ćwiczenia zwykle przebiega w następującej kolejności:

- lipiec - zapoznanie się z tematem ćwiczenia, jego rodzajem i przeznaczeniem;
- od lipca - studiowanie materiałów źródłowych i ewentualne przeprowadzenie badań;
- październik - zapoznanie się z pisemnymi wytycznymi do opracowania pracy dyplomowej kierownika pracy dyplomowej i wytycznymi konsultanta oraz ich analiza;
- listopad - opracowanie planu opracowania pracy dyplomowej;
- listopad - opracowanie koncepcji taktyczno-metodycznej i akceptacja jej przez kierownika pracy dyplomowej;
- grudzień - opracowanie zamiaru stron i przedstawienie go zespołowi katedralnemu do akceptacji;
- styczeń-luty - opracowanie części graficznej planu przeprowadzenia ćwiczenia;

- marzec - opracowanie części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia /ew.cz.kwietnia/ i założenia taktycznego;
- kwiecień - opracowanie dokumentu kontrolnego;
- kwiecień - opracowanie uzasadnień metodyczno-merytorycznych;
- kwiecień - przedstawienie kierownikowi pracy dyplomowej całości pracy w pierwszej redakcji i wniesienie ewentualnych poprawek;
- 5 maja - przekazanie pracy do druku.

Przedstawiona kolejność wykonania poszczególnych czynności przez dyplomanta nie oznacza, że wykonywane są one wyłącznie w danym miesiącu. Praktyka bowiem wykazuje, że niektóre z nich wykonywane są niemal przez cały okres pisania pracy, np. studiowanie materiałów źródłowych zaczyna się w lipcu, a praktycznie kończy w momencie zakończenia pisania pracy. Niektóre przedsięwzięcia wykonywane są równoległe, np. podczas opracowywania zamiaru stron zwykle opracowuje się jednocześnie elementy części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia, a w tym skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu, nasycenie sił i środków, stosunki sił itp.

Do akceptacji pracę dyplomant może przedstawić w całości lub kolejno poszczególne jej części w miarę ich opracowania. Przedstawianie pracy w całości umożliwi lepsze wniknięcie kierownikowi pracy w jej treści, ale w wypadku stwierdzenia znacznych usterek pozostawia słuchaczowi niewiele czasu na ich usunięcie, a tym samym utrudnia wykonanie w wyznaczonym terminie.

Z doświadczeń wynika, że największe trudności sprawia dyplomantom opracowanie zamiaru stron. Dotyczy to zwłaszcza słuchaczy, którzy nie mając wypracowanej koncepcji ćwiczenia przystępują od razu do rysowania zamiaru na mapach. Działanie ich cechuje chaos, a wyniki osiągnięte są bardzo mierne. Należy przyjąć zasadę, że opracowanie zamiaru stron

na mapie powinno poprzedzać opracowanie koncepcji taktyczno-metodycznej na czystej kartce lub kalce. Koncepcję tę należy przedstawić kirownikowi pracy dyplomowej, a po uzyskaniu akceptacji przenieść na mapę. Nie trzeba zrażać się tym, że w czasie wrysowywania zamiaru będą dokonywane nawet znaczne korekty. W sumie takie postępowanie jest korzystne między innymi dlatego, że pozwala zaoszczędzić wiele czasu.

W tym miejscu może powstać pytanie w jakiej kolejności powinien być opracowany na mapie zamiar stron. Wydaje się, że mogą być stosowane dwie metody:

- od szczegółu do ogółu;
- od ogółu do szczegółu.

Metoda "od szczegółu do ogółu" polega na opracowaniu najpierw sytuacji szczebla ćwiczącego, a następnie "obudowaniu" go elementami szczebla nadrzędnego. Na przykład w czasie opracowania ćwiczenia dywizyjnego najpierw opracowuje się wszystko to, co dotyczy dywizji, a następnie uzupełnia elementami armijnymi.

Zastosowanie tego rozwiązania ułatwia wyeksponowanie szczebla ćwiczącego i zgranie działania jego wojsk z terenem, a zwłaszcza możliwymi do wykorzystania drogami przegrupowania, poligonami do odbycia strzelań amunicją bojową, odcinkami, na których można forsować przeszkody wodne, dogodnymi punktami pracy w terenie itp. W tym jednak wypadku powstaje trudność w powiązaniu działania wojsk szczebla ćwiczącego z zamiarem przełożonego. Innymi słowy działanie szczebla ćwiczącego nie w pełni wynika z zamiaru przełożonego, albo jeszcze inaczej, to co jest słuszne z punktu widzenia np. dywizji, może nie być przekonywające z punktu widzenia działania armii, a tym samym robić wrażenie jakby zamiar armijny był podporządkowany ćwiczącej dywizji, zamiast odwrotnie. Dlatego też ten sposób opracowania zamiaru może być stosowany przede wszystkim w ćwiczeniach, gdzie występują ścisłe ograniczenia terenowe, jak ćwiczenia z wojskami, ćwiczenia taktyczne połączone ze

strzelaniem amunicją bojową i ćwiczenia grupowe, których przynajmniej część prowadzi się w terenie.

Metoda "od ogółu do szczegółu" polega na opracowaniu najpierw decyzji /głównych elementów/ przełożonego, a następnie sytuacji szczebla ćwiczącego. Na przykład w ćwiczeniu dywizyjnym opracowuje się najpierw decyzję dowódcy armii, potem sytuację dywizyjną. Umożliwia to dobre osadzenie działania szczebla ćwiczącego w zamiarze przełożonego, np. sytuacji dywizyjnej w realiach operacyjnych, a tym samym pozwala relniej spojrzeć na całość działania stron. Stosując to rozwiązanie należy szczególną uwagę zwracać, aby działanie szczebla ćwiczącego nie zostało przytłoczone elementami decyzji przełożonego; po prostu szczebel ćwiczący nie powinien zginąć w sytuacji ogólnej. Ten sposób opracowania zamiaru stosowany jest przede wszystkim w treningach sztabowych, ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i ćwiczeniach grupowych prowadzonych na sali.

Podczas opracowania zamiaru stron bardzo często powstaje pytanie czy opracowanie zamiaru rozpoczynać od nieprzyjaciela, czy wojsk własnych. Raczej od nieprzyjaciela, gdyż ułatwia to określenie zadań dla wojsk własnych. Chodzi bowiem o to, że wojskom własnym stawia się zadania dotyczące rozbitcia określonych zgrupowań nieprzyjaciela, opanowania konkretnych obiektów lub rubieży, zniszczenia określonych środków itp. Aby tego rodzaju zadania można było postawić trzeba najpierw przedstawić, gdzie "nieprzyjaciel" się znajduje.

Na zakończenie jeszcze raz warto podkreślić, że w każdym przypadku opracowanie zamiaru stron na mapie dyplomant powinien rozpoczynać dopiero wówczas, jeśli ma skryształizowaną koncepcję ćwiczenia przynajmniej "w głowie", a jeszcze lepiej na kartce lub kalce. Ułatwia to opracowanie zamiaru i przyspiesza jego wykonanie.

3.4. Najczęściej występujące usterki w pracach dyplomowych wykonywanych w formie ćwiczeń

W pracach dyplomowych wykonywanych w formie ćwiczeń zdarzają się usterki zarówno w planie przeprowadzenia ćwiczenia, założeniach, dokumentach kontrolnych, jak i uzasadnieniach metodyczno-merytorycznych. Nie oznacza to jednak, że występują one we wszystkich częściach każdej pracy. Najczęściej mają one miejsce tylko w niektórych jej częściach, a większość z nich ma charakter sporadyczny. Oprócz tego zdarzają się usterki, które się powtarzają, do nich między innymi można zaliczyć:

- zamiar stron nie w pełni umożliwia zrealizowanie tematu ćwiczenia, a zwłaszcza niektórych jego zagadnień szkoleniowych. Np. jednym z zagadnień szkoleniowych może być przełamanie obrony nieprzyjaciela; tymczasem siły i środki nieprzyjaciela wyznaczone do obrony są niewielkie, czas na organizację obrony bardzo krótki, przewaga nacierającego wielokrotna, a tym samym przełamanie obrony nie stwarza większych trudności, nie można zatem w pełni przerobić wszystkich problemów, które charakteryzują przełamanie obrony nieprzyjaciela;

- zamiar stron jest zbyt szeroki w stosunku do tematu ćwiczenia. Zawiera bowiem wiele elementów przełożonego, sąsiadów lub zdarzeń /historii/ szczebla ćwiczącego, które miały miejsce w okresie poprzedzającym rozpoczęcie ćwiczenia i nie mają wpływu na jego przebieg;

- zamiar stron nie uwzględnia tzw. nowości w zasadach prowadzenia walki lub operacji, a w tym nowej organizacji i wyposażenia wojsk, nowych sposobów działania itp.

- położenie stron opracowane jest pod "linijkę", tzn. linia styczności wojsk posiada charakter ciągłej linii prostej; działania prowadzone są równomiernie w całym pasie natarcia /obrony/ zamiast na kierunkach, brak jest ognisk walki, luk, przerw w ugrupowaniu itp.;

- sytuacje dynamiczne są uproszczone i mało pouczające, co często wynika z nieprzestrzegania zasady "równych szans" lub stwarzania sytuacji, w której istnieje tylko jedno rozwiązanie;

- nie uwzględnianie terenu przy wyborze kierunku głównego uderzenia, tworzeniu ugrupowania, określaniu zadań bojowych, wykonywaniu manewru itp.;

- słabo przemyślana strona organizacyjna ćwiczenia, a zwłaszcza niewłaściwie zorganizowane kierownictwo ćwiczenia, mało realne sposoby i terminy przekazywania zadań ćwiczącym, niewłaściwie określony czas trwania etapów, nieuzasadniony podział czasu na przerobienie poszczególnych zagadnień szkoleniowych;

- uzasadnienie merytoryczno-metodyczne jest konglomeratem luźnych słabo powiązanych ze sobą myśli zaczerpniętych z podręczników, skryptów lub artykułów. Przeprowadzone wywody mają charakter ogólny, nie poparte są przykładami i dotyczą rzeczy powszechnie znanych.

Przytoczone usterki nie wyczerpują wszystkich niedociągnięć, jakie zdarzają się w pracach dyplomowych wykonanych w formie ćwiczeń. Wymieniono najbardziej typowe, zapoznanie się z nimi powinno dyplomantowi pomóc w ich uniknięciu.

4. PODSTAWOWE WYMAGANIA FORMALNE WOBEC PRACY DYPLOMOWEJ

*W pracy dyplomowej powinny być przestrzegane tzw. wymagania formalne wynikające z przepisów n o r m a t y w n y c h, dotyczących działalności wydawniczej, ustanowionych przez Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości; Sztab Generalny WP i zarządzenia wewnętrzne komendanta ASG WP. Do wymagań tych między innymi można zaliczyć zasady stosowania podziału tekstu pracy dyplomowej, zasady stosowania tytułów, zasady stosowania odnośników i przypisów, oprawę zewnętrzną pracy i inne.

4.1. Podział tekstu pracy dyplomowej na części

Tekst pracy dyplomowej w formie referatu powinien być podzielony zgodnie z logiczną i merytoryczną koncepcją budowy całej pracy. Zwykle jest dzielony na rozdziały, podrozdziały i ewentualnie punkty. Podrozdziały i punkty dzielą się na ustępy /akapity/. Natomiast praca dyplomowa w formie ćwiczenia dzieli się na części: graficzną i opisową. Część opisowa składa się z tekstu uzasadnień metodyczno-merytorycznych i tekstów poszczególnych dokumentów metodycznych i bojowych.

Tekst tych dokumentów zwykle dzieli się na punkty i paragrafy.

Podział logiczny tekstu całej pracy dyplomowej na mniejsze jednostki ułatwia czytanie i zrozumienie treści. Dużą pomocą w tym względzie są tytuły rozdziałów - odpowiednio wyeksponowane i wyróżnione w druku, z zachowaniem ich wewnętrznej proporcji i hierarchii ważności, czyli rangi zajmowanej w pracy dyplomowej.

4.2. Tytułaria stosowane w pracy dyplomowej

Tytułaria miejscem i sposobem umieszczenia, stopniem oraz odmianą druku mają wskazywać g r a d a c j ę i ważność poszczególnych rozdziałów. Im ważniejsza i /główniejsza/ jest jednostka podziału treści

pracy dyplomowej tym większy musi być tytuł i tym więcej musi on mieć światła wokół siebie. Chodzi o odstępy między tytułem i treścią.

Ranga poszczególnych tytułów jest łatwiejsza do odczytania, jeżeli obok tytułu stoi cyfra wskazująca na jego pozycję w ogólnej hierarchii rozdziałów. W pracach dyplomowych opracowywanych w ASG WP stosuje się dziesiętny układ tytułariów. Przykład jego zastosowania w spisie treści jest następujący:^{1/}

- 1. Tytuł pierwszego stopnia ważności ..... str.
- 1.1. Tytuł drugiego stopnia ważności.....
- 1.2. Tytuł drugiego stopnia ważności .....
- 1.2.1. Tytuł trzeciego stopnia ważności .....
- 1.2.2. Tytuł trzeciego stopnia ważności .....
- 2. Tytuł pierwszego stopnia ważności .....
- 2.1. Tytuł drugiego stopnia ważności .....
- 2.2. Tytuł drugiego stopnia ważności .....
- 3. Tytuł pierwszego stopnia ważności .....
- 4. Tytuł pierwszego stopnia ważności .....

Jak widać, im więcej cyfr znajduje się przed samym tytułem, tym rozdział jest znaczeniowo mniejszy, tym ranga jego jest niższa.^{2/}

Po cyfrach umieszczonych przed treścią tytułu zwykle stawia się kropkę, na końcu zaś tytułu stojącego w oddzielnym wierszu kropek się nie stawia.

Rozdziały należy zawsze zaczynać od nowej strony. Przed tytułami mniejszych jednostek musi być zachowany podwójny odstęp. Wskazane jest także, aby poszczególne kwestie oddzielać odstępem podwójnym lub półtorakrotnym.

-
- 1/ Przykład zaczerpnięto z opracowania "Praca dyplomowa słuchacza kursu wojsk lotniczych ASG WP". Poradnik, J.Machura, J.Legut.
  - 2/ Niekiedy dyplomant może się zetknąć z opracowaniami, w których stosuje się inny podział tytułariów. Np. w niektórych książkach stosuje się oznaczenia: I, II, III itd. - tytuły rozdziałów pierwszego stopnia ważności; A, B, C itd. - drugiego stopnia; 1, 2, 3 itd. - trzeciego stopnia a, b, c itd. - czwartego stopnia ważności.

Tytuły należy uwydatniać graficznie. Na przykład, tytuł rozdziału może być napisany dużymi literami, obniżony, umieszczony pośrodku strony. Tytuł mniejszego fragmentu - umieszczony pośrodku szerokości strony, napisany małymi literami i podkreślony podwójną linią. Nagłówek jeszcze mniejszego - umieszczony przy lewym marginesie napisany małymi literami i podkreślony pojedynczo.

Należy też wyraźnie zaznaczyć akapity, to jest fragmenty pisane od nowego wiersza. Niekiedy maszynistki zaczynają akapit bezpośrednio od lewego marginesu /"blokowo"/. Nie jest to właściwe, gdyż pogarsza przejrzystość tekstu. Należy akapit zaczynać z wcięciem co najmniej kilku uderzeń.

4.3. Wyliczenia stosowane w pracy dyplomowej

Wyliczenia krótkie obejmuje się jednym zdaniem pisany w ciągu, wiersz za wierszem. Np. w Wojsku Polskim przyjmuje się podział sztuki wojennej: a/ strategię wojenną, b/ sztukę operacyjną, rodzajów sił zbrojnych, c/ taktykę ogólną, taktykę rodzajów wojsk, sił zbrojnych oraz taktykę partyzancką.^{3/}

Dłuższe wyliczenia mogą być również wyrażane jednym zdaniem, ale wyliczane kwestie lub sugestie umieszczane są jedna po drugiej w oddzielnych wierszach - przy czym poszczególne punkty stanowiące przedmiot wyliczeń są oznaczone kolejnymi literami lub liczbami. Np. przedłożonymi służbowymi słuchaczy są:

a/ wszystkich przebywających w akademii na studiach, kursach lub zgrupowaniach - komendant akademii i jego zastępcy;

b/ przebywających na studiach, kursach w wydziałach - komendantów wydziałów i ich zastępcy;

c/ przebywających na studiach, kursach w katedrach /instytutach/
3/ K.Nożko, Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Warszawa 73, s.9.

pozawydziałowych - właściwi szefowie katedr /instytutów/ i ich zastępcy;

d/ wchodzących w skład poszczególnych kursów - dowódcy kursów i starsi grup;

e/ bezpośrednimi przełożonymi są starsi grup wyznaczeni rozkazem komendanta akademii.^{4/}

Bardziej złożone i rozbudowane wyliczenia, których nie można zamknąć w jednym zdaniu, są również kolejno numerowane, przy czym każdy nowy punkt stanowiący wyliczenie pisze się od nowego akapitu i z dużej litery. Np. stosowanie metod matematycznych może pomóc dowódcy przede wszystkim w poszukiwaniu odpowiedzi na następujące grupy pytań:

1. Jakich rezultatów należy oczekiwać po wykorzystaniu w działaniach planowanych sił i środków?

2. Jakie powinny być zastosowane siły i środki w celu wykonania otrzymanego zadania, uwzględniając przeciwdziałanie przeciwnika?

3. Jaki powinien być plan działania posiadanych sił i środków?^{5/}

Przy wyliczeniach numerowanych stosuje się zasadę, aby po nawiasach pisać następujące po nich słowa z małej litery, zaś po kropkach - z dużej litery. Zamiast numeracji literowej czy liczbowej w przypadku niezbyt długich wyliczeń na początku każdej nowej kwestii umieszczanej w nowym wierszu stawiamy myślnik - pauzę. Np. ćwiczenia taktyczne w zależności od szczebla prowadzi się na głębokość nie mniejszą niż:

- kompanijne - 20 km;
- batalionowe - 40 km;
- pułkowe - 60 km;

4/ Regulamin studiów w Akademii Sztabu Generalnego WP. Warszawa ASG WP 1981, s.6.

5/ W.Sawkin. Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki. Przeł. z ros. A.Pacześniak, Warszawa 1974 /Tyt.org. Osnownyje principy operatiwnogo iskusstwa i taktyki/.

- dywizyjne - 120 km.^{6/}

Przedstawione zasady stosowania wyliczeń odnoszą się przede wszystkim do prac dyplomowych wykonywanych w formie referatów oraz uzasadnień metodyczno-merytorycznych prac dyplomowych wykonywanych w formie ćwiczeń. Natomiast zasady stosowania wyliczeń w innych elementach pracy w formie ćwiczeń należy stosować zgodnie z wymogami obowiązującymi podczas opracowania dokumentów bojowych.^{7/}

4.4. Stosowanie odnośników i przypisów

Odnośniki i przypisy mają wskazać źródła i wyjaśnić występujące w treści pracy dyplomowej obce czy trudniejsze terminy. Przy słowie czy zdaniu, które dyplomant zamierza wyjaśnić lub omówić, umieszcza się o d s y ł a c z, zwany też odnośnikiem, który wskazuje na odpowiadający mu przypis, znajdujący się zwykle u dołu kolumny lub na końcu danego rozdziału, czy nawet pracy dyplomowej.

Odnośniki /odsyłacz/ umieszcza się na końcu cytatu, danej myśli czy informacji - u góry linii pisma podstawowego w postaci cyfr, liter lub gwiazdek z nawiasem, lub coraz częściej bez nawiasu.

W pracy dyplomowej p r z y p i s y umieszcza się zwykle na dole strony, z której treścią się wiąże, oddzielając je od tekstu linią poziomą. W przypadku, jeśli praca zawiera stosunkowo dużo przypisów, to objaśnienia odsyłaaczy mogą być zestawione przy końcu pracy dyplomowej. Zyskuje na tym spójność i przejrzystość właściwego tekstu. Numeracja przypisów może być ciągła w ramach rozdziału, ale można też numerować odrębnie na każdej stronie.

Jeżeli dyplomant posiada w trakcie pisania pracy pełny zestaw bibliograficzny, może stosować numerację poszczególnych pozycji wprowadzając

6/ Instrukcja o organizacji i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. MON, 1976, s.12.

7/ Patrz Dowodzenie dywizją /pułkiem/ w działaniach bojowych. Podręcznik - cz.I, Zasady ogólne, /Zb/ Warszawa ASG WP WWLKD, 1980, ss. 208-238.

dzając w tekście w miejsce numeru przypisu w nawiasie kwadratowym numer pozycji bibliograficznej, skąd zaczerpnięto informację np. /10, s.17/. Ten sposób powoływania się na źródła informacji jest krótki, ale mniej komunikatywny, ponadto powoduje większe prawdopodobieństwo popełnienia błędu oraz stwarza trudności stosowania i innych poza przypisem informacyjnym rodzajów przypisów.

W pracach dyplomowych może być stosowanych pięć rodzajów przypisów a mianowicie: przypis źródłowy zwykły, przypis źródłowy rozszerzony, przypis polemiczny, przypis dygresyjny, przypis odsyłający.

Przypis źródłowy zwykły informuje, skąd pochodzi informacja lub gdzie jest zawarty pogląd, na który się dyplomant powołuje. Istotne jest aby powołać się na tę pracę, która w pracy dyplomowej jest wykorzystywana, a nie źródło, z którego korzystali autorzy prac wykorzystywanych przez dyplomanta.

Drugi rodzaj przypisu tj. przypis źródłowy rozszerzony zawiera, oprócz wskazania źródła, również poglądy autora, najczęściej w postaci cytatu. Odnosi się to szczególnie do tych przypadków, kiedy poglądy te tylko pośrednio są związane z dyplomanta rozumowaniem i zamieszczone w tekście rozbiłyby tok wywodów.

Innym rodzajem przypisu jest przypis polemiczny. Stosuje się go wówczas, gdy dyplomant podejmuje polemikę z poglądami przytoczonymi.

Przypis dygresyjny stosuje się wtedy, gdy autor chce podzielić się z czytelnikami uwagami, które mu się nasuwają na marginesie zagadnienia, a które nie są bezpośrednio związane z tematem.

Ostatni typ przypisu to tzw. przypis odsyłający. Informuje on czytelnika o danej kwestii lub gdzie można porównać sąd autora z opiniami innych, albo w których częściach opracowania sprawa ta została omówiona już szerzej.

Oto przykłady przedstawionych rodzajów przypisów:

1. J.Zakrzewski. Metodyka opracowania ćwiczeń taktycznych. Warszawa. ASG WP 1983, s.17.
2. Tamże, s.19. Autor stwierdza: "z uwagi na priorytetowe znaczenie taktyki i ćwiczeń taktycznych metodyka szkolenia taktycznego spełnia w stosunku do metodyki wszystkich pozostałych przedmiotów szkolenia wojskowego funkcję integrującą i ukierunkowującą".
3. W.Jakubowski, H.Orzechowski. Klasyfikacja ćwiczeń taktycznych, Warszawa 1979, s.70. Autorzy wskazują na wiele wątpliwości i niejasności związanych z dotychczas przyjmowanymi kryteriami przy podziale ćwiczeń taktycznych. Nie stawiają jednak zasadniczego pytania, w jakim celu dokonywany jest ten podział, co jest jego miernikiem, czy można w inny sposób dokonać klasyfikacji.
4. J.Zakrzewski, op.cit. Autor omawiając układ pracy dyplomowej oddzielnie przedstawia układ referatu i ćwiczenia. Takie ujęcie problemu wydaje się celowe, autor zdaje sobie sprawę, że inne ujęcie ujemnie wpłynęłoby na komunikatywność przedstawionego zagadnienia.
5. Tamże, s.16-19. Problem ten szerzej omówiono w pracach: Rozważania o taktyce /B.Chocha/. Warszawa 1982, s.53-71, Co będzie jutro? /B.Kołodziejczak/. Warszawa MON 1976.

Zasady stosowania opisu poszczególnych rodzajów dokumentów wymienionych w przypisach zawarte są w polskich normach.^{8/} Opis źródła informacji uzależniony jest od rodzaju źródła, roku jego wydania, ilości

autorów opracowania, ilości tematów i wielu innych czynników.^{9/}

8/ "Patrz PN-79 /N,01222/07 Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa".

9/ W zależności od tych czynników dyplomant znajdzie w PN-79 kilkadziesiąt przykładów opisu różnych rodzajów źródeł. Natomiast w "Poradniku" ze względu na jego ograniczoną objętość, podano przykłady tylko najczęściej stosowane w pracach dyplomowych.

Przypis wskazujący wydawnictwo zwarte /wydane po 1800 r./, z którego pochodzi cytat, informacja lub pogląd, powinien zawierać następujące elementy:^{10/}

- nazwa autora /indywidualnego lub /kooperatywnego/;
- tytuł i dodatki do tytułu;
- nazwa edytora naukowego /w opisie drukowanych źródeł historycznych lub literackich/, nazwa redaktora naukowego /w przypadku zbioru dzieł innych autorów/;
- oznaczenie wydania;
- numer tomu;
- miejsce wydania /jeśli jest ich kilka - podaje się pierwsze/;
- rok wydania;
- liczba tomów /w opisie wydawnictwa wielotomowego/;
- numer stronicy lub stronic /pierwsza i ostatnia/, zajęte przez opisywany fragment bądź numer pozycji, paragrafu, ustępu itp.

Przykłady:

1. K.Nożko. Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Warszawa 1973.
2. J.Zieleniewski. O organizacji badań naukowych. Wyd.II, Warszawa 1975, s.70.
3. A.Goworuchin, M.Gambczo. Sprawocznik oficera po wojennej topografii. Moskwa 1968, s.20-35.
4. W.Sawkin, Podstawowe zasady sztuki operacyjnej, Przeł. z ros.Antoni Pacześniak. Warszawa 1974 /Tyt.org. Osnownyje princypy operatiwnogo isskustwa i taktyki/.
5. Akademia Sztabu Generalnego WP im.gen.broni Karola Świerczewskiego,

Ramowy program nauczania Akademii Sztabu Generalnego WP od 1977.

^{10/} Dane należy przejmować przede wszystkim z głównej karty tytułowej; w dalszej kolejności - z karty przedtytułowej, metryki książki i okładki. Nie oznacza to jednak, że każde wydawnictwo zawiera wszystkie elementy.

6. Mała Encyklopedia Wojskowa. T.1 Warszawa 1961, § 30.

7. II Kongres Nauki Polskiej. Warszawa, czerwiec 1973, Sekcja XVI Nauk Ekonomicznych, Demograficznych, Statystycznych oraz Organizacji i Zarządzania. Materiały Kongresowe, Warszawa 1973, 339 s.

Przypis wskazujący artykuł /utwór literacki, rozprawę, akt normatywny itp./ w wydawnictwach zwartych i ciągłych, z którego pochodzi cytat, informacja lub pogląd, powinien zawierać następujące elementy opisu:

- nazwa autora artykułu;
- tytuł artykułu;
- przyimek: "W" lub "In" bądź odpowiednie wyrażenie, np. "W książce": "W zbiorze prac autora:";
- tytuł wydawnictwa;
- oznaczenie wydania;
- numer tomu;
- miejsce wydania;
- rok wydania;
- określoną stronicę lub stronicę zajęte przez artykuł bądź jego fragment.

Przykłady:

1. Luśniewicz A. Koncepcja mierników poziomu życia ludności, W: Społeczne aspekty rozwoju gospodarczego. Praca zbiorowa pod red. J. Daneckiego Warszawa PWN 1974, s.205-222.
2. Antonina Kłosowska: Koncepcje typu osobowości we współczesnej antropologii kulturalnej. W zbiorze prac autorski: z historii i socjologii kultury. Warszawa PWN 1974, s.195-262.
3. Broch J. Nowoczesny system przygotowania dowódcy - wymagania, wniośki, propozycje. W: Wzorcowy system przygotowania nowoczesnego dowódcy /WSPND/. Problemy dydaktyki wyższej szkoły wojskowej. Opra-

wanie zbiorowe pod redakcją J.Zakrzewskiego. Warszawa ASG WP 1977.

W razie ponownego odsyłania do tej samej pozycji należy ograniczyć się do podania nazwiska autora, skrótu tytułu i stronicy. Na przykład: K.Nożko, Zagadnienia ..... s.10.

Jeśli dyplomant odwołuje się w pracy dyplomowej do jednej tylko pozycji danego autora, wówczas podaje nazwę autora i formułkę: op.cit. /tj. uprzednio cytowane wydawnictwo/ i stronicę. Na przykład: H.Michałski, op.cit., s.14-15.

W razie odsyłania do pozycji podanej w ostatnim przypisie należy zastosować formułkę: Tamże i podać stronicę. Na przykład: Tamże, s.42.

Jeżeli dyplomant zastosuje w swej pracy zapis dosłowny /cytat/, a w tekście nie powoła się na autora danego cytatu, wówczas w przypisie podaje formułkę: Cyt. za: /tj. cytuję za.../. Na przykład: Cyt. za K.Nożko. Operacja zaczepna armii. Warszawa ASG WP 1979, s.30.

Jeśli cudzą myśl słuchacz formułuje własnymi słowami, w odsyłaczu powinien napisać "Patrz" i podać źródło, z którego myśl pochodzi. Na przykład "Patrz J.Zakrzewski, Wybrane zagadnienia z dydaktyki wojskowej, Warszawa ASG WP, 1974, s.9."

W przypadku polemizowania z cudzym poglądem, nie przytoczonym dosłownie, w odsyłaczu dyplomant powinien podać "Por." /tzn. porównaj/ i źródło, z którego pogląd pochodzi. Na przykład "Por. K.Nożko. Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Warszawa 1973".

Przypis wskazujący pracę nie publikowaną, z której pochodzi cytat, informacja lub pogląd, powinien zawierać następujące elementy opisu:

- nazwa autora;
- tytuł i dodatki do tytułu;
- określenie rodzaju pracy /w opisie dysertacji/, np. Praca doktorska;

- informacja o tłumaczeniu /w opisie przekładu/, ewentualnie wraz z określeniem języka oryginału;
- nazwa instytucji, w której wykonano pracę, i jej siedziby;
- rok opracowania;
- liczba stron;
- informacja o technice wykonania /maszynopis, rękopisy/;
- nazwa instytucji lub osoby przechowującej pracę /jeżeli jest inna niż instytucja, w której wykonano pracę/.

Przykłady:

1. Konarski S. Manewr na współczesnym polu walki. Praca doktorska Akademia Sztabu Generalnego WP im.gen.broni Karola Świerczewskiego 1985, maszyn.
2. Bibliografia nabodowa. Teraźniejszość i przyszłość. Tł. z ang. Biblioteka Narodowa, Warszawa 1977, maszyn.
3. W.Kowalski: Organizacja i prowadzenie natarcia przez DZ. 1985, 150 s., Rękopis w posiadaniu autora.

Dyplomanci w czasie pisania pracy dość często wykorzystują informacje lub poglądy z ustnej relacji jakiejś osoby np. dowódcy, oficera sztabu, nauczycieli akademickich itp. W tym przypadku w przypisie należy podać: nazwisko osoby, sprawowaną funkcję osoby związaną z udzieloną informacją, rok przeprowadzenia rozmowy. Na przykład: J.Jarzębski. Ustne relacje z doświadczeń na stanowisku dowódcy pz, przekazane autorowi w czasie rozmowy, którą autor odbył w 1985 r. albo S.Zieliński. Ustne relacje z pracy na stanowisku wykładowcy taktyki wojsk inżynierskich przekazane autorowi w czasie rozmowy, którą autor odbył w 1985 r.

Z praktyki szkoleniowej wynika, że dyplomantom sprawia znaczne trudności stosowanie i n t e r p u n k c j i przy opisach poszczególnych źródeł informacji. W tym przypadku można się kierować następu-

jącymi wskazówkami:

- kropkę stosuje się po skrócie imion autora lub autorów np. kiedy piszemy zamiast "Jan Kowalski" - "J.Kowalski", a także po skrócie słowa strona lub strony, np. zamiast strona "s", albo strony "ss." Kropkę piszemy także na końcu tytułu opracowania i opisu "Tamże, s.175", a także "op.cit.";

- przecinek stawia się przede wszystkim między nazwiskami autorów np. "A.Kowalski, S.Zieliński"; do oddzielenia nazwiska autora od tytułu opracowania np. "K.Nożko, Zagadnienia współczesnej...", a także do oddzielenia miejsca wydania opracowania od miesiąca, w którym się ukazało np. "Warszawa, czerwiec...". Oprócz tego przecinki stawia się w tytułach opracowań jeśli występują w oryginale;

- myślnik najczęściej stosuje się do oddzielenia stron, z których zaczerpnięto informację, pogląd lub cytaty np. "s.5-15";

- dwukropki stosuje się głównie po przyimku "W" lub "In" albo wyrażeniu wskazującym rodzaj wydawnictwa jak "W książce:", "W zbiorze prac Autora:" Np. "J.Kowalski. Nowoczesny system przygotowania dowódcy. W: Wzorcowy system..."

Przedstawione wskazówki nie wyczerpują wszystkich przypadków stosowania interpunkcji. W zależności od rodzaju wydawnictwa i innych czynników istnieje wiele wyjątków. Stąd też zasygnalizowane reguły mają charakter ogólny i odnoszą się do najbardziej typowych przykładów.

4.5. Skróty i symbole

Stosowanie skrótów i symboli w pracy dyplomowej także podlega pewnym wymaganiom. Powszechnie używane skróty jak DZ, DPanc, pz,pcz, bp, km, kg itp. nie wymagają objaśnień. Natomiast przy stosowaniu innych może być stosowana zasada, że pierwszy raz pisze się pełną nazwę, a w nawiasie podaje się formułkę "dalej SKRÓT", np. "... Centrum Wyszkożenia Oficerów Lotnictwa /dalej CWOL/" i w dalszej części

tekstu można stosować dany skrót. Można też objaśnić je w przypisie na dole kolumny lub na końcu rozdziału pracy dyplomowej, zgodnie z zasadą przyjętą dla ogółu przypisów w danej pracy.

Jeżeli te same skróty występują w pracy dyplomowej często, a w ogóle jest ich dość dużo, to na początku pracy dyplomowej należy zamieścić pełny wykaz tych skrótów z podaniem ich znaczenia i rozwiniętej nazwy.

Te same zasady stosuje się do symboli używanych w pracy dyplomowej.

4.6. Ilustracje i podpisy pod ilustracjami

Istotne znaczenie ma wykonanie tabel, schematów, rysunków, wykresów itp. Sporządza się je w celu zwiększenia p r z e j r z y s t o ś c i tekstu oraz wyeksponowania treści najważniejszych. W zależności od charakteru treści są albo integralną częścią treści, konieczną do zrozumienia tekstu, albo stanowią element uzupełniający treść pracy dyplomowej. W pierwszym przypadku tabele, schematy itp. muszą być umieszczone w tekście, w miejscu bezpośrednio związanym z poruszonym zagadnieniem, do którego odnosi się dana ilustracja. Drugi rodzaj materiałów ilustracyjnych stanowią schematy, zdjęcia, rysunki itp. luźniej związane z treścią. Ten typ ilustracji można zamieszczać na końcu pracy jako załączniki.

Podpisy pod ilustracjami w zasadzie powinny mieć szerokość odpowiadającą szerokości ilustracji.

W przypadku jeśli treść ilustracji ściśle wiąże się z treścią pracy, a format jej jest większy od arkusza maszynopisu, to wówczas mogą być stosowane wkładki lub wklejki. W przypadku gdy drukowane są razem z tekstem pracy i stanowią jego część, to numeruje się je jak kolejne arkusze pracy dyplomowej.

4.7. Wyróżnienia w tekście pracy dyplomowej

Wyróżnienia w tekście mają przede wszystkim zwracać uwagę czytelnika na pewne partie tekstu. Wpływają także na wygląd zewnętrzny tzw. kolumny. W maszynopisie pracy dyplomowej zaleca się stosować następujące wyróżnienia:

1. **W e r s a l i k i** /wielkie litery w piśmie drukarskim/. Stanowią one bardzo dobrze widoczne wyróżnienia w tekście, ale są trudno czytelne i z tego względu nie stosuje się ich do składu dużych partii tekstu. W pracach dyplomowych wykonywanych w formie ćwiczeń tym sposobem wyróżnia się przede wszystkim nazwy poszczególnych dokumentów bojowych np. ROZKAZ BOJOWY, nazwy geograficzne zawarte w dokumentach np. POZNAŃ, ODRA, MORZE BAŁTYCKIE, a także poszczególne punkty części geograficznej planu przeprowadzenia ćwiczenia jak TEMAT, CELE SZKOLENIOWE, RODZAJ ĆWICZENIA itp. Ponadto duże litery stosuje się do opisów wykonywanych na mapach.

2. **S p a c j o w a n i e** /rozdzielanie liter - co drugie uderzenie maszyny do pisania/ czyli tzw. rozstrzelony druk. Tym sposobem zwykle się wyróżnia ważne wyrazy, najbardziej istotne zwroty zdania /nie dłuższe niż 1-2 wyrazy/ i nazwiska osób występujących po raz pierwszy w danym fragmencie tekstu.

3. **P o d k r e ś l e n i e**. Ten sposób wyróżnienia jest stosowany najczęściej. Czyni się to linią ciągłą lub przerywaną.

4. **A k a p i t** zwykle stanowi grupa zdań tworząca jednostkę kompozycyjną dłuższej wypowiedzi. Jeśli chcemy jakieś zdanie uwypuklić w tekście ze względu na jego treść, to również można tworzyć z niego akapit.

Wyróżnienia w tekście pracy dyplomowej powinny być stosowane z umiarem. Ich nadużywanie przynosi efekt wręcz przeciwny, praca traci bowiem na komunikatywności.

4.8. Bibliografia, strona tytułowa i okładka pracy dyplomowej

Bibliografia ma służyć do prezentacji materiałów źródłowych z jakich korzystał dyplomant podczas opracowania pracy dyplomowej. Należy umieszczać ją "po tekście głównym i uzupełniających go materiałach /aneksach, przypisach/, przed wszelkimi materiałami informacyjno-pomocniczymi /słownikiem użytych terminów, wykazami, indeksami, streszczeniami obcojęzycznymi, spisem treści itp./; dopuszcza się zamieszczanie bibliografii po poszczególnych rozdziałach".^{11/}

Pozycje bibliografii można szeregować alfabetycznie bądź grupować według kryteriów treściowych /tematyki/ i /lub formalnych np. rodzaj dokumentu/; w obrębie grup zaleca się alfabetyczny lub chronologiczny układ pozycji.

Jeżeli bibliografia pełni równocześnie funkcję przypisów bibliograficznych, to pozycje powinny być ułożone alfabetycznie i ponumerowane kolejno. Dopuszcza się również układ numeryczny według kolejności cytowania opisywanych dokumentów w tekście pracy.

Podając autora poszczególnych pozycji podaje się najpierw nazwisko, a potem skrót jego imienia.

Strona tytułowa zawiera najwięcej danych dotyczących tytułatury pracy dyplomowej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, jedynie dane zamieszczone na tej stronie są podstawą do wszelkich zapisów w katalogach, do sporządzenia druków bibliograficznych itp. W związku z tym na dyplomancie ciąży duża odpowiedzialność za prawidłowość danych dotyczących pracy dyplomowej, które są drukowane na stronie tytułowej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami stosowanymi w ASG WP na stronie tytułowej pracy dyplomowej powinny znajdować się następujące elementy:

a/ nazwa uczelni i wydziału;

11/ Patrz PN-79, s.26.

b/ klauzula tajności;

c/ numer kolejny egzemplarza;

d/ stanowisko, stopień wojskowy, tytuły naukowe i zawodowe oraz imię i nazwisko osoby dopuszczającej pracę dyplomową do obrony /ten element podaje się po słowach "Pracę dyplomową dopuszczam do obrony/;

e/ tytuł pracy dyplomowej, podtytuł i ewentualne dodatki do tytułu;

f/ stanowiska, stopnie wojskowe, tytuły naukowe i zawodowe oraz imiona i nazwiska autora pracy dyplomowej i kierownika pracy dyplomowej;

g/ miejsce i rok wydania.

Na o d w r o c i e strony tytułowej pracy dyplomowej umieszcza się nazwy autorów, jeśli jest ich więcej niż trzech i jeśli nie są one podane na głównej stronie tytułowej, oraz nazwisko konsultanta.^{12/}

Okładka - nadruk na okładce pracy dyplomowej, ma informować o formie i treści pracy, kto, gdzie i kiedy ją opracował.^{13/}

Teczka załączników - opis okładki i opis zawartości teczeki.^{14/}

12/ Wzór strony tytułowej przedstawia załącznik nr 10 i 11.

13/ Wzór okładki pracy dyplomowej przedstawia załącznik nr 12 i 13.

14/ Wzór opisu teczeki załączników przedstawia załącznik nr 14.

BIBLIOGRAFIA

I. MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

1. Bogusz J., Karwat T. Jak studiować. Poradnik metodyczny, Warszawa 1972.
2. Chocha B. Rozważania o taktyce. Warszawa MON 1981.
3. Dowodzenie dywizją /pułkiem/ w działaniach bojowych. Podręcznik-cz.I. Zasady ogólne /Zb/ Warszawa ASG WP, Wydział Wojsk Lądowych, Katedra Dowodzenia 1980.
4. Jagiełło K., Nowakowski J., Wiśniewski E. Metodyka wojskowych badań naukowych, Warszawa ASG WP, Katedra Strategii 1983.
5. Kietlińska Z. Wybrane problemy pedagogiczne wyższych studiów technicznych, Warszawa PWN, 1979.
6. Kierowanie działalnością naukową w Akademii Sztabu Generalnego WP /Zb/ pod red. S.Piuro, Warszawa ASG WP 1964.
7. Kołodziejczak B. Co będzie jutro? Rozważania o przyszłym polu walki. Warszawa MON 1976.
8. Kuroczkin P. Metodyka wojskowych badań naukowych. Przeł.z ros. A. Demner, E.Petkowicz, W.Popiel, T.Toporowicz. Warszawa MON 1962. /Tyt.oryg.Mietodyka wojenno-naucznoego issledowanija/.
9. Machura J., Legut J. Praca dyplomowa słuchacza kursu wojsk lotniczych ASG WP. Poradnik. Warszawa ASG WP, Wydział Wojsk Lotniczych i OPK, Katedra Taktyki Lotnictwa 1983.
10. Metodyka ćwiczeń taktycznych /opracowanie, organizowanie i prowadzenie/. Podręcznik /Zb/ Warszawa ASG WP, Instytut Dydaktyki Wojskowej 1981.
11. Metodyka szkolenia taktycznego w wojskach lotniczych Poznań. DWL 1982
12. Metodyka wojskowych badań naukowych /Zb/ Warszawa ASG WP 1983.
13. Nalepińska M. Jak mówić i pisać poprawnie. Zbiorek porad językowych. Wyd.XII. Warszawa Wiedza Powszechna 1979.

14. Nożko K. Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Warszawa 1973.
15. Okoń W. Praca magisterska. W: Elementy dydaktyki szkoły wyższej. Warszawa 1971.
16. Pietter J. Ogólna metodologia pracy naukowej. Warszawa PAN 1976.
17. Przyłubscy E.F. Gdzie postawić przecinek? Wyd.IV. Warszawa PW "Wiedza Powszechna" 1979.
18. Sawicki K. Metodyka pisania prac dyplomowych. Warszawa PWL 1979.
19. Sawkin W. Podstawowe zasady sztuki operacyjnej. Przeł. z ros. Antoni Paczeński. Warszawa 1974 /Tyt. oryg. Osnownyje principy operatywno iskusstwa i taktyki/.
20. Słownik wyrazów obcych. Wyd.III. Warszawa 1958.
21. Sielecki R. Jak opracować referat? Warszawa ASG WP 1975.
22. Święcicki M. Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską? Wyd.II Warszawa PWN 1971.
23. Zakrzewski J. Założenia metodyki opracowania pracy dyplomowej w Akademii Sztabu Generalnego WP. Poradnik dla słuchaczy. Warszawa ASG WP, Instytut Dydaktyki Wojskowej 1980.

II. PRACE DYPLOMOWE

1. Baranowski B. Organizacja i przełamanie obrony nieprzyjaciela przez dywizję zmechanizowaną z marszu w nocy. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe. Warszawa ASG WP 1984.
2. Bojenowicz A. Wpływ terenu i warunków atmosferycznych na tempo przegrupowania wojsk i prowadzenia działań zaczepnych. Referat. Warszawa 1985.
3. Gniadecki J. Organizacja zabezpieczenia tyłowego DZ /Dpanc/ podczas mobilizacyjnego rozwinięcia w miejscu stałej dyslokacji. Referat. Warszawa, ASG WP 1985.
4. Kozłowski K. Zadania, możliwości i funkcjonowanie punktów naprowadzania LM w systemie dowodzenia WLF. Referat. Warszawa ASG WP 1985.

5. Panel J. Zabezpieczenie tyłowe DZ i DPanc biorących udział w odparciu przeciwwuderzenia nieprzyjaciela w operacji zaczepnej armii. Trening sztabowy. Warszawa ASG WP 1985.
6. Parol Z. Organizacja i prowadzenie działań bojowych BR OPK, plm OPK, baterii OPK w obronie zespołu /grupy/ obiektów i kierunku powietrznego. Ćwiczenie grupowe. Warszawa ASG WP 1985.
7. Stefka P. Przełamanie obrony nieprzyjaciela w głębi przez DZ drugiego rzutu armii. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe. Warszawa ASG WP 1985.
8. Zwolak R. Urządzenie i utrzymanie przepraw siłami pułku pontonowego przez bardzo szeroką przeszkodę wodną. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe. Warszawa ASG WP 1985.

III. AKTY NORMATYWNE

1. Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych, MON Inspektorat Szkolenia 1976.
2. Instrukcja opracowania i obrony prac dyplomowych w Akademii Sztabu Generalnego WP, Nr bibl. Pf 2925.
3. PN-79/N-01222/07 Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa.
4. Przepisy o działalności wydawniczej w Sz PRL, Szt.Gen. 1978. Sygn. 768/76.
5. Regulamin studiów w Akademii Sztabu Generalnego WP. Warszawa ASG WP, 1981.
6. Ustawa o prawie autorskim z dnia 10 lipca 1952 r. W: Dziennik Ustaw nr 34.
- Zarządzenie szefa Sztabu Generalnego WP nr 30 z dnia 15 czerwca 1974r. w sprawie organizowania konkursów na najlepszą pracę habilitacyjną, doktorską, magisterską i dyplomową roku. Warszawa 1974.

Do użytku służbowego
Egz. nr .....

W Y T Y C Z N E

do opracowania pracy dyplomowej /przykład/

1. Pożk Jan KOWALSKI - III Kurs WWL - kierunek ogólnowojskowy
/stopień, imię i nazwisko dyplomanta, kurs i profil studiów/
2. Temat pracy dyplomowej: Właściwości prowadzenia kolejnej operacji zaczepnej armii - referat.
3. Cel pracy dyplomowej:
  - sprawdzić opanowanie przez dyplomanta teoretycznych zasad prowadzenia kolejnej operacji zaczepnej armii;
  - sprawdzić umiejętności zastosowania wiedzy teoretycznej dyplomanta w samodzielnym opracowaniu referatu ze sztuki operacyjnej do szkolenia sztabu armii.
4. Założenia wstępne do opracowania pracy dyplomowej:
  - a/, w pracy między innymi ująć następujące zagadnienia:
    - cel i zadania armii w kolejnej operacji zaczepnej;
    - wskaźniki rozmachu kolejnej operacji zaczepnej armii;
    - właściwości ugrupowania operacyjnego armii;
    - cechy specyficzne organizacji kolejnej operacji zaczepnej armii;
    - właściwości rozwijania kolejnej operacji zaczepnej armii.
  - b/ dane dodatkowe:
    - referat wykorzystany będzie, jako materiał pomocniczy do seminarium prowadzonego ze sztabem POW;
    - w referacie wyeksponować właściwości prowadzenia kolejnej operacji zaczepnej armii przede wszystkim na nadmorskim kierunku operacyjnym.

d/ literatura obowiązkowa:

Podreczniki i skrypty:

1. K.Nożko. Operacja zaczepna armii. Podręcznik. Warszawa ASG WP 1978, nr bibl. 0578.
2. Metodyka ćwiczeń taktycznych /Opracowanie, organizowanie i prowadzenie/.Podręcznik.Praca zespołowa. Warszawa ASG WP 1981,nr bibl.Pf1048.
3. G.Maj. Organizacja i prowadzenie bitwy spotkaniowej w operacji zaczepnej armii. Skrypt. Warszawa ASG WP 1983, nr bibl.Pf 1584.

Instrukcje i regulaminy:

1. Instrukcja opracowania i obrony prac dyplomowych w Akademii Sztabu Generalnego WP. Nr bibl. 02925.
2. Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. Warszawa MON 1976, nr bibl. Pf 17799.
3. Regulamin walki cz.I, Dywizja-pułk /projekt/. Nr bibl. Pf 1146.
5. Dokumentacja, jaką dyplomant powinien przedstawić w pracy dyplomowej:
  - referat - opracowanie teoretyczne wg ustalonych wzorów;
  - załączniki: 2-3 schematy ilustrujące główne właściwości prowadzenia kolejnej operacji zaczepnej armii.
6. Termin przedstawienia gotowej pracy dyplomowej do druku:
30.04.1985 r.
7. Kierownik pracy dyplomowej: plk dr Jan ZIELIŃSKI
Konsultant: plk dypl Henryk MALINOWSKI, szef Oddziału Operacyjnego
/atopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe/

SZEF KATEDRY SD
/nazwa katedry/

/atopień, imię i nazwisko/

Warszawa, dnia 25.10.1985r.

Do użytku służbowego

Egz. nr 1

W Y T Y C Z N E

do opracowania pracy dyplomowej /przykład/

1. Kpt. Stanisław KOWALSKI - III Kurs WWL - kierunek ogólnowojskowy
/stopień, imię i nazwisko dyplomanta, kurs i profil studiów/
2. Temat pracy dyplomowej: PRZEŁAMANIE OBRONY NIEPRZYJACIELA W GŁĘBI PRZEZ DZ DRUGIEGO RZUTU ARMII /ćwiczenie dowódczo-sztabowe/.
3. Cel pracy dyplomowej:
  - sprawdzić znajomość teoretycznych zasad przełamania obrony nieprzyjaciela w głębi przez DZ drugiego rzutu armii;
  - sprawdzić umiejętność zastosowania wiedzy teoretycznej dyplomanta w samodzielnym opracowaniu ćwiczenia dowódczo-sztabowego.
4. Założenia wstępne do opracowania pracy dyplomowej:
  - a/ cele do osiągnięcia w ćwiczeniu:
    - doskonalenie dowódcy i sztabu w przełamywaniu obrony nieprzyjaciela a zwłaszcza zdobywaniu i utrzymywaniu inicjatywy taktyczno-operacyjnej, tworzeniu zdecydowanej przewagi i stosowaniu zaskakujących niezablonowych form prowadzenia walki w czasie przełamywania obrony nieprzyjaciela w głębi;
    - sprawdzić stopień usunięcia braków przez oficerów sztabu w zakresie utrzymania ciągłości dowodzenia i współdziałania podczas przełamywania obrony nieprzyjaciela w głębi;
    - zbadać efektywność wykorzystania emiglowców do prowadzenia rozpoznania dowódcy dywizji.
  - b/ organizacja wojsk nieprzyjaciela - związki taktyczne i oddziały RFN, Organizacja w/g "Kompilium SZ NATO", Sztab Gen.1103/83.

c/ organizacja wojsk własnych: Dywizja zmechanizowana w/g etatu.
ćwiczebnego - warinat A.

d/ ukończenie w sile żywej i sprzęcie wojsk własnych i nie-
przyjaciela w/g uznania dyplomanta.

e/ warunki organizacji ćwiczenia:

- termin przeprowadzenia ćwiczenia - czerwiec;
- teren przeprowadzenia ćwiczenia - ZŁOCIENIEC, DRAWSKO PO-
MORSKIE, STARGARD SZCZECIŃSKI;
- skład ćwiczących - dowództwo 8DZ i dowództwa pułków oraz
pododdziały zabezpieczenia stanowiska dowodzenia dywizji;
- stan i poziom wyszkolenia ćwiczącego sztabu - w czasie
kontroli prowadzonej przez POW stwierdzono, że sztab dywi-
zji posiada znaczne braki w zakresie umiejętności utrzyma-
nia ciągłości dowodzenia i współdziałania podczas przełamy-
wania obrony nieprzyjaciela w głębi;
- dowództwo 8DZ znajduje się na OC ZIEMSKO gdzie prowadzi szko-
lenie oddziałów dywizji.

f/ dane dodatkowe:

- ćwiczenie opracować w formie jednostronnego, dwuszczeblowego
ćwiczenia szkieletowego;
- przyjąć w końcowej fazie ćwiczenia przejście do działań z
użyciem broni masowego rażenia.

g/ Literatura obowiązkowa:

Podręczniki i skrypty:

1. K.Nożko. Operacja zaczepna armii. Podręcznik. Warszawa ASG WP
nr bibl. 0578.
2. Metodyka ćwiczeń taktycznych /opracowanie, organizowanie i
prowadzenie/. Podręcznik. Praca zespołowa. Warszawa ASG WP
nr bibl. Pf 1048.

3. A.Prokop. Przełamanie obrony przeciwpancernej nieprzyjaciela. Skrypt. Warszawa ASG WP 1975, nr bibl. 0217.
4. T.Riss. Planowanie i kierowanie uderzeniami raketowymi i ogniem artylerii i operacji zaczepnej armii. Skrypt. Warszawa ASG WP 1983, nr bibl. Pf 1575.

Instrukcje i regulaminy:

1. Instrukcja opracowania i obrony prac dyplomowych w Akademii Sztabu Generalnego WP Nr bibl. 02925.
2. Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. Warszawa MON 1976, nr bibl. Pf 17799.
3. Regulamin walki cz.I. Dywizja - pułk /projekt/. Nr bibl.Pf 1146.
5. Dokumentacja jaką dyplomant powinien przedstawić w pracy dyplomowej:
  - a/ w formie graficznej: plan przeprowadzenia ćwiczenia w tym 2-3 położenia z dynamiki walki; decyzję dowódcy do natarcia - dokument kontrolny;
  - b/ w formie opisowej: uzasadnienie metodyczno-merytoryczne przyjętych w pracy rozwiązań; plan przeprowadzenia ćwiczenia /część opisowa/, załączenie taktyczne; rozkaz operacyjny armii dla dywizji/;
6. Termin przedstawienia gotowej pracy dyplomowej do druku: 30.04.1985.
7. Kierownik pracy dyplomowej: płk dr Jan ZIELIŃSKI

Konsultant: płk dypl.Henryk JAKUBOWSKI, szef oddziału operacyjnego

POW

SZEF KATEDRY
/nazwa katedry/

/stopień, imię i nazwisko/

P L A N

OPRACOWANIA PRACY DYPLOMOWEJ /forma tabelaryczna - wariant/

1. Kpt. .... III kurs WWL - kierunek ogólnowyj.
 2. Temat pracy dyplomowej ..... referat

Lp.	Przedsięwzięcia	Termin realizacji	Uwagi
1	2	3	4
1.	Analiza wytycznych kierownika pracy	do 10.10	
2.	Wstępne studiowanie literatury	do 30.11	
3.	Opracowanie koncepcji i układu pracy dyplomowej	25.11	
4.	Opracowanie rozwiniętych tez referatu	20.12.	
5.	Prace badawcze: studiowanie materiałów źródłowych, opracowanie ankiet, badania eksperymentalne w jednostkach itp	10.11-1.2	
6.	Zestawienie wyników poszczególnych zadań badawczych	1.2-15.2	
7.	Konsultacja w jednostce wojskowej	15.2-25.2	
8.	Opracowanie <u>pierwszej redakcji</u> pracy dyplomowej: a/ rozdział metodologiczny b/ rozdziały merytoryczne c/ załączniki	do 15.4/ do 10.4 do 19.4	1/Może być opracowany w pierwszej kolejności
9.	Przedstawienie pierwszej redakcji pracy kierownikowi	do 20.4 ^{2/}	2/Często przedstawia się rozdziałami w miarę ich opracowania
10.	Opracowanie drugiej redakcji pracy dyplomowej	22.3-27.4	
11.	Przedstawienie pracy <u>kierownikowi do akceptacji</u>	28.4	
12.	Wniesienie ewentualnych poprawek i zakończenie opracowania pracy dyplomowej	29.4-30.4	
13.	Przekazanie pracy dyplomowej do druku	do 5.5.	
14.	Drukowanie pracy i jej korekta przez dyplomanta	6.5-3.6	
15.	Dopuszczenie wydrukowanej pracy do obrony przez szefa katedry /instytutu/	7.6-10,6	

1	2	3	4
16.	Przygotowanie się do obrony	10.6 - 1.7	
17.	<u>Obrona pracy dyplomowej</u>	początek lipca	

- Uwaga: Terminy ujęte pod pozycją 4, 12, 13 i 14 narzucone są "Rozkazem komendanta ASG WP w sprawie przydziału tematów i kierowników prac dyplomowych".

Stopień, imię i nazwisko
dyplomanta

P L A N

Załącznik nr 4

OPRACOWANIE PRACY DYPLOMOWEJ /forma graficzna - wariant/

1. Kpt. .... III kurs WWL - kierunek ogólnowojsk.
2. Temat pracy dyplomowej ..... ćwiczenie dowódczo-isztabowe

Lp.	Przedsięwzięcia	Termin realizacji											
		X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII		
1.	Analiza wytycznych kierownika pracy	10											
2.	Wstępne studiowanie literatury	10											
3.	Opracowanie koncepcji taktyczno-metodycznej pracy i akceptacja przez kierownika pracy												
4.	Prace badawcze: studiowanie materiałów źródłowych, badania eksperymentalne w jednostkach												
5.	Konsultacje w jednostkach												
6.	Opracowanie zamiaru stron i przedstawienie go zespołowi katedralnemu do akceptacji			20									
7.	Opracowanie części graficznej planu opracowania ćwiczenia			12									
8.	Opracowanie części opisowej planu przeprowadzenia ćwiczenia												
9.	Opracowanie założenia taktycznego												
10.	Wykonanie dokumentu kontrolnego												
11.	Opracowanie uzasadnień metodyczno-merytorycznych												
12.	Przedstawienie pierwszej redakcji pracy kierownikowi								20				
13.	Opracowanie drugiej redakcji pracy								4				
14.	Przedstawienie pracy kierownikowi do akceptacji								27				
15.	Wniesienie ewentualnych poprawek i zakończenie opracowania pracy dyplomowej								4				
16.	Przekazanie pracy dypl. do druku								28				
17.	Drukowanie pracy i jej korekta								4				
18.	Dopuszczenie do obrony przez szefa									5.5			
19.	Przygotowanie się do obrony										5.6		
20.	Obrona pracy dyplomowej											10.6	

Uwaga: terminy ujęte pod poz. 6, 15, 16 i 17 są narzucone "Rozkazem Komedanta w sprawie przydziału tematów i kierowników prac dyplomowych".

Stopień, imię i nazwisko dyplomanta

Warszawa, dnia 1.6.1985 r.

Do użytku służbowego

Egz. pojedynczy

OPINIA PRACY DYPLOMOWEJ /przykład/

1. Temat pracy dyplomowej: "PRZEJŚCIE DZ Z NATARCIA DÓ OBRONY W CELU OSŁONY SKRZYDŁA ZGRUPOWANIA UDERZENIOWEGO ARMII" - ćwiczenie dowódczo-sztabowe.
2. mjr Władysław KOWALSKI - III kurs WWL - kierunek ogólnowojskowy /stopień, imię i nazwisko dyplomanta, kurs i profil studiów/

W opinii pracy dyplomowej należy przedstawić:

a/ Przygotowanie słuchacza w zakresie problematyki pracy dyplomowej oraz stopień uzasadnienia proponowanych decyzji, tez, twierdzeń, obliczeń itp.

b/ Umiejętności słuchacza w zakresie samodzielnej pracy i wykorzystania literatury fachowej, materiałów źródłowych i innych.

c/ Metodyczną prawidłowość budowy pracy dyplomowej, poziom jej wykonania oraz jakość sporządzonych załączników /wykresów, schematów/.

d/ Ogólny wniosek odnośnie dopuszczenia słuchacza do obrony pracy dyplomowej. x/

TREŚĆ OPINII

Dyplomant wykazał dobrą znajomość zasad przechodzenia dywizji z natarcia do obrony oraz metodyki opracowania i prowadzenia ćwiczeń dowódczo-sztabowych. Przyjęte w pracy rozwiązania metodyczno-merytoryczne są w większości oryginalne a jednocześnie w pełni uzasadnione. Na szczególną uwagę zasługują kalkulacje dotyczące organizacji obrony przeciwocancernej i inżynierskiej rozbudowy terenu.

x/ Zgodnie z treścią blankietu opinii obowiązującego w ASG WP

Wykorzystanie EMC, umożliwiło dokonanie szeregu obliczeń niezbędnych do wyboru optymalnego wariantu ugrupowania bojowego dywizji. Zastosowanie symulacji komputerowej przyczyniło się do uwiarygodnienia przyjętych rozwiązań.

Praca dyplomowa wykonana jest przez mjr. Władysława KOWALSKIEGO samodzielnie. Do jej opracowania w sposób twórczy wykorzystał on wiadomości zdobyte podczas studiów, doświadczenia uzyskane w czasie pracy i praktyki w jednostkach oraz dane uzyskane podczas konsultacji w sztabie 12DZ. Oprócz literatury obowiązkowej przestudiował również wiele pozycji dodatkowych, co pozwoliło mu szerzej spojrzeć na rozwiązywane problemy.

Podczas seminariów dyplomowych przejawiał znaczną aktywność i zaangażowanie w rozwiązywaniu wszystkich omawianych problemów. Wnioski z dyskusji w pełni wykorzystał w opracowanym ćwiczeniu.

Poziom metodyczny i merytoryczny pracy jest wysoki. Świadczy to o dużych umiejętnościach autora w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych. Na podkreślenie zasługuje zwięzłość i komunikatywność języka jakim napisana jest praca oraz rzeczowość uzasadnień przyjętych rozwiązań. Słabszą stroną pracy jest niezbyt wysoki poziom kultury sztabowej niektórych dokumentów graficznych.

Praca dyplomowa ma wyraźne cechy użytkowe i może być wykorzystana w procesie szkolenia wojsk.

Stwierdzam, że praca dyplomowa kpt. Władysława KOWALSKIEGO może być dopuszczona do obrony.

KIEROWNIK PRACY

PRZYKŁADOWY

spis treści pracy dyplomowej w formie referatu^{x/}

SPIS TREŚCI

WSTĘP	2
1. OGÓLNE ZAŁOŻENIA OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII NA JUTLANDZKIM KIERUNKU OPERACYJNYM	4
1.1. Cel i zadania armii w operacji zaczepnej	4
1.2. Cechy szczególne rozmachu operacji zaczepnej	6
1.3. Właściwości ugrupowania operacyjnego armii	8
2. PODSTAWOWE WŁAŚCIWOŚCI ORGANIZACJI OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII NA JUTLANDZKIM KIERUNKU OPERACYJNYM	9
2.1. Szczególne właściwości wypracowania decyzji przez dowódcę armii	9
2.2. Organizacja współdziałania wojsk armii z marynarką wojenną	11
2.3. Właściwości organizacji operacyjnego zabezpieczenia działań wojsk	13
3. ZASADNICZE WŁAŚCIWOŚCI PROWADZENIA OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII NA JUTLANDZKIM KIERUNKU OPERACYJNYM	15
3.1. Przełamanie obrony nieprzyjaciela w terenie zurbanizo- wanym	15
3.2. Właściwości bitwy spotkaniowej	18
3.3. Opanowanie przez armię portów i baz morskich	20
3.4. Forsowanie przeszkód wodnych	23
3.4.1. Forsowanie kanałów	23
3.4.2. Forsowanie cieśnin morskich	25
3.5. Opanowanie przez armię wysp we współdziałaniu z desantem morskim	27

x/ W rozpatrywanym przykładzie tematem pracy dyplomowej mogą być:
"Właściwości organizacji i prowadzenia operacji zaczepnej armii
na jutlandzkim kierunku operacyjnym".

ZAKOŃCZENIE	30
BIBLIOGRAFIA	33
ZAŁĄCZNIKI:	
1. Treść zadań w operacji zaczepnej na jutlandzkim kierunku operacyjnym	34
2. Prowadzenie operacji zaczepnej armii na jutlandzkim kierunku operacyjnym	35

PRZYKŁADOWY SPIS TREŚCI PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE ĆWICZENIA

SPIS TREŚCI

1. Uzasadnienia metodyczno-merytoryczne /część teoretyczna/	2
2. Plan przygotowania ćwiczenia	12
3. Plan przeprowadzenia ćwiczenia	15
4. Założenie taktyczne	30
5. Rozkaz dowódcy 1DZ w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia	33
6. Plan omówienia ćwiczenia	40
7. Dokument kontrolny /podaje się nazwę dokumentu opracowywanego w formie pisemnej - jeśli taki się opracowuje/	
8. Bibliografia	41

ZAŁĄCZNIKI: x/

Nr 1 - Plan przeprowadzenia ćwiczenia - część graficzna
Mapa 1: 200 000 na 20 arkuszach.

Nr 2 - Położenie wyjściowe stron. Mapa 1: 100 000 na 24 arkuszach.

Nr 3 - Położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu
o 7.00 18.6. Mapa 1: 100 000 na 12 arkuszach.

Nr 4 - Położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu
na 12.30 18.6. Kalka.

Nr 5 - Decyzja dowódcy 1DZ do natarcia /dokument kontrolny/,
Mapa 1: 100 000 na 24 arkuszach.

x/ Załączniki do pracy dyplomowej w formie ćwiczenia zwykle umieszcza się w oddzielnej teczce. Wewnątrz teczki na wklejce podaje się formułkę "OPIS ZAWARTOŚCI TECZKI" a następnie wymienia kolejno numery pozycji i nazwy dokumentów znajdujących się w teczce. Nazwy dokumentów podaje się w dosłownym brzmieniu jak w układzie pracy dyplomowej. Np. "1. Plan przeprowadzenia ćwiczenia - część graficzna. Mapa 1: 200 000 na 20 arkuszach.

II. RODZAJ ĆWICZENIA:

Jednostronna, jednoszczelowa gra wojenna.

III. CZAS TRWANIA ĆWICZENIA:

6.00 17 - 18.00 19.6.1985r.

IV. SKŁAD WOJSK BIORĄCYCH UDZIAŁ W ĆWICZENIU:

A. "ZACHODNI"

1 KA/NZ/ w składzie: 1,3,7 DPanc, 11 DZ, 27 DPD, 150 d "L";

- 1 DPanc w składzie: 1 BZ, 2,3 BPanc;

- 3 DPanc....

- 7 DPanc ...

- 11 DZ w składzie: 31, 32 BZ, 33 BPanc;

- 31 BZ w składzie: 311 mbz, 312, 313 bz, 314 bcz;

- 32 BZ .....

- 33 BPanc ....

Ukompletowanie w sile żywej i sprzęcie 60-70%.

B. "WSCHODNI"

3 A w składzie: 11, 15, 18 DZ, 19, 23 DPanc, 3 ABROT;

- 11 DZ w składzie: 33, 34, 35 pz, 11 pcz;

- 15 DZ /ćwicząca/ w składzie: 45, 46, 47 pz, 15 pcz;

- 18 DZ .....

- 19 DPanc .....

- 23 DPanc ...

Ukompletowanie w sile żywej i sprzęcie 80-85%.

V. ROZMACH ĆWICZENIA

A. "ZACHODNI"

1. Szerokość ugrupowania w obronie:

- 11 DZ .....

- 31 DZ .....

- 311 mbz .....

- 314 bcz - do kontrataku ....

2. Głębokość ugrupowanie w obronie:

- 11 DZ ....

- 31 BZ ....

- 311 mbz ....

- 312 bz .....

3. Nasycenie sił i środków na 1 km frontu:

a/ w całym pasie obrony 31 BZ na 1 km frontu:

- w czołgach .....

- w transporterach .....

- w artylerii do ognia pośredniego .....

b/ podczas kontrataku 33 BPanc na 1 km frontu:

- w czołgach .....

- w transporterach .....

- w artylerii do ognia pośredniego .....

B. "WSCHODNI"

1. Szerokość pasa natarcia:

- 15 DZ ....

- 45 pz ....

- 47 pz .....

2. Głębokość zadań bojowych 15 DZ:

- zadanie bliższe .....

- zadanie dnia .....

3. Tempo działań:

- prędkość marszu ....

- prędkość rozwijania na rubieży ataku ....

- tempo natarcia w czasie wykonywania .....

- zadania bliższego ....

- zadania dnia .....

4. Nasylenie sił i środków na 1 km frontu:

a/ na odcinku przełamania:

- w czołgach .....
- w transporterach .....
- w artylerii do ognia pośredniego .....

b/ w pasie natarcia 15 DZ:

- na głębokość zadania bliższego:
  - w czołgach .....
  - w transporterach .....
  - w artylerii do ognia pośredniego .....
- na głębokość zadania dnia:
  - w czołgach .....
  - w transporterach .....
  - w artylerii .....

C. Przebieg ćwiczenia.

D. Warunki przeprowadzenia ćwiczenia.

E. Stosunek sił:

1. W całym pasie natarcia 15 DZ na głębokość zadania dnia:

Wojska własne		Nieprzyjaciel	
ZT, oddziały, pododdziały	Ilość	ZT, oddziały, pododdziały	Ilość
	Wyszczególnienie		Stosunek sił
	bataliony		
	czołgi		
	artyleria do ognia pośredniego		
	środki przenoszenia broni jądrowej		
	bojowe wozy piechoty		
	czołgi i BWP do czołgów i środków ppanc npla		

2. Na odcinku przełamania 15 DZ:

3. Na głębokość zadania bliższego - w całym pasie natarcia
15 DZ:

F. Zamiar stron:

"ZACHODNI"

Dowódca 1 KA/NZ/ zamierze .....

Dowódca 11 DZ zamierze .....

"WSCHODNI"

Dowódca 3 A zamierze .....

Dowódca 15 DZ zamierze .....

VI. ETAPY ĆWICZENIA:

Lp.	Czas		Zagadnienia szkoleniowe	Zasadnicze przedsięwzięcia realizowane przez kierownic- two ćwiczenia	Uwagi
	oper.	astr.			
1	2	3	4	5	6
ETAP I: Osiągnięcie WSGB w miejscu					
CZAS TRWANIA ETAPU: 6.00 16.6					
1.		6.00- 8.00	Ogłoszenie alarmu....	O 6.00 17.6 kierownik ćwicze- nia nakazuje DSO dywizji	
2.					
ETAP II: Wypracowanie decyzji					
CZAS TRWANIA ETAPU: 12.00 17.6					
3.	12.00 16.00 17.6	12.00 16.00 17.6	Wypracowa- nie decyzji	O 12.00 17.6 kierownik cwi- czenia nakazuje wydać do- wódcy dywizji	

VII. ORGANIZACJA ŁĄCZNOŚCI I DOWODZENIA:

1. W pierwszym etapie ćwiczenia dowodzenie realizowane będzie...
2. W pozostałych etapach ćwiczenia .....
3. Łączność dla potrzeb kierownictwa ćwiczenia zorganizowana
będzie przez .....

SZEF SZTABU 12 DZ

DOWÓDCA 12 DZ

7stóp: imię i nazwisko

7stóp: imię i nazwisko/

Załącznik nr 10

WZÓR

strony tytułowej pracy dyplomowej w formie referatu

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

POUFNE

Egz. nr .....

Pracę dyplomową
dopuszczam do obrony
SZEFE
INSTYTUTU DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

-----
płk doc. dr Wacław IZYDOREK

Data .....

PRACA DYPLOMOWA

ORGANIZACJA I PROWADZENIE ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI

Referat

OPRACOWAŁ
SŁUCHACZ III KURSU
WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH

kpt. Stanisław KOWALSKI

KIEROWNIK
PRACY DYPLOMOWEJ

płk dr Jan ZIELIŃSKI

WARSZAWA

1985

Załącznik nr 11

WZÓR

strony tytułowej pracy dyplomowej w formie ćwiczenia
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

T A J N E

Egz. nr. ....

Pracę dyplomową
dopuszczam do obrony
SZEF KATEDRY TAKTYKI OGÓLNEJ

-----
płk dypl. Witold WÓJCIK

Data .....

P R A C A   D Y P L O M O W A

ORGANIZACJA I PRZEŁAMANIE OBRONY NIEPRZYJACIELA PRZEZ
DYWIZJĘ ZMECHANIZOWANĄ Z MARSZU W NOCY

Ćwiczenie dowódczo-sztabowe

OPRACOWAŁ
SŁUCHACZ III KURSU
WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH

kpt. inż. Bolesław BARANOWSKI

KIEROWNIK
PRACY DYPLOMOWEJ

ppłk dypl. Henryk KOWALSKI

WARSZAWA

1984